

T. PETRONIUS ARBITER

SATYRICON

FORDÍTOTTA
HORVÁTH ISTVÁN KÁROLY

A kötet T. Petronius Arbiter Satyricon címmel jelölt műve ránk maradt részleteinek, a Satyricon elveszett részeihez tartozó hiteles töredékeknek és a Petroniusnak tulajdonított töredékeknek első teljes magyar fordítása. A fordítás A. Ernout szövegkiadása (Párizs, 1922) alapján készült. A jegyzeteket írta, valamint a fordítás hűségét ellenőrizte Szepessy Tibor. A töredékek közötti összekötő szöveget írta Horváth István Károly.

TARTALOM

SATYRICON

FÜGGELÉK

UTALÁSOK A SATYRICON ELVESZETT RÉSZEIRE
PETRONIUS VERSEI A SATYRICON ELVESZETT RÉSZEIBŐL
PETRONIUSNAK TULAJDONÍTOTT VERSEK ÉS VERSTÖREDÉKEK

JEGYZETEK

SATYRICON

Egy szép napon három ismeretlen csavargó jelent meg Itália egyik görög alapítású, dús-gazdag tengerparti városának utcáin. Közülük kettő, Encolprios és Ascyltos, már meglelt férfi volt, valamivel túl a harmincon, a csinos kamasz pedig, aki a Giton névre hallgatott, még nem volt több tizenhat évesnél. Szerény poggyászt hoztak magukkal - inkább csak batyunak lehetett nevezni -, s mindjárt szobát béreltek egy középszerű fogadóban. Szabad születésű római polgároknak látszottak, és senki sem tudta róluk, mi minden rejlik múltjuk homályában. Pedig, viszonylag fiatal koruk ellenére, sok kalandon mentek már keresztül, különösen Encolprios, a kalandos regény főszereplője, aki az események legtöbbször első személyben mondja el.

Encolprios már egész fiatal korában valamilyen súlyos sérelemmel illethette a kertek és mezők védőjét, a férfiúság jelképeinek tartott s éppen ezért óriási vörös phallosszal ábrázolt istent, Priapust, aki attól kezdve egész életén át üldözte. Talán az ő haragjának következménye volt az is, hogy rabszolgasorba jutott; - mint maga bevallja - elárulta gazdáját, sőt talán meg is ölte. Mindenesetre: emberölés és templomfosztogatás vádja miatt üldözte a rendőrség, míg végül is elfogták, s a bíróság a vadállatok elé vettetés súlyos büntetését róta ki rá, ami annyit jelentett, hogy a cirkusznak a gladiatori küzdelmek számára fenntartott porondján fegyvertelenül kellett megmérkőznie a kiéhezett oroszlánokkal vagy más vadállatokkal. A halálos ítélet végrehajtása előtt azonban sikerült kerekoldania; majd megismerkedett a szépséges fiúval, Gitonnal, akit testvérévé fogadott, s ettől kezdve együtt csavarogtak városról városra, és kisebb-nagyobb lopásokkal tengették életüket, hacsak nem tudtak meghívást szerezni valamelyik előkelő polgár lakomájára - ez azonban nagyon ritkán sikerült a szegény, topornyos tolvajoknak. Ilyen körülmények között ismerkedtek meg Lichasszal, a gazdag kereskedővel, aki a szolgálatába fogadta őket. Ettől kezdve ott lebzseltek Lichas mellett: elkísérték többek közt külföldi utazásain, amelyekben gyakran részt vett a híres kalandornő, Tryphaena is, a férfiak kielégíthetetlen szerelmese. Tryphaena előbb Encolpriosra vetette szemét, majd az inyencebb falat, a kis Giton szította fel vágyát, miközben a hajótulajdonosnak, a kéjenc Lichasnak, a jóképű Encolprios szúrt szemet. Így aztán Lichas és Tryphaena megosztottak a két sorsüldözött ifjún. Encolprios azonban, aki kétszeres féltékenységgel nézte Tryphaena és Giton szerelmét, bosszúra határozta el magát: a nyilvánosság előtt szegyenbe hozta a kalandornőt, elcsábította Hedylét, Lichas feleségét, majd Gitonnal együtt megszökött, és új várost keresett szélhámosságuk színhelyének. Útközben megismerkedtek Ascyltossal, ezzel a hozzájuk hasonló sorban élő, de durva és faragatlan fickóval, s befogadták harmadiknak testvéri együttességükbe.

Így érkeztek meg, immár hármasan, abba a városba - a nevét pontosan nem ismerjük (talán Nápoly vagy Puteoli?) -, amely az itt következő történet első részének színhelye. Útközben - vagy talán már útjuk végállomásán? - követték el azt a betöréses rablást, amelynek során kifosztották egy Lycurgus nevű férfiú villáját: rongyaik helyett tisztességes ruhákat szereztek, sőt, a háziúr félretett aranyait is megkaparintották, s ezeket Encolprios bevarrta tunicájába, hogy semmiképpen el ne veszíthesse. Aztán körülnéztek a városban, s elvetődtek Priapus templomába is, ahol kilesték az isten papnőjének, Quartillának titokzatos áldozati szertartását. Meglehetősen furcsa szertartás lehetett. A papnő és női cimborái Priapusnak áldoztak; a leselkedésen rajtakapták hőseinket, akiknek azonban ezúttal is sikerült eliszkolniuk. Mikor hazaértek, döbbenet vették észre, hogy az ócska tunicát, amelybe Encolprios az aranyakat bevarrta, elemelte valaki. Még szerencse, hogy Priapus templomának közelében nekik is sikerült elcsenniük egy parasztember köpenyét. Ilyen módon rájöttek arra, hogy az egyetlen „tisztes” megélhetési forrás: cliensi viszonyba kerülni a város gazdag polgáraival, akiknek dús lakomáira nem lesz nehéz meghívni magukat, ha irodalmilag művelt, finom embernek tudnak mutatkozni; s ez nem is látszott nehéz feladatnak a hétpróbás kalandorok szemében.

Ezért mindenekelőtt elmentek a város egyik ligetébe, ahol a város tanárai szónokképző iskolát tartottak fenn, s ahol a „rábeszélés” és „vitatkozás” tudományára tanították az ifjakat. Encolpios, végighallgatva az egyik szónoklattanár, Agamemnon előadását, maga is felszólalt. Ezzel kezdődik a Satyricon ránk maradt része, mely a korabeli szónokképzés fölött gúnyolódik...

*

I - Nem ugyanilyen Furiák nyavalyája rángatja-e az olyan szónokokat, akik így harsognak: „Íme, ezeket a sebeket mindnyájunk szabadságáért kaptam! Íme a szemem, tiértetek áldoztam fel! Jelöljétek ki hát vezetőmül valakit, vezessen gyermekeimhez, mert rogyant térdeim nem bírják el testemet.” S mindez még elviselhető volna, ha legalább jó ösvényként szolgálna az ékesszólás felé igyekvőknek. Csakhogy manapság a dagályos témákkal és a „bölcös” mondatok kongó zenetetésével legfeljebb azt érik el, hogy mikor a tanítvány a forumra kiáll, úgy érzi, mintha egy másik bolygóra csöppent volna. Ezért mondhatom meggyőződéssel, hogy az ifjoncok az iskolában mérhetetlenül ostobákká válnak, mivel azokról a dolgokról, amelyeknek a gyakorlatban hasznát vehetnék, nem is hallanak, nem is látnak semmit; de bezzeg van részük tengerparton álló bilincsbe vert kalózokban¹; rendeletet fogalmazó zsarnokokban, akik arra adnak parancsot a fiúknak, hogy apjuk torkát elvágják; járványos idők jóslataiban, melyek három vagy ennél is több szűz feláldozását javallják; és van részük mézédéses körmondatokban és mindenfajta, szinte mákonnyal és bódító szézámmal behintett szavakban és tettekben. Akik ilyen

II anyatejen nőnek fel, csak olyan jó ízlésre tesznek szert, amilyen jó illatra azok, akik konyhaszagban élnek. Szíves engedelmetekkel azt kell mondanom, hogy minden idők szónokai közt elsőnek tettétek tönkre az ékesszólást. Kecses és tartalmatlan szózenével játszadozva ugyanis azt éritek el, hogy a szónoklás izmai elernyednek és maga roskataggá lesz. Nem ilyesféle ékesszólás foglalkoztatta az ifjúságot akkor, amikor Sophocles és Euripides megtalálták az illó kifejezéseket, amikor Pindarus és a kilenc lírikus² merészen lemondott a homerusi hexameterről. És hogy ne is idézzem most már a költőket tanúimként: bizonyára Platon és Demosthenes sem efféle szavalásra adta fejét akkoriban. A komoly és - hogy úgy mondjam - szemérmes szónoklás nem használ arcfestéket, nem fújja fel magát, hanem természetes szépségével áll elibénk. Ázsiából vándorolt nem is olyan régen Athénbe³ az a széllébélt, irdatlan fecsegés, s az ifjúság szárnyalni vágyó lelkét, mint valami dögvészthozó, rossz csillagzat, hatalmába kerítette, s a szónoklás ott állt a régi szabályok romjain némán-süketen. Egyszóval: ki juthatott azóta Thucydides vagy Hyperides⁴ hírnevének ormára? Még a költemények sem tündökölnék természetes bájjal: egyetlen műalkotás sem volt képes békés öregségben megőszülni, mintha valamennyien egyféle eledelen éltek volna. Sőt! A festészet sem jutott más végre, miután az egyiptomiak elvakultsága⁵ e nagy művészetben is megtalálta a kisszerű megoldások lehetőségét.

III Agamemnon nem hagyott tovább szónokolni a csarnokban, csak addig, míg maga az iskolában verejtékezett; hanem így szólt:

- Édes fiam! Minthogy nem a közizlésnek megfelelő beszédet tartasz és mert - ami valóságos fehér holló - józan eszedet használod, nem ámítlak csalafinta mesterkedéssel. A szónoki gyakorlatokat illetően nem a tanárokat terheli a véték, akiknek kényszerűség parancsolja, hogy az esztelenekkel együtt bolonduljanak. Hiszen, ha nem azt mondják, amit az ifjoncok várnak, úgy járnak, ahogy Cicero mondja: „Egymaguk maradnak az iskolában.” Mint ahogyan a képmutató hízelgők vadásznak a gazdagok ebédjére, csak azzal törődve, ami hallgatóik előtt kedves - hisz másképp célt nem érhetnek, hacsak cselt nem vetnek a füleknek: ugyanígy az ékesszólás tanára, ha - mint valami halász - csalétket nem tesz horgára, amelyről tudja, hogy harapnak rá a halacsák, zsákmány reménye nélkül üldögélhet a sziklán.

IV Mit mondjak még? A szülőket kellene megfeddeni, akik nem akarják, hogy fiacskáik szigorú elvek szerinti oktatásban részesülve érjenek el eredményeket. Először persze, mint minden mást, a fiúkkal kapcsolatos reményeiket is saját nagyravágásukra építik. Aztán, hogy kívánságuk mielőbb teljesedjék, a még éretlen tanulót a forumra hajszolják, s az ékesszólást, amelyet pedig mindennél többre értékelnek, ifjoncokba tömnek. Ha viszont túrnék, hogy a küzdelmes munka lépcsőfokain átverekedjék magukat, oly módon, hogy a tanulni vágyó ifjakat szigorú feladványok terheljék, hogy a filozófia tanai elméjükben rendet teremtsenek, hogy sokáig hallgassák azt, akit követni akarnak, s közben meggyőződnenek arról, hogy a gyermekek előtt semmi nagyobb szerű dolog nem tetszetős - az érett szónoklás már fen-ségéhez méltó súllyal szerepelne életünkben. Most viszont? A gyermekek csak játszadoznak az iskolában, az ifjak mókáznak a forumon, s ami mindezeknél szégyenletesebb: a gyer-mekfejjel kénytelenségből bemagolt sok hiábavalóságot öregségükre legszívesebben maguk is letagadnak. De hogy ne gondolj olyannak, aki megveti a Lucilius-féle hitvány rögtönzést⁶, érzéseimet magam is versben mondom el:

V Ki nagy s komoly művész nevére pályázik
s nagy célokkal jegyezte el magát, lelkét
kemény törvény alatt csiszolja, érlelje,
gőgös királyi várakkal ne gondoljon,
hatalmasok lakmáiért se kapdosson,
s ne fojtsa borba, züllött cimborák társa,
az elme lángját, és színész-rajongóként
színházban ülve bérencként se tapsoljon.
Ám ha a lándzsavívő Pallas bátyja⁷ nevet rá,
vagy lacedaemon-gyarmatosítók lakta telep, vagy
szirének kastélya, először is éljen a versnek,
s maeoni forrásvíz⁸ öntözze szívét italával.
Majd, hogy a socratikus tanokon⁹ már túlvan, eressze
gyeplőjét szabadon, s forgassa a szónoki lándzsát,
s míg Rómának népe körötte tolong, a görög szót
római hangra cserélje ki benne az otthoni ízlés.
Majd a forumtól visszavonulva se tedd le a tollat:
zengd a sebes forgásáról közhírű Szerencsét,
hősi eposzba való zord harc legyen esteli étked,
s nagyharagú Cicero mennydörgő szózata zengjen.
Íly javakat gyűjts lelkedben, s így bő patakokban
csordult kebledből ömleszthetsz múzsai szókat.

VI Miközben figyelmesen hallgattam a mestert, elkerülte figyelmemet Ascyrtos elillanása... S mialatt e tüzes vitatkozás közepette a kertben sétálgattam, a tanítványok hatalmas tömege gyűlt össze a csarnokban, akik - ahogy kivehettem - egy illetőnek Agamemnon rögtönzését cáfoló rögtönzött szónoklatáról érkeztek. Míg tehát az ifjak az érvelésen derültek, s az egész beszéd felépítéséről megvető szavakat szóltak, elérkezettnek látva a pillanatot, elináltam, s nagy loholva Ascyrtos nyomába szegődtem. De az útirányra nem ügyeltem elég figyelemmel, és nem is nagyon tudtam, merre van a szállásunk. Így akármerrefelé indultam, mindig ugyanoda érkeztem vissza, míg végre a futástól kimerülve és az izzadtságtól már csurom-vizesen egy anyókához léptem, aki réti főzelékféleéseket árult, és így szóltam:

VII - Kérlek, anyó, nem tudod, hol lakom?

Ettől a sületlen szellemességtől felvidulva ezt mondotta:

- Már hogyan tudnám!

Majd felkelt, és elindult előttem az úton. Isteni jósnőnek véltem, és... Nemsokára, hogy félreesőbb negyedbe értünk, a szolgálatkész anyóka félrehúzta egy bódé függönyét, mondván:

- Biztosan itt laksz!

S miközben mondom, hogy én bizony nem ismerem fel a házamat, látom ám: a cégéres ajtók között meztelen örömlányok járkálnak. Későn, most már végleg elkésve jöttem rá, hogy bordélyba vezettek. Káromkodva az anyóka cselszövése miatt, ruhámat a fejemre borítottam, és iszkolni kezdtem a bordélyon át a szemközti épületszárny felé, mikor egyszerre csak mit látnak szemeim! A bejáratnál karjaimba szalad, éppoly kimerülten és halálraváltan, Ascyltos. Azt mondhatta volna az ember, őt is ugyanaz az anyóka vezette. Így aztán, hogy

VIII nevetve üdvözöltem, mindjárt meg is kérdeztem, mit művel egy ilyen mocskos helyen. Ő homlokáról kézzel törölve az izzadtságot azt mondja:

- Jaj, ha tudnád, mi minden történt velem!

- Na, ugyan mi újság? - így én.

Ő pedig, bár alig áll a lábán, beszélni kezd:

- Ahogy föl-alá bolyongok az egész városon át, s nem találok a helyet, ahol szállásunkat hagytam, odajön hozzám egy derék családanya, és megígéri nagy emberségesen, hogy megmutatja az utat. Aztán a legsötétebb sikátorokon át erre a helyre vezet, és pénzt dugdosva a markomba, szemérmetlen ajánlatokat tesz. A nőszemély már behajtotta rajta a pénzt a kibérelt bódéért, s a fickó már-már rám vetette a kezét, és ha nem vagyok izmosabb nála, most testem bánná a gyalázatot.

*

Az itt következő, csak igen töredékesen ránk maradt jelenet eredetileg a bordélyház szatirikus, színes ábrázolása lehetett. Megjelentek a költő tolla nyomán a bódító és izgató italoktól felingerelt férfiak és nők; az előbbieket megpróbálták erőszakoskodni hőseinkkel, mire azok elmenekültek. Útközben Encolpios észrevette Gitont az egyik utcasarkon, s Ascyltost faképnél hagyva utána iramodott. Giton azonban eltűnt az utca forgatagában. Mire Encolpios hazatért, már mindkét cimborája otthon volt. Ascyltos éppen az ebéd elkészítésével foglalatoskodott, Giton pedig bevallotta, hogy milyen sérelem érte...

*

...valamennyien olyannak tündek, mintha satureumot ittak volna¹⁰...

...összeszedve erőnket, közösen szálltunk szembe a kellemetlenségekkel...

IX Mintegy ködfátyolon keresztül megláttam Gitont; éppen egy utcasarkon ácsorgott, s magam is ugyanoda iramodtam...

Miközben utánaéztem, hogy testvérkém mit készített ebédre, a fiú az ágyra ült, és ujjával letörölte patakozó könnyeit. Testvérkém viselkedése felkavarta a lelkemet, s megkérdeztem, mi történt. Ő meg jóskára, akkor se szívesen, csak mikor már a könnyörgésemben harag is vegyült, megszólalt:

- Az a te cimborád, vagy bánom én, útitársad, valamivel előtted rontott be a lakásba, és azonnal nekilátott, hogy a szemérmemtől engedményt csikarjon ki. Mikor erre én kiabálni kezdtem, kardot rántott, és így szólt: „Ha te Lucretia vagy¹¹, bennem Tarquiniusodra akadtál!”

Ahogy ezeket hallottam, ökleimet Ascyrtos szeme elé tartva ordítottam:

- Mit tudsz mondani erre, te cédaként lefekvő rongy, akinek még a lehelete is fertelmes?

Ascyrtos fölháborodást színlelt, majd még nagyobb hévvel rázta az öklét, s még hevesebb dühvel kiáltotta:

- Nem hallgatsz, te aljas gladiátor, akit még a cirkusból is elzavartak, mert kudarcot vallottál? Nem hallgatsz, te éjszakai orgyilkos, aki, mikor még sokkal keményebb legény voltál, akkor sem tudtál egy tiszta asszonnyal sikeres csatát vívni; akinek ugyanolyan célra lettem cimborája odakinn a parkban, amiért ez a fiú itt van a vendéglőben?!

- Eliszkoltál - mondom én - a tanár előadása alatt!

X - Mi a fenét csinálhattam volna, te tökkelütött, mikor már haldokoltam az éhségtől? Talán ott maradtam volna hallgatni az érvelést, ezt a darabokra tört üvegserepet, ezt az álmofejtést? Herculesre, sokkal gyalázatosabb vagy énnálam te, aki hajlandó voltál dicsőíteni azt a poétát, csak hogy házon kívül kaphass ebédet!

Ilyenformán, a leggyalázatosabb civódásból vidám kacagásba átcsapva, szent békességgel láttunk dolgaink után.

*

A három cimborá egy ideig békességben élt, közben azonban - úgy látszik - Ascyrtos újabb kísérletet tett, hogy Gitont meghódítsa. Encolprios végre megsokallta a dolgot, és elhatározta, hogy mindkettejüket megszabadítja Ascyrtostól...

*

Sérelmem ismét eszembe ötlött, s így szóltam:

- Nézd, Ascyrtos, rájöttem, hogy mi nem tudunk egy gyékényen árujni. Ajánlom, osszuk ketté a közös poggyászt, és szegénységétől ki-ki külön ügyeskedéssel próbáljon szabadulni. Te is tanult ember vagy, jómagam is. Hogy tehát a haszonszerzésben utadban ne legyek, majd valami más foglalkozást keresek magamnak, különben naponként ezer és egy ok akad, amiért összeugorjunk s városszerte hordozza nevünket a pletyka.

Ascyrtos nem ellenkezett, csak ennyit mondott:

- Minthogy a mai napon tudós hírű férfiakként ígérkeztünk el ebédre, ezt az estét még ne tegyük tönkre; holnap aztán, ha már egyszer így döntöttél, gondoskodom magamnak más lakásról és új cimboráról.

- Csak időhúzás - mondom én - eldöntött ügyet halogatni...

Ezt az oly hirtelen szakítást a szerelem okozta; már régen vágyakoztam arra, hogy csak terhünkre lévő örünket lerázva magamról Gitonommal visszatérhessünk régi életmódunkhoz.

*

Ascyrtos összeszedte cókmojkját, és búcsút vett társaitól. Encolprios azonban, minthogy nem hitt Ascyrtos szándékának őszinteségében, egy idő múltán bejárta a környező utcákat, nem leselkedik-e valahol a közelben vetélytársa, majd megnyugodva tért vissza a fogadóba...

*

XI Miután szememet az egész városon végigjártattam, visszatértem szobácskánkba, s végre teljes odaadással csókolhattam a fiúcskát, s a legszorítóbb öleléssel zárva magamhoz, élvezni kezdtem legszebb vágyaim beteljesültét, úgy, hogy bárki megirigyelhetett volna. De még végére sem jutottunk mindennek, amikor Ascylos alattomban az ajtóhoz lopakodott, és egy vad ütéssel leverve a zárat, odabenn termett, játszadozáson kapva kispajtasommal. Kacagással és tapssal töltötte be a szobát, majd lerántva a ránk borított köpenyt, így kiáltott:

- Mit művelsz, cimborám, nagy barátja az erénynek? Mi? Köpeny-alatt-társbérletesdit játszol?

S nem maradva meg csupán a szavaknál, szatyrából szíjat húzott elő, s engem kezdett korbácsolni, nem éppen kontár módra, még trágár megjegyzéseket is eregetve hozzá:

- Hát így választod ketté a cimborádét? Hát így bizony szigorúan tilos!

*

A három csavargó - kénytelen-kelletlen - újra összebékült. Minthogy pedig a tunicába varrt aranyak elvesztése miatt a pénznek nagyon is szűkében álltak, elindultak a forumra, hogy túladjanak a paraszttól csent palliumon...

*

XII A forum felé igyekeztünk napfogytával, ahol eladó holmik egész tömkelegét pillantottuk meg, amelyek nem voltak éppen értékesek, de bicegő becsületüket az est félhomálya kellőképpen eltakarta. Miután tehát magunk is kihoztuk a tolvajlás útján szerzett palliumot, a nagyszerű alkalmat megragadva egy sarokban porolni kezdtük az anyag külső felét, hátha a ruha ragyogása még majd valamiféle vevőt szerez nekünk. Nem is kellett sokáig várnunk: egy - különben szememnek ismerős - parasztember lépett hozzánk asszonykája kíséretében, és mind tüzetesebben forgatta-nézegette a palliumot. A mi részünkről viszont Ascylos lövellt mind fürkészőbb pillantásokat az alkudozó paraszt vállalai felé, és egyszer csak szinte halálra váltan megdermedt. És persze én magam sem minden fölindulás nélkül néztem ezt az embert, mivel úgy tűnt, ő az, aki ama félreeső helyen tunicámat meglelte. Valóban ő volt. De Ascylos még nem mert hinni a saját szemének, s nehogy hebehurgyán cselekedjék, előbb, mintha ő is vásárló volna, a paraszt mellé lépett, lerántotta válláról a ruhát, és gondosan végigtapogatta.

XIII Ó csodálatos játéka a véletlennek! A paraszt kíváncsi kezei még a varrást sem tapogatták meg eddig a pillanatig; mintha kolduscondra lett volna, olyan megvetéssel árulgatta. Mikor Ascylos látta, hogy vagyunkánk sértetlen, s az eladó csak valami jelentéktelen alak, kissé félrevont a sokaságtól, és így suttozott:

- Tudod-e, cimborá, hogy visszajött hozzánk a kincs, amelyről panaszkodtam? Ez az a tunicácska, ha jól látom, s érintetlenül benne vannak az aranyak is. Mit tegyünk most? Milyen ürüggyel szerezzük vissza jogos tulajdonunkat?

Módfelett megörültem, nemcsak azért, mert zsákmányunkat viszontláttam, de mert a véletlen így a legrútabb gyanúsítástól szabadított meg; azt javasoltam, ne járjunk kerülőúton, hanem egyenesen a törvény és jog fegyverével harcoljunk, s ha a paraszt megtagadná, hogy a más tulajdonát törvényes gazdájának visszaadja, vigyük az ügyet bíróság elé.

XIV Ascylos ezzel szemben viszolygott a törvényes úttól.

- Ki ismer minket ebben a városban - mondta -, és ki ad majd hitelt szavunknak? A magam részéről jobbnak látom, ha megvásároljuk saját tulajdonunkat, még ha felismertük is, és inkább visszaszerezzük pár fillérért kincsünket, mintsem hogy a per kétélű fegyveréhez nyúljunk.

Mit tesz a törvény ott, hol a kormánypálca a Pénzé,
és a Szegénységnek nincs diadalra remény?
Ők is, akik cynicus-batyuvál¹² járnak a világot,
pénzért adják el gyakran a színigazat.
Szóval az ítélet nem más, mint üzleti áru,
s pervezető lovagod¹³, hogyha fizetsz, helyesel.

De két ason kívül, melyet borsóra és babra szántunk, semmi pénzünk nem volt kéznél. Így, nehogy közben a zsákmány elillanjon, abban maradtunk, hogy tartsuk akár kevesebbre a palliumot - majd a másik üzlet nagyobb nyeresége kárpótol a veszteséget. Mikor tehát kiterítettük árunkat, az a bekötött fejű asszony, ki a paraszttal együtt volt, tüzetesebben megvizsgálta árunk ismertetőjeleit, aztán két kézzel megragadva a szélét, éles sipítózással: „Fogják meg! Tolvaj!”-t kezdett kiabálni. Mi viszont megzavarodva, hogy ne tűnjünk megbénultnak, magunk is megmarkoltuk a szakadozott és mocskos tunicát, és ugyanolyan méltatlankodással kiabáltuk, hogy miénk a holmi, ami önáluk van.

Csak hogy az esélyek semmilyen vonatkozásban nem voltak egyenlők: az alkuszok, akik a kiáltozásra odacsődültek, méltatlankodásunkon - valljuk meg: méltán - hahotáztak, hiszen amazok értékes ruhadarabot követeltek, mi pedig rongynak is alig nevezhető ócskaságot. Ascylos sikeresen elcsitította a hahotát, aztán a beálló csendben így szólt:

XV - Világos, hogy mindenkinek a magáé a legkedvesebb; ők adják vissza nekünk a tunicánkat, és vigyék a maguk palliumát.

De, bár a parasztnak és feleségének tetszett volna a csere, a már csaknem éjszaka odahívott ügyvédek, akik hasznot akartak húzni a palliumból, követelték, hogy mindkét tárgyat helyezzük letétbe náluk, és majd másnap bíró vizsgálja meg a panaszt. Mert nemcsak maguk a nézeteltérés tárgyát képező holmik szorulnak bírói vizsgálatra, hanem egészen más, és pedig az, hogy mindkét fél részéről lopás gyanúja forog fenn. Már-már bele is egyeztünk a közvetítő megoldásba, mikor az egyik alkusz - kopasz, bibircsókös homlokú férfi, aki máskor is bele szokta ártani magát a peres ügyekbe - lecsapott a palliumra, azt állítva, hogy másnap majd bemutatja a bíróságnak. Világosan kitűnt most már: csupán arról van szó, hogy az egyszer letétbe helyezett ruha a rablók kezei közt sikkadjon el, mi pedig, a lopás vádjától rettegvé, ne merjünk törvényszék elé állni... Ugyanezt akartuk már mi magunk is. Így aztán mindkét fél kívánságát teljesítette a vakszerencse. A paraszt ugyanis, fölháborodva azon, hogy mi egy ócska rongy bemutatását követeljük a bíróság előtt, a tunicát Ascylos fejéhez vágta, és kényszerített bennünket, hogy a palliumot, amely most már a per egyedüli tárgyát képezte, helyezzük le egy semleges harmadik kezébe.

...és, ahogy véltük, visszaszerezve kincsünket, hanyatthomlok rohantunk szállásunkra, és belülről jól bereteszelve az ajtót, nagyokat neveltünk az alkuszok éleselméjűségén, csakúgy, mint vádlóinkén, akik oly bámulatos ravaszsgal juttatták vissza pénzünket saját kezünkbe.

Nem kell rögtön, amit szívünk kíván, és
talcán nyújtva a győzelem sem izgat.

XVI Amikor aztán a Giton jóvoltából elkészült ebéddel eltöltekeztünk, az ajtón valami egészen félénk kocogás koppant. Mi magunk is falféren kérdeztük:

- Ki az?

A látogató így felelt:

- Nyisd ki, aztán majd meglátod!

Miközben tanakodtunk, a retesz magától eltolódott, s a hirtelen föltáruuló ajtó bebocsátotta az érkezőt. Ugyanaz a bekötött fejű asszony volt, akit kevéssel előbb a paraszttal láttunk. Ahogy belépett, így szólt:

- Azt gondoltátok, kijátszottatok engem? Quartilla szolgálója vagyok, akinek áldozati szertartását a barlang előtt megzavartátok. Íme! Ő maga jött el szállásotokra, és beszélni kíván veletek. De azért nem kell megriadni: nem vádol benneteket eltévelyedésetekért, nem kíván megbüntetni sem, inkább csodálkozva kutatja, melyik isten küldött ilyen remek ifjakat az ő birodalmába.

XVII Mi csak hallgattunk és semmilyen értelemben nem nyilatkoztunk, mikor belépett ő maga, egyetlen szűztől kísérve, s az ágyamra települve sokáig zokogott. Még ekkor sem ejtettünk egyetlen szót sem, hanem döbbsenten vártuk a hazug könnyáradat elapadását. Mikor aztán az oly jól színlelt záporosó elállt, a hölgy kibontotta büszke fejét palliumából, s összekulcsolva kezét, úgy, hogy ujjperecei is megroppantak, beszélni kezdett:

- Honnan ez az arcátlanság bennetek, hol tanultátok ezt a meséket is meghazudtoló betörőmesterséget? Isten az atyám, szánakozom rajtatok; büntetlenül még senki nem lehetett tilalmas dolgok¹⁴ szemtanúja. Egyébként, a mi vidékünk annyira tele van személyesen közénk járó istenségekkel, hogy könnyebb itt istenbe, mint emberbe botlani. De azért ne gondoljátok, hogy bosszúvágy vezetett ide tihozzátok; jobban megindít fiatal férfiúságtok, mint a rajtam esett sérelem. Meg vagyok győződve róla, hogy csupán tudatlanságból követtétek el a jóvátehetetlen vétkeket. Engem magamat azon az éjszakán olyan veszedelmes hidegrázás borzongatott, hogy már a harmadnapos láz rohamától rettegem; ezért az álomban kerestem gyógyulást. Azt a parancsot kaptam, hogy keresselek fel titeket, és a kapott útmutatások szerint enyhítsem a lázrohamot. De a gyógyírral nem túlságosan törődöm. Nagyobb fájdalom dül ugyanis a szívemben, s egyenesen a sírba kerget: attól való félelmem, hogy fiatalos könnyelműségtekben még majd elhíresztelitek, amit Priapus szentélyében láttatok, és az istenek titkos terveit a köznép tudomására hozzátok. Ezért karolom át térdeiteket, és kérem és rimánkodom: az éjszaka szent szertartásait ne tegyétek gúny és nevetség tárgyává, ne hozzátok napfényre annyi sok év rejtett titkait, amelyekbe alig ezer ember van csupán beavatva.

XVIII A nagy rimánkodás után újra megeredtek könnyei, s véghetetlen zokogástól rázva, egész arcával és keblével ágyamra borult. Én pedig, felkavarva a szánakozástól s egyszerűsersmind a félelemtől, rászóltam, próbálja összeszedni magát, mindkét dologgal kapcsolatban egészen nyugodt lehet: a szent titkokat egyikünk sem fogja kifecsegni, s ha ezen kívül más orvosságot is jelzett az isten a harmadnapos lázra, mi segítünk az isteni gondviselésnek, akár a tulajdon épségünk kockáztatása árán is.

Ettől az ígérettől aztán felvidult a hölgy, hosszasan csókolt, és a könnyekből kacagásba oldódva szelíd, lassú mozdulatokkal simogatta fülemre bodorult hajtincseimet.

- Békét kötök - szólt -, és elállok a megkezdett pertől. Ám ha nem egyeztetek volna bele, hogy a kívánt gyógyszert megadjátok, már készenlétkben állt seregem, hogy mindjárt a holnapi nap folyamán bosszút álljon a rajtam esett sérelemért s megbántott méltóságomért:

Szégyen a sértés; góg mindjárt joghoz folyamodnunk.

Egy, amit én szeretek: járni saját utamon.

Mert helyes az, ha a sértett fél pert kezd igazáért:

ám aki mégsem megy vérre, azé a babér.

Aztán tenyerével tapsikolva olyan viharos kacagásban tört ki, hogy a hátunk is borsódzott. Másrészről ugyanígy cselekedett a szolgáló is, aki előtte érkezett, s ugyanígy a szüzecke, aki úrnőjét kísérte.

XIX Még az egész ház visszhangzott a színpadias kacagástól, miközben mi még csak nem is gyanítottuk, mi okozta ezt a hirtelen hangulatváltozást, és hol egymásra, hol hölgyvendégeinkre bámultunk.

*

Quartilla, Priapus papnője - rajtakapott barátnőivel és férficimboráival együtt - már jó előre megvesztegette a fogadóst, hogy bosszújukat zavartalanul végrehajthassák. A bosszú módja méltó volt az erkölcsstelen papnőhöz: barátaival erőszakot tétetett Encolpioson és Ascyntoson, majd arra kényszerítette őket, hogy kimerültségük ellenére tivornyával töltsék az éjszakát, s így engeszteljék ki a megsértett Priapus haragját. Végül pedig Gitont is megbosszúlta azzal, hogy - valamennyiük szeme láttára - látványos nászéjszakát rendezett számára a gyermekleány Pannychisszel...

*

- Ezért megtiltottam, hogy a mai napon a fogadóba bárki teremtett lélek betegye a lábát; így a harmadnapos láz elleni gyógyszert zavartalanul kaphatom meg tőletek.

Ahogy Quartilla ezeket mondotta, Ascyntos egy kis ideig dermedten ült, én pedig elhűlve, jobban, mint a galliai tél fagya, egy szó nem sok, annyit sem bírtam kiejteni. De az erőviszonyok nem indokolták, hogy valami rosszabbra felkészüljek. Hárman voltak ugyanis a hölgyecskék; bármi legyen is a szándékuk, nagyon gyengék ők, legalábbis velünk szemben, akiknek - ha más nem is - férfi-voltunk feltétlenül előnyt biztosít. De azért csak felgyürköztünk a küzdelemre, sőt én már a megfelelő ellenfeleket is kiosztottam: ha harcra kerül a sor, magam Quartillával akaszodom össze, Ascyntos a szolgálóval, Giton pedig a szüzeckével...

Ekkor, mintha mennykő ütött volna belénk, minden bátorságunk inunkba szállt, és a biztos halál már-már homályt borított nyomorult szemünkre...

XX - Kérlek, úrnőm - mondom -, ha valami rosszabbat is szántál nekünk, hajtsd végre gyorsan: olyan nagy gaztettet mégsem követtünk el, hogy kínzások közepette kelljen elpusztulnunk...

A szolgáló, aki Psyche névre hallgatott, nagy gonddal egy szőnyeget terített a padlózatra...

Megkísérelte ezer haláltól jegessé dermedt tagomat életre kelteni...

Ascyntos a fejére borította palliumát, mivel már tudta, hogy veszedelmes dolog idegen titkok részese lenni...

A szolgáló két zsinórt húzott elő kebléből, s egyikkel kezünket, másikkal lábunkat kötözte össze...

Ascyltos, ahogy a társalgás teljesen összevissza folyt, megszólalt:

- Hogyhogy? Hát én méltatlan vagyok arra, hogy ihassam?

A szolgáló, akit a nevetésem elárult, tapsolni kezdett:

- Én odaadtam. S te, szépfiú, egyedül ittad ki az egész orvosságot?

- Csak nem?! - szólt közbe Quartilla. - Ami satureumunk volt, Encolpios mind kiitta?

...igen kecses kacagás ingatta csípőit...

Utoljára Giton sem tudta visszatartani a kacagást, főképp mikor a szüzecke a nyakszirtjének esett, és miriádnyi csókot adott a nem is védekező fiúnak...

XXI Nyomorult helyzetünkben kiabálni szeretünk volna, de nem volt senki, aki segítsen, s valahányszor megpróbáltam a polgártársakat becsületbeli kötelességük teljesítésére felszólítani, Psyche hajtűjével a képembe bökdösött, amott a másik hölgy pedig, pamacsával, azt is satureumba mártva, Ascyltost nyomorgatta...

Végezetül egy hímkéjenc települt ránk, mirtuszzöld darócöltönyét kötésig felgyűrve... s majd megriszált tomporával csapdosott bennünket, majd fertelmes csókjaival nyálazott össze, mígnem Quartilla bálnacsont pálcát tartva kezében, s ugyancsak magasán felgyürekeзве, elrendelte, hogy adassék kegyelem boldogtalan fejünknek...

Mind a ketten megesküdtünk mindenre, ami szent, hogy a borzalmas titok oly mélyen lesz eltemetve bennünk, akár a sírban...

Erre egy sereg gyúró lépett be, s kellőképpen megkenve olajjal, életre keltett bennünket.

A bágyadtságtól tehát úgy-ahogy megszabadulva, rendbe szedtük külsőnket a lakomához; aztán a szomszéd szobába vezettek, melyben három kerevet állt, s minden a legragyogóbb fényűzéssel volt berendezve. A felszólításra leheveredtünk, és kezdve a pompásnál pompásabb előételeken, még a falernumi borból is jócskán hörpintettünk. Mikor pedig, már számos fogást elfogyasztva, kezdtünk átevezni az álmok birodalmába, Quartilla ránk szólt:

- Hogyne! Ti az alvást forgatjátok fejetekben, mikor jól tudjátok, hogy Priapus istenségének virrasztással tartozunk?!

XXII Mikor Ascyltos, a sok szenvedéstől elnyomva, álomba merült, az a szolgáló, akit sértő módon visszautasított, egész arcát hosszú koromcsíkokkal mázolta be, és a kábult Gitonnak is, anélkül hogy az észrevette volna, ajkára és vállaira malac ábrákat pingált. A sok szenvedéstől elcsigázva már magam is szinte kóstolgattam az álom egy csipetnyi előízét; kint is, bent is ezt tette az egész háznép: egyesek a kereveteken heverők lábánál szanaszét feküdtek, mások a falnak dülleszkedtek, s voltak, akik, fejükkel egymást megtámasztva, magán a küszöbön aludtak el. Már a lámpák is, elfogyván az olaj, gyér fényükkel az utolsókat pislogták, amikor két szír szolga lépett az ebédlőterembe azzal a céllal, hogy egy boroskancsót elemeljen; s mialatt az ezüstnemük között kapzsin veszekedtek, sikerült a kétfelől ráncigált kancsót összetörniük. Ráadásul az asztal is felborult az ezüstnemével együtt, s a kereveten pilledő szolgálonak egy kissé magasról levert pohár csaknem betörte a fejét; az ütéstől felriadva elkiáltotta magát - ezzel a tolvajokat is elárulta, s egyszersmind a részegek egy részét is

felköltötte. A szírek, akik lopni jöttek, mikor észrevették lelepleztetésüket, egy szempillantás alatt a kerevet lábához vágódtak, mintha előre megbeszélte terv szerint cselekedtek volna, és mintha már régóta aludnának, hortyogni kezdtek. Már a teremőr is magához tért, a haldokló lámpákba olajat töltött, s a szolgálfiúk, egy kis ideig dörzsölgetve szemüket, ismét tisztükhöz láttak, miközben bejött egy cintányérosnő, és hangszerét csattogatva mindenkit fölvert álmából.

XXIII Újra kezdődött a lakoma, és Quartilla ismét elrendelte az ivászatot. Mulatnivaló jókedvét a cintányérosnő még magasabbra szította...

Belépett a hímkéjenc, ez a minden halandók legfertelmesebbike, aki még egy ilyen házhoz is méltatlan volt, s ernyedt kezeit összecsapva, ilyesféle verset szavalt:

Erre, csak erre, ti hímkéjencanoncok!
Boka feszüljön, mind idegyüljön, talpatok repüljön,
combbal remekkel, rezgő fenekkel, bizsergető kezekkel,
vének s asszonyosak, jó delusi módra heréltek¹⁵.

Befejezve a szavalást, undorítóan mocskos csókot köpött a számra, majd kerevetemre dőlt, és bár kézzel-lábbal védekeztem, erőszakkal levetkőztetett. Ágyékom felett sokáig s nagy buzgalommal, de eredménytelenül üzekedett. Homlokán izzadságpatakok folytak a lemosott acacia-krémmel¹⁶, és képén, a ráncok közt, annyi krétapor¹⁷ ülepedett meg, mint egy felhőszakadással küszködő, pőrére mosott falon.

XXIV Nem tartóztathattam tovább a könnyeimet; elfogott a végső elkeseredés:

- Könyörgök, úrnőm - mondom -, te, ha jól emlékszem, *kupákat* ígértél nekem!

Ő könnyed-kecsesen tapsolt, s így felelt:

- Ó ragyogóeszű férfiú, városunkhoz méltó szellemességnek kútfeje! Hogy monddod? Hát nem tudod, hogy a hímkéjencet *kupakosnak* is nevezik?

De azért, nehogy kenyerespajtásom nagyobb szerencséivel végezze, hozzátettem:

- Becsületszavatokra, nem szép, hogy Ascyltos egymagában ünnepel ezen a lakomán.

- Azám - mondja Quartilla -, Ascyltos is kapjon egy kis *kupakot*.

E szavakra a hímkéjenc lovat váltott, és átnyergelve cimborámra, most őt nyomorgatta farával és csókjaival. Eközben Giton csak állt, és majd megszakadt a kacagástól. Így aztán ráterelődött Quartilla figyelme, és nagymohó érdeklődéssel tudakolta, kié a fiúcska. Ahogy mondtam, hogy az én kispajtásom, így szólt:

- De hát akkor mért nem csókolt meg engem?

S magához intve, karjába zárta és megcsókolta. Majd kezét a fiú ölbe csúsztatta, és megtapogatta a még egész fejletlen fityulát:

- Holnap majd pompásan fog csatázni vele - mondta -, kéjtelgémhez előjátékot szolgáltatva. Ma azonban nem kívánok mindennapos nudlit az óriáshal után.

XXV Ahogy ezeket mondotta, nagy kacagva hozzálépett Psyche, s míg valamit halkan a fülébe suttogott, Quartilla bólogatott:

- Ez az, ez az! Remek, hogy említetted. Miért ne vesztse el a mi Pannychisünk a leányságát, ha egyszer itt a ragyogó alkalom?

Tüstént bevezettek egy eléggé csinos leánykát, aki nem látszott idősebbnek hét esztendősnél; ugyanaz volt, aki első találkozásunkkor Quartillával együtt lépett a szobánkba. Általános tapsvihar fogadta, mindenünnét a mennyegzőt követelték; csak én gyökereztem földbe, erősgotve, hogy sem Giton, a mi tiszta erkölcsű kisfiúnk nem érett még a férfias helytállásra, sem a leányka nem elég idős ahhoz, hogy az asszonyi odaadás törvényét be tudja tölteni.

- Ugyan? - így Quartilla. - Talán gyerekebb, mint én voltam akkor, mikor először adtam magam férfinak? Asszonylétem Oltalmazója ejtsen ki kezéből, ha emlékszem rá, hogy valaha is szűz voltam. Már kiskölyök koromban bemocskolódtam a velem egykorúakkal, és ahogy éveim előrehaladtak, mind nagyobb fiúkkal folytattam viszonyt, mígcsak e mostani korba nem léptem. Minden bizonnyal ebből született az a közmondás, hogy aki a borjút felemelte, a bikát is elbírja, mint mondani szokták.

XXVI Erre aztán, hogy tudtomon kívül valami nagyobb sérelem ne érje pajtásomat, magam láttam hozzá, hogy megtegyem a mennyegzői előkészületeket.

Psyche már menyasszonyi tűzfátyollal fedte be a leányka fejét, a *kupakos* vitte elől a fáklyát, a részeg némberek tapsolva, hosszú menetben vonultak utána, s a nászagyat szennyes célra szánt takaróval díszítették. Ekkor Quartilla, a bolondozó sereg kéjvagyától maga is föltüzelve felkelt, megragadta Gitont, és a hálósobába vonszolta. Az igazat megvallva, a fiú nem tusakodott, és a nász említésére a leányka sem sápadozott elszomorodva. Így aztán ők, a szobába zárva, lefeküdtek, mi meg lekuporodtunk a nászterem küszöbén. Elsőnek Quartilla tapasztotta kíváncsi szemét egy illetlenül kitágított részre, és kéjes buzgalommal figyelte a gyermekek enyelgését. Finoman kézen fogva engem is közelébb húzott a látványhoz és mivel közben összeért az arcunk, valahányszor nem volt érdekes látnivaló, hozzám tolt az ajkát, és újra meg újra, mintegy titokban, hirtelen végigkorbácsolt csókjaival...

...az ágyba zuhantunk, s az éjszaka hátralévő részét már riadalom nélkül töltöttük...

*

Agamemnon, a szónoklattan tanára, akinek rendkívül megtetszett Encolpiosnak az akkori neveléssel kapcsolatos talpraesett kritikája, elintézte, hogy a három csavargót meghívják a város díszpolgárának, Trimalchiónak épp akkor esedékes lakomájára, melyre ő maga is hivatalos volt. A három cimborá, a Priapus papnőjével és cinkostársaival töltött két nap után, lelkiileg összetörve és fáradtságtól elcsigázva, semmi kedvet sem érzett az újabb tivornyához, bármilyen megtiszteltetésnek számított is a dúsgazdag Trimalchio meghívása...

*

Eljött végre a harmadik nap, s vele együtt a búcsúlakoma reményének beteljesedése - de az elcsigázottságtól szinte fölsebzett testünk számára kívánatosabbnak tűnt a menekülés, mint a nyugalom. Mikor így nekibúsulva épp azt hánytuk-vetettük, hogy mi módon kerülhetjük el a fejünk felett lógó zivatart, betoppant Agamemnon egyik szolgája, s e szavakkal szakította félbe tépelődésünket:

- Mi az? Talán nem tudjátok, kinél lesz ma a muri? Trimalchiónál, ennél a rendkívül előkelő embernél, aki napórát és betanított kürtöst tart az ebédlőjében, hogy mindig tudja, mennyit vesztegetett el az életéből.

Minden bajunkról megfélemezve jól kicsíptük hát magunkat, s Gitonnak, aki mind ez ideig szíves-örömet látta el a szolgálai teendőket, megparancsoltuk, hogy kísérjen bennünket a fürdőbe.

XXVII Mi magunk eközben, csak úgy ruhástól, járkálni kezdtünk... vagyis inkább tréfálkoztunk, és a játékosok körben álló csoportjai felé tartottunk, mikor hirtelen megpillantottunk egy kopasz öregurat skarlátszín tunicában, amint hosszú hajú fiúk társaságában labdázott. Nem is annyira a fiúk látványa nyújtott remek mulatságot, ámbár ők is minden pénzt megérték, mint inkább a gazda, aki papucsosan játszogatózott az újhagymaszínű labdákkal. Amelyik labda a földet érintette, azt nem ütötte vissza még egyszer, viszont ott állt egy szolga labdákkal teli bőrzacskóval, és kisegítette a játékosokat. Egészen új dolgokat is megjegyeztünk magunknak: két herélt állt ugyanis a kör ellentétes pontjain, akik közül az egyik egy ezüst éjjeliedényt tartott a kezében, a másik pedig számlálta a labdákat, csak hogy nem azokat, amelyek a játék hevében kézzől kézre pattogtak, hanem amelyek a földre estek. Mikor ezeken a nagyon előkelő dolgokon elbámultunk, hozzánk száguldott Menelaus, és így szólt:

- Ő az, akinél ma kerevetre dőltök, s amit itt láttok, az már bizonyosan a lakoma előjátéka.

Menelaus még be sem fejezte a mondatot, mikor Trimalchio ujjáival csattintott, s erre a jeladásra a herélt, a játék kellős közepén, ura alá tartotta az éjjelít. Az könnyebbítve hólyagján, kézmosóvizet kért, s ujjait kissé megmártva benne, kezét egy szolgálófiú hajába törölte.

XXVIII Hosszú lett volna egyenként mindent számbavenni. Beléptünk hát a fürdőbe, s a forró gőztől pillanatok alatt felhevülve, a jéghideg vizű zuhanyozóba távoztunk. Trimalchio ekkor már olajjal végigkent testét dörzsöltette, persze nem vászonkendővel, hanem a legpuhább gyapjúból készült törülközőkkel. Közben három gyúró felcser, az úr szeme láttára, falernumit iszogatózott, s mikor egymással hajba kapva a bor nagy részét kilötyintették, Trimalchio így szólt:

- Saját boromból köszöntötök saját egészségemre!

Ezután skarlátpiros gyapjúpokrócba bugyolálva hordszékébe helyezték, s előtte négy egyenruhába öltözött futó haladt egy kézikocsival, melyben szíve-szerelmét vitték, egy csipás vénfiút, aki még gazdájánál is fertelmesebb külsővel rendelkezett. Mikor pedig utazását megkezdte, egy zenész állt a fejéhez aprócska sípokkal felszerelve, és mintha állandóan valami titkot súgdosott volna a fülébe, egész úton fújta a nótáját. Mi magunk a csodálkozással már torkig eltelve követtük Agamemnonnal együtt, s csakhamar megérkeztünk a kapuhoz, melynek félfáján egy tábla állt a következő felirattal:

**A RABSZOLGA
AKI AZ ÚR ENGEDÉLYE NÉLKÜL KILÉP INNEN
SZÁZ BOTÜTÉSSEN RÉSZESÍTTETIK**

A bejáratnál újhagymaszínruhás ajtónálló ácsorgott, a derekán meggyipiros öv, és ezüsttálcán borsót tisztogatózott; a küszöb felett pedig arany kalitka lógott, amelyből egy tarka papagáj köszöntötte a belépőket.

XXIX Egyébként, míg e csoda dolgokat bámultam, egyszer csak hanyatt vágódtam, és majdnem kitörtem a bokámat. Ahogy beléptünk ugyanis, mindjárt balra, a portásfülkétől nem messzire, egy láncra kötött kutyaóriás tűnt szemünkbe, mely a falra volt ráfestve, s fölötte otromba betűkkel ez a felírás állt:

VIGYÁZZ A KUTYA HARAPÓS

Cimboráim jót nevettek rajtam; én pedig nagy lélegzetet véve, most már csakazértis végigszemléltem az egész falat. Volt pedig ott egy rabszolgapiacot ábrázoló festmény, a rabszolgák nyakában a feliratos tábla¹⁸, és meg volt festve maga Trimalchio is, amint hosszú hajjal, kezében szárnyas pálcát tartva¹⁹, Minerva vezetésével épp bevonul Rómába. Aztán

látható volt, hogyan tanulta meg a számvetést, majd meg, hogy miképpen lett pénztáros, s a gondos festő nagy buzgalmában magyarázatokkal látott el minden egyes jelenetet. Az oszlopcsarnok utolsó falrészén Mercurius, állánál felemelve, a bírói emelvény magasába ragadta Trimalchiót. Mellette állt Fortuna, kezében hatalmas bőségszaruuval, és a három Párka, aranyos fonalat sodorgatva. Megjegyeztem magamnak még a versenyfutók seregét is, akik edzőjük vezetésével épp gyakorlatoztak. S végül a sarokban egy óriási szekrényt pillantottam meg, amelynek rekeszeiben álltak a Lárok ezüst képmásai, Venus márványszobra, és egy kicsinek éppen nem mondható aranyszelence, amely - ahogy beszéltek - a gazda első szakállát rejtette magában. Faggatni kezdtem a ház felügyelőjét, mit ábrázolnak a csarnok középső festményei.

- Az Iliast és az Odysseiát²⁰ - válaszolta -, és a Laenas-rendezte gladiátorünnepet.

XXX Nem volt már idő arra, hogy a sok érdekességet sorra megszemlélhessem. Megérkezünk az ebédlőhöz, melynek elülső részében az intéző épp elszámolásokat vett át. Leginkább azonban azon csodálkoztam, hogy az ebédlőajtó szárnyaira vesszőnyalábok²¹ voltak felszögezve a szokásos bárdokkal, melyeknek egyik végét hajóorrszerű bronzöntvény zárta le, rajta a következő felírással:

C. POMPEIUS TRIMALCHIÓNAK
A HATTAGÚ CSÁSZÁRI HIVATALTESTÜLET²²
TAGJÁNAK CINNAMUS PÉNZTÁRNOK

Közvetlenül az ajánló sorok alatt egy kétkarú lámpa függött a mennyezetről, a két ajtófélfára pedig egy-egy táblát szögeztek, melyek egyike - ha jól emlékszem - ilyen tartalmú felirattal volt ellátva:

MIURUNK CAIUS
DECEMBER HARMINCADIKÁN ÉS
HARMINCEGYEDIKÉN HÁZON KÍVÜL EBÉDEL

A másik tábla a Hold pályájának képét és a hét planétát ábrázolta²³, s különböző színű dudorok mutatták, mely napok kedvező, és melyek kedvezőtlen előjelűek.

Mikor ezeknek a látnivalóknak gyönyörűségével eltöltekezve az ebédlőbe akartunk lépni, az egyik szolgáló, aki ezzel a feladattal volt megbízva, ránk kiáltott:

- Csak jobb lábbal!

Egy kissé mindenesetre összerezzentünk attól való félelmünkben, hogy valamelyikünk a figyelmeztetést feledve rosszul lépi át a küszöböt. Egyébként, ahogy mindannyian egyszerre előrelendítettük jobb lábunkat, egy csupaszra vetkőztetett rabszolga borult elénk, és könnyörögni kezdett, hogy ragadjuk el a büntetés elől: hiszen nem nagy az ő vétke, amely bajba sodorta; a fürdőben ellopták tőle a pénztáros ruháit, melyek értéke alig lehetett tíz sestertius. Erre visszahúztuk jobb lábunkat, és megkértük az előcsarnokban épp aranyat számláló pénztárost, hogy engedje el a szolgáló büntetését. Az gögösen ránk emelte tekintetét, és így szólt:

- Nem maga a veszteség hozott ki sodromból, hanem a semmirekellő szolgáló nemtörődőmsége. Elveszítette az ünneplő ruhámat, amelyet egy cliensem adott születésnap ajándékkul; szemmel láthatólag tyrusi szövet²⁴, bár egyszer már volt mosásban. Szóval, mit akartok?!... Jó, kezetekbe adom a fiút.

XXXI Ahogy a nagy szívességtől lekötelezve beléptünk az ebédlőbe, szaladt elébünk a szoban forgó rabszolga, akiért közbenjártunk, és míg mi elhűlve álltunk, ő csókok özönével halmozott el bennünket, kifejezve háláját emberbaráti cselekedetünkért. Végül azt mondta:

- Majd megtudjátok, kinek tettetek jó szolgálatot! A háziúr bora lesz a töltögető igazi hálája!

...Végre leheveredtünk, miközben alexandriai szolgálfiúk hóval vegyes vizet öntöttek kezünkre, majd mások jöttek helyükbe, s lábunkhoz telepedve művészi szakértelemmel levagdosták körmeinket. De még e fáradságos feladat végzése közben sem fogták be a szájukat, hanem egyfolytában énekeltek. Kíváncsi voltam most már arra, hogy az egész szolganép énekesekből áll-e, s ezért italt kértem tőlük. Egy kifogástalanul szolgálatkész fiú nem kevésbé fülsértő énekkel vette tudomásul a kérést, s ugyanígy tett mindegyik szolga, bárkinek valami kívánsága volt. Az ember pantomím színészek kórusában, nem pedig egy tisztességes családfő ebédlőjében érezte magát.

De aztán csakugyan pompás ízelítő került az asztalokra; mert közben már valamennyi vendég elfoglalta helyét, Trimalchio kivételével, akinek - az új szokáshoz híven - a főhelyet tartották fenn. Az előételhez való talpas tálon egy corinthusi számár állt, hátán általvetővel, melynek egyik zsákjában fehér, a másikban pedig fekete olajbogyó volt. A számárra - háztetőként - két tálca borult, széleiken felírás jelezte Trimalchio nevét és az ezüst súlyát. A két tálcat forrasztott hidacsok kötötték össze, melyek mézzel és mákkal behintett pele-pecsenyétől roskadoztak. Egy ezüstrostély felett sült kolbász sercegett, a rostély alá pedig szíriai szilvát raktak gránátalma magjával vegyítve.

XXXII Alighogy elmerültünk e nagyszerű élvezetekben, zene hangjainál behozták magát Trimalchiót, és párnákkal körülbástyázott kerevetére helyezték; erre a látványra kirobbant meggondolatlan lelkünkéből a kacagás. Fura látvány volt, ahogy smaragdszínű palliumából kikandikált töksíma feje, ruhaneműktől roskadozó nyakszirtje köré pedig biborszegélyű szalvétát tekert, melyről innen is, onnan is rojtok csüngtek alá. Még bal keze kisujján is hatalmas aranyozott gyűrűt viselt, a kisujj végső ízén pedig ugyancsak gyűrű díszelgett, mely - ha jól láttam - színaranyból volt, és mintha vasból készült csillagokkal lett volna kirakva. És hogy ne csak ennyit lássunk gazdagságából, jobb karját is meztelenné tette, melyen arany karkötő és ragyogó lemezzel bevont elefántcsont-karperec ékeskedett.

XXXIII Azután, hogy ezüst fogpiszkálóval megvájkálta fogait, így szólt:

- Barátaim, még nem lett volna kedvem az ebédlőbe jönni, azonban nehogy távolmaradásommal titeket késleltessek, megtagadtam magamtól legnagyobb élvezetemet. De azért engedjétek meg, hogy ezt a játszmát még befejezzem.

Egy szolgálfiú jött utána terebinthus-fából készült ostáblával²⁵ és kristálykockákkal, én pedig megjegyeztem magamnak a legeslegelőkelőbb dolgot mindazok közt, amiket csak láttam. A fehér és fekete játékkövecskék helyett ugyanis arany és ezüst denariusok álltak a játékmezőn. Közben, míg a háziúr, folytatva a játékot, az összes irodalmi közhelyet újra elénk tálalta, az evéshez még épp csak hozzákészülő vendégeknek új tálalt hoztak, egy kosárral egyetemben, melyen fából faragott kotlóstyúk ült körben szétterített szárnyakkal, ahogy a tojásaikat költő kotlók szokták. Aztán nyomban megjelent két szolga; a termet betöltő fertelmes kornyikálás közben turkálni kezdték a pelyvát, majd az előkotort pávatojásokat szétosztották a vendégek között. Erre a jelenetre Trimalchio is felénk fordította tekintetét:

- Barátaim - mondta -, pávatojásokat tétettem a kotlóstyúk alá. És Herculesre, attól félek, most már ki is kelnek. De azért próbáljuk meg, hátha még kiszürsölhetjük tartalmukat.

Megkapjuk erre a szükséges kiskanalakat, melyek mindegyike legalább fél librát nyom²⁶, és feltörjük a zsiros süteménytésztából gyúrt tojánhéjat. Én már csaknem földhöz vágtam a magamét, mert szinte látszott rajta, ahogy csibévé válik. Aztán mégis, meghallva egy régi vendég figyelmeztetését: „Ebben valami finomságnak kell lennie!” -, kezemmel kivájtam a belét, s egy pompássá hízott fűgészrigóra leltem, mely borsos tojássárgájával volt körülveve.

XXXIV Ekkor már Trimalchio is abbahagyta a játékot, és minden fogást felszolgáltató magának is, majd fennhangon megadta az engedélyt, hogy akinek gusztusa támadt rá, újból töltsön a mézesborból; aztán a zenekar hirtelen jelzést adott, és az ízelítő maradványait, szinte a jelzéssel egyidejűleg, elkapkodta az asztról a szolgálk éneklő kórusa. Mikor a hirtelen támadt kavarodásban egy csemegés-tálacska véletlenül földre pottyant, s egy szolgálfiú föl merte venni, Trimalchio, észrevéve a dolgot, a fickót fölpofoztatta, a tálacska pedig ismét visszadobatta a földre. Erre bejött egy hordszékvivő inas, és az ezüstöt s a többi hulladékot vesszősöprűvel söprögetni kezdte. Majd meg két dúsfürtű szerencsen lépett a terembe, hónuk alatt egy-egy törpe tömlővel, amilyenekkel az amphitheatrum homokját szokták föllocsolni, és bort öntöttek kezünkre; mert vizet, azt senki sem adott.

Ahogy a gazda előkelő szokásait bókokkal illettük, így szólt:

- Mars az egyenlőség híve. Ezért jelöltem ki jó előre mindenkinek a maga külön asztalát²⁷. S mellesleg, így legalább ezeknek a mocskos szolgálknak a sürgése nem teszi olyan füledtté a levegőt.

Pillanatok alatt kétfülű kancsók és gipsszel nagy gondosan lezárt üvegedények kerültek az asztrra, melyeknek nyakán címke állott a következő felirattal: „Százestendős falernumi, Opimius korából²⁸.” Míg mi a címkét betűzgettük, Trimalchio, kezével tapsolva, így kiáltott fel:

- A kutyafáját! A bor hát hosszabb életet megél, mint az emberke. Akkor hát rajta, kivilágos-kivirradtig! Élet és bor: egy és ugyanaz. Valódi Opimius-korabelit iszunk. Tegnap sem szolgáltam ilyen remek itallal, pedig sokkal előkelőbb vendégek lakomáztak nálam.

S míg iszogatunk és elképedten ámuldozunk a lakoma nagyszerűségén, egy szolgál ezüst csontvázat hoz be, mely úgy készült, hogy végtagjai és lazára eresztett izületei bármely irányba mozoghassanak. Ezt aztán újra meg újra az asztallapra dobta, mire a csontváz a kapcsolópántok rugalmassága következtében különféle testhelyzetet vett fel. Trimalchio megjegyezte:

Ó, mi szegények! Mily nyomorult kis féreg az ember!
Mindünk porrá lesz, ha az Orcusnak²⁹ szava szólít...
Éljünk, rajta tehát, mígcsak a Sors kegye tart!

XXXV E gyászbeszédet újabb tálca követte, mely nagyságát tekintve egyáltalán nem felelt meg várakozásunknak; különlegességével azonban magára vonta valamennyiünk figyelmét. A félgömb alakú fogás szélén ugyanis körben látható volt a tizenkét csillagkép, s a tálaló mindegyik fölé a természetének sajátosan megfelelő ételt helyezett: a Kos fölé csavaros szarvú bagolyborsót tett³⁰, a Bika fölé ökörpecsenyét, az Ikrek fölé egy-egy pár disznótökét és vesét, a Rák fölé koszorút, az Oroszlán fölé afrikai fűgét, a Szűz fölé süldökoca görgőjét, a Mérleg fölé mérleg alakú tálat, amelynek egyik serpenyőjében egy dobostorta, másikban egy rúd kalács volt, a Skorpió fölé apró tengeri halat, a Nyilas fölé tapsifülest, a Bak fölé tengeri rákot, a Vízöntő fölé libát, a Halak fölé két rózsahalat. Középuitt pedig egy gyeptégla, a füvel együtt, lépesméztől roskadozott. Egy egyiptomi szolgálfiú ezüstös téasztasütőben forró kenyeret kínált körbe.

...és ő maga is, fertelmes hangon, egy dalbetétet facsart ki gégéjén a „Fűszeres” című darabból. Ahogy aztán nagy bánatosan már-már nekiestünk a silány eledeleknek, Trimalchio megszólalt:

XXXVI - Most már fogjunk az ebédhez; ez a lakoma törvénye.

Ahogy szavai elhangzottak, a zenekar hangjaira négy táncos viharzott elő, és a tálalótál felső rétegét³¹ elhordta. Ennek következtében alul (tudniillik az alsó tálcán) töltött csirkét és disznótógyet pillantottunk meg, középen pedig tollakkal fölcicomázott sült nyúl állt, mely valóságos Pegasusnak tűnt. Észrevettünk a tálalótál sarkai tájékán négy Marsyas-szobrocskát³² is; kis bulókájukból borsos mártás csobogott a halakra, melyek úgy úszkáltak a lében, akár az Epirus-szorosban³³. A szolganép kezdeményezésére kirobban a tapsorkán, és hahotázva vetjük magunkat a válogatott ínycségekre. Trimalchio is, fölvidulva a mesterfogás sikerén, elkiáltja magát:

- Kést bele!

Tüstént előpenderült a szeletelő, és a zene ritmusára hadonászva, olyan mozdulatokkal darabolta az ételt, hogy azt hihette volna az ember, egy harciszekér bajnoka vívja küzdelmét orgonaszó kíséretében. De azért Trimalchio egyre csak buzdította, elnyújtott hangon:

- Kéést bele, kéést bele!

Jómagam a következetesen ismételt buzdító formulában valamiféle szellemesség után szimatolva, nem szégyelltem a dologról tudakozódni attól a vendégtől, aki éppen a fejemen hevert. Az pedig, minthogy már gyakran volt szem- és fültanúja ilyesfajta tréfáknak, így felelt:

- Látod azt a szolgát, aki a pecsenyébe kését bele-belevágja? Késtbelé-nek hívják, így, valahányszor Trimalchio azt mondja neki, hogy „Kést bele!”, ugyanazzal a szóval nevéen is szólítja, és parancsot is ad neki.

XXXVII Már egyetlen falat sem ment le a torkomon, ezért az én emberemhez fordulva, hogy minél több dolgot kipuhathassak, előbb csak messziről kerülgettem a témát, azután faggatni kezdtem, ki az az asszony, aki föl-le szaladgál a teremben.

- Trimalchio felesége - mondta -, Fortunatának hívják, és vékával méri a pénzt. Pedig tegnap, tegnap még ki volt?! Bocsásson meg nekem a te nemes szíved, de a kenyeret nem vetted volna el a kezéből. Most?! Hogyan-hogysem, az égbe jutott, és Trimalchio mindene lett. Egyszóval, ha fényes nappal azt mondaná neki, hogy koromsötét van, elhinné. Maga a gazda azt sem tudja, mi mindene van, annyira dúsgazdag. Ez a szuka azonban rajta tudja tartani a szemét mindenben, olyan dolgokon is, amikre nem is gondolnál. Étellel-itallal spórol, s mindent pompásan intéz; ebből a szempontból aranyat ér. Ugyanakkor pletykás nyelvű, valóságos házipapagáj. Akit megszeret, azt szereti; akit nem, azt nem. Magának Trimalchióának akkora a birtoka, hogy a sólyom sem volna képes berepülni, s a pénzek pénze is az övé. Több ezüst hever ajtónállójának a fürkájében, mint amennyi bármelyikünk vagyona. A szolgaszemélyzete?! Tyú, a kutyafáját!

Azt hiszem, a gazda tizedrészüket sem ismeri. Szóval,

XXXVIII ezek közül a tyuhajkodók közül bármelyiket zsebre vágja. S nehogy azt hidd, bármit is pénzért kell vásárolnia. Minden megterem a saját gazdaságában: gyapjú, citrom, bors, s ha netán kakastejre támad kedved, azt is megtalálod nála. Hogy ne mondjak mást: saját juhainak gyapja nem felelt meg az ízlésének, erre kosokat vásárolt Tarentumból, s ezekkel keresztezte nyáját. Hogy méhese attikai mézet adjon, méhrajokat hozatott Athénből; s

mellesleg, a görög fajok még a hazai fajtát is megnemesítették. S íme, épp az elmúlt napokban írt Indiába, hogy számára csiperkegomba-töveket küldjenek. Ami pedig öszvéreit illeti, nem volt egy sem, amelyik nem vadszamártól született volna. Nézd meg ezeket a párnákat: kivétel nélkül mind bíbor- vagy skarlátpiros gyapjával van kitömve. Ilyen boldog ember ez a Trimalchio! De arra is vigyázz, hogy egykori rabszolgatársait ne fitymáld le. Ugyancsak degesz a pénztárcájuk! Nézd azt a férfit amott, aki a szélső kerevet szélén hever: ma nyolc-százezer sestertius van a markában. A semmiből kezdte. Nem is olyan régen még tűzifát cipelt a vállán. De azután, ahogy mondják - én persze nem tudom, csak hallottam -, egy lidércnek elrabolta a sipkáját, és kincseket talált. Én senkire sem irigykedem, ha az istentől kapott valamit. Viszont még a képén ég a sok régi pofon³⁴, és nem szereti, ha gyalázzák. Ezért aztán a közelmúltban ezt a feliratot tétette házára:

C. POMPEIUS DIOGENES
JANUÁR ELSEJÉTŐL BÉRBE ADJA
PADLÁSSZOBÁJÁT
MINTHOGY SAJÁT HÁZAT VÁSÁROLT

S mit mondjak arról, aki a felszabadított rabszolga heverője mellett fekszik? Micsoda remekül bírta magát! Nem vetek követ rá. Tízmillió sestertiusban gyönyörködhetett, csak hogy rosszul ügyeskedett. Azt hiszem, most már egyetlen hajszála sincs, mely ne lenne elzálogosítva. Herculesre mondom, nem ő a hibás benne; nincs nála derekabb ember a világon; gazember szabadosai kaparintották kezükbe mindenét. Tanuld meg: közös fazéknak rosszul rotyog a leve, s ha a vagyon hűtlen lesz hozzád, barátaid is eliszkolnak. S milyen tisztességes üzleti vállalkozást folytatott, bár most így láthatod. Temetkezési vállalata volt. Úgy szokott ebédelni, akár egy király: szőröstől-bőröstől tálalt vaddisznópecsenye, egész cukrászműhely, madársereg, szakács és pék állt a rendelkezésére. Több bor folyt el nála az asztal alatt, mint amennyi bármelyikünk pincéjében áll. Fantasztikus ember. Mikor már-már a csőd szélén állt, attól tartva, hogy a hitelezők esetleg rájönnek anyagi zavarára, ilyen szöveggel hirdette meg az árverést:

JULIUS PROCULUS
ÁRVERÉSRE BOCSÁTJA FELESLEGES HOLMIJAIT

XXXIX A kellemes csevegést Trimalchio szakította félbe; mert már fölszedték a terítéket, s a jókedvű vendégek kezdtek ivásba és általános csevegésbe merülni. Ő hát felkönyökölt a kerevetén, és így szólt:

- Váljék egészségére e bor mindnyájunknak. A halat meg kell úsztatnunk! De hát, kérem szépen, csak nem hiszitek, hogy megelégszem azzal az eledellel, melyet a tálca lapján láttatok?

Így ismert-e Ulixes³⁵?

Mit mondjak hát? Az ebédnek szükséges kelléke az irodalomtudomány. Nyugodjanak békességben patrónusom csontjai, aki azt akarta, hogy ember legyek az emberek között. Mert semmi újdonsággal nem lehet engem meglepni, mint ahogy az az előbbi tálalótál is bizonyíthatta. Ez az égbolt, amelyben a tizenkét isten lakik, ugyanannyi alakot ölt magára, többek között kossá is átváltozik. Aki ennek a csillagképnek jegyében születik, annak épp ezért sok a nyája, sok a gyapja, aztán meg kemény a feje, szégyentelen a homloka, s döfős a szarva. Ebben a csillagképben születik a legtöbb könyvmoly és vitakukac.

Megdicsérjük a nagy csillagász szellemességét, mire ő folytatja:

- Aztán az egész égbolt fiatal bikává alakul. Ilyenkor születnek a rúgkapálók, a csordások, és akik a hasukat tömik. Az Ikrek jegyében pedig a kettősfogatok, az ökrök, a herezacskók, és azok, akik egyszerre két falat mázolnak. A Rák alatt születtem én: ezért állok sok lábon, és szárazon is, tengeren is rengeteg a birtokom; mert a rák ott is, itt is megél. És ezért már régóta nem emeltem fölébe semmiféle ételt, nehogy születésem fényét elhomályosítsam. Az Oroszlán jegyében születnek a nagyétkűek és az erőszakoskodók; a Szűzében az asszonyok, a rabszolga-szökevények és a börtöntöltelékek; a Mérlegében a mészárosok a piperecikkárúsítók és egyáltalán mindenféle kereskedő; a Skorpióében a méregkeverők és az orgyilkosok; a Nyilasában a kancsalok, akik a káposztát nézik és a húsból vesznek; a Bakében a rongyosok, akiknek nyomorúságuktól szarvuk nő; a Vízöntőében a korcsmárosok és a tökfejűek; a Halak jegyében pedig a főzelékfelvásárlók és a szónokok. Így forog az égi kör, mint a malomkerék, és mindig valami bajt okoz az embereknek: majd azt, hogy megszületnek, majd meg, hogy elpusztulnak. Ami pedig a középen elhelyezett gyeptéglát s a gyeptéglára rakott lépesmézet illeti, annak is megvan a maga jelentése. Középujt van a Földanya, mely mintegy tojásként gömbölyödik, és minden jót magában rejt, mintha csak lépesmézet tartalmazna.

XL - Mekkora tudós! - kiáltunk fel egyhangúan, és a mennyezetre emelve kezünket, esküszünk, hogy Hipparchust és Aratust³⁶ ezzel a férfival még csak egy napon említeni se szabad.

Eközben inasok érkeztek, és könyöklő-párnáinkra takarókat borítottak, melyekre vadászhalók, kopjával lesbenálló vadászok és egy teljes vadászfelszerelés volt hímezve. Nem tudtuk még, merre uszítsuk gyanunk vizsláit, mikor az ebédülő körül egetverő csaholás keletkezett, és íme, egyszerre csak már az asztalok körül is laconi vadászebek száguldoztak. Utánuk új pecsenyéstál következett, melyen egy felülmúlhatatlan nagyságú vaddisznó nyújtózott, méghozzá szabados-sipkával a fején, s mindkét agyaráról egy-egy pálmalevélből font kosárka lógott, az egyik szerencsióval, a másik datolyával megtöltve. Körülötte pedig tésztából süített kismalacok, melyek mintha az emlőin csüngtek volna, jelezve, hogy a tálcán fekvő vaddisznó: emse. Ezeket hazavihettük ajándékba. Egyébként a vaddisznó föltranszírozására nem az a bizonyos Késtbele jött az asztalhoz, aki a szárnyasokat szétszeletelte, hanem egy bozontos óriás, lábszárát borszíjjakkal körülcsavarva, tarkaszövésű vadászköpönyeggel a vállán, s hirtelen kirántott vadászkesztését a vaddisznó oldalába vágta; a seb hasadékából fenyőrigók röppentek elő. A madarászok már készenlétben álltak lépvesszőikkel, s az ebédülőben köröskörül cikázó madarakat pillanatok alatt összefogdosták. Trimalchio, miután mindünkhöz odavitette a maga ajándék-madarát, megjegyezte:

- Most azt is megláthatjátok, micsoda előkelő makkal táplálkozott ez az erdei hízókoca.

A szolgálfiúk erre tüstént az agyarakról csüngő kosárkákhoz siettek, s a szerencsiót és a datolyát, szemenként kiszámolva, szétosztották a vendégek között.

XLI Eközben én, aki a magam külön zugában csendesen meghúzódtam, számos elképzelést hánytam-vettem meg magamban arra vonatkozólag, hogy miért van a vaddisznó fején szabados-sipka. Miután minden lehetőséget sorra vettem, megmakacsolva magam, megkérdeztem előbbi tolmácsomtól azt, ami kíváncsiságomat csiklandozta. Csak nézett:

- De hisz ezt még a rabszolgád is meg tudná mondani! Nem rejtvényről van szó, egészen világos a dolog. Tegnap ezt a vaddisznót, melyet utolsó fogásnak szántak, a vendégsereg szabadon bocsátotta; ma tehát már mint szabados térhet vissza a lakomára.

Megszidtam magam ostobaságom miatt, s aztán nem is kérdezősködtem többet, nehogy kiderüljön, hogy soha életemben nem lakomáztam még választékos társaságban.

Míg közöttünk így folyt a beszélgetés, egy csinos szolgafiú, szőlőlevéllel és repkénnyel koszorúzva homlokát, s majd a dühös Bromiust, majd a részeg Lyaeust és a duhaj Euhiust³⁷ játszva meg, gyümölcsöstálban szőlőt hordozott körül, és élesen zengő hangján ura költeményeit énekelte. Erre az énekszóra Trimalchio is felfigyelt, és ezt mondotta:

- Dionysus, légy szabad!

A fiú erre lekapta a vaddisznó fejről a süveget, és saját fejébe nyomta. Trimalchio pedig ismét megszólalt:

- Nem tagadhatjátok most már, hogy a szabadító Libert szabad saját szabadosomnak mondanom³⁸.

Elismerően bókolunk Trimalchióknak a szójátékért, és főképpen, végigcsókolgatjuk a körbe-körbe járó szépfiút.

E fogás után Trimalchio felkelt, és az illemhelyre vonult. A zsarnoktól megszabadulva felhasználtuk a kínálkozó lehetőséget, s így a vendégek közt újra megeredt a beszélgetés. Elsőnek Dama szólalt meg, miután öblösebb poharat követelt magának.

- A nappal szinte nem is létezik - mondta. - Térülsz-fordulsz, s máris beáll az éjszaka. Így hát nincs helyesebb dolog, mint a hálósobából egyenesen az ebédlőbe menni. Meg hűvös is a világ. Még a forró fürdő is alig bírt fölmelegíteni. Viszont a langyos ital olyan, mint a meleg törülköző. Betörülköztem én is amúgy istenigazában. A borocska egy kissé a fejembe szállt.

XLII Seleucus is kivette részét a társalgásból.

- Én - mondta - nem vagyok hajlandó naponta mosakodni. A fürdő valósággal ványoló, a víznek fogai vannak, és az ember szíve naponta egyre inkább összezsugorodik tőle. De ha egyszer a mézes-boros csöbröt meghúztam, kurva anyjába küldöm a hideget. Ma is képtelen voltam megfürödni; ugyanis temetésre kellett mennem. A jóképű, derék Chrysanthus kiböfentette a lelkét. Pedig nemrég, csak nemrég még utánam szólt az utcán. Mintha most is itt lenne és beszélgetnénk. Hej! bizony, hej! Valamennyien fölfújt hólyagként kóválygunk. Még a legyeknél is jelentéktelenebbek vagyunk. Azokban csak van valami életerő; mi semmivel sem érünk többet a szappanbuboréknál. S még ha nem lett volna annyira önmegettartató! Néha öt napon át sem víz, sem egy falat kenyér nem került a szájába. Mégis, elment a többiek után. Az orvosok veszejtették el, vagy inkább a maga balvégzete; mert hát az orvos nem több, mint a lélek vigasza. Persze, azért illő volt a távozása: saját halottas ágyán, drága takarók közt temették el. Derekasán el is siratták - néhány szolgáját előzőleg felszabadította -, legfeljebb a felesége zokogott felette megbotrántoztató egykedvűséggel. Hát még ha nem bánt volna vele olyan nagyon jól! Viszont az asszony, ha egyszer asszony, vércsefajzat. Senkinek sem kötelessége, hogy bármi jót is tegyen; ugyanannyit ér, mintha a sárba hajítasz valamit. De hiába, a régi szerelem olyan, mint a rákfene.

XLIII Már kezdett terhünkre lenni, mire Phileros ráförmedt:

- Beszéljünk inkább az élők dolgairól! Az az ember megkapta, ami járt neki: tisztességben élt, tisztességgel halt. Mi oka lehetne a panasza? Egy asnál kezdte, s még a szarból is nagy hévvel kaparta ki a negyedfillérest. Így aztán gyarapodott, egyre gyarapodott, mint lépben a méz. Herculesre, az a véleményem, hogy kemény százezret hagyott maga után, és mindent pénzbe fektetett. De hogy megmondjam az igazat az üggyel kapcsolatban, mint aki kutya nyelvét ette: goromba pofájú volt, kereplő, méregzsák, nem ember. Testvére belevaló fickó, jóbarát a barátához, bőkezű, akinek asztala mindig púpozva van. Kezdetben baljós madarat kopasztott³⁹, de aztán az első szüret kifoltozta a bordáit: annyi bort adott el, amennyit csak akart. S ami aztán magasra peckelte az állát: örökség szállt rá, amelyből többet harácsolt, mint amennyi megillette. S ez a tuskó, míg testvérével haragban volt, mit tudom én miféle

ágrólszakadra íratta vagyonát. Messzire fut, aki az övéi elől fut. Voltak viszont nagy jóstehetséggel megáldott szolgálói, akik aztán behúzták a csávéba. Sohasem jár el helyesen, aki rögtön hitelt ad másoknak, főleg ha üzletember az illető. Ennek ellenére, amíg élt, élvezgette a vagyont... azt is, amit kapott, s azt is, amit nem neki szántak. Valóságos szerencsefia volt. Kezében még az ólom is arannyá változott. Persze, könnyű a dolog, ha minden egybevág. S mit gondolsz, hány év súlyát cipelte a vállán? Túl volt már a hetvenen. De keménykötésű fickónak látszott, remekül tartotta magát, s haja fekete volt, akár a holló. Ismertem ezt az embert hajdanában-danában, s akkor még nagy kujon volt. Herculesre mondom, még a házőrző szuka sem maradt tőle békében. S ezenfelül langyos-lányos hajlamai is voltak; ízig-vérig Minerva embere volt⁴⁰. De nem kárhoztatom érte; ezt az egyet legalább elvihette magával.

XLIV Ezeket mondta Phileros, Ganymedes pedig ilyenképpen vágott rá:

- Beszél ez itt se égre, se földre nem tartozó dolgokról, s közben a kutya se törődik azzal, milyen borsosak a gabonaárak. Herculesre mondom, ma nem tudtam venni egy falat kenyeret. S mióta tart már a szárazság! Már egy esztendő óta éhínség van. Nyavalya esne az aedilisekbe⁴¹, mikor a molnárokkal „Tégy szolgálatot nekem, majd megszolgálom neked!” alapon összeszúrik a levet. Így aztán a szegénynép apad és gyötrődik, mert azok az irdatlan állkapcsú uraságok egyfolytában saturnaliáznak⁴². Ó, ha lennének még olyan oroszlánok, akiket itt találtam, mikor először érkeztem ide Ázsiából! Az volt csak az élet! Ha a szicíliai tönköly netán silányabb minőségű volt, úgy fölpofozták azokat a madárijesztőket, hogy maga Iuppiter is megharagudott rájuk. Emlékszem Safiniusra; akkoriban, gyermekkorom idején, ott lakott a régi diadalívnél. Borsszem volt, nem ember. Akármerre megfordult, égett alatta a talaj. De egyenes gerincű, megbízható, jó barát a baráthoz, olyan valaki, akivel sötétben is bátran játszhattál volna ujjmutogatósdit. A curiában⁴³ pedig, hej! hogyan sarokba szorított egyeseket! Nem szólamokat mondott, hanem mindjárt a lényegét. Mikor meg a forumon szónokolt, úgy harsogott a szava, mint a trombita. Nem izzadt és nem köpködött; de azt hiszem, valamiféle - magam sem tudom milyen - ázsiai kórságban szenvedett⁴⁴. S milyen nyájasan köszöngetett vissza, valamennyiünket néven szólított, mintha csak egy lett volna közülünk. Így aztán abban az időben térdig gázoltunk a gabonában, akár a sárban. A kenyeret, amit egy asért vettél, másodmagaddal sem tudtad volna befalni. Most meg még egy ökörszem is felülmúlja. Hej, hej! Nap mint nap romlik a helyzet. Ez a colonia⁴⁵ is visszafelé nő, mint a tinó farka. Ezért van hát az a három szem aszaltfügét sem érő aedilisünk, akinek egy nyomorult as is fontosabb, mint a mi életünk!? Otthon a markába nevet, s naponta több pénzt zsebel be, mint amennyi másnak az egész vagyona. Jól tudom én, honnan szerezte azt az ezer aranydenariust! Bezzeg, ha a tökünk golyói megvolnának, nem tetszeleghetne úgy önmagának! A mostani nép otthon oroszlán, a küszöbön kívül róka. Ami engem illet, én már a rongyait is megzabáltam, és ha sokáig tart ez a gabonaínség, elkótyavetyélhetem a viskóimat is. Micsoda jövőnek nézünk elébe, ha sem az istenek, sem az emberek meg nem könyörülnek ezen a szerencsétlen colonián? Úgy élhessek kedveseim körében, ahogy elhiszem, hogy mindez az istenektől ered! Mert ma már senki se hiszi mennynek az eget, senki se tartja meg a böjtöt, senki se becsüli Iuppitert egy fikarcnyira sem, viszont valamennyien vagyonukat számolgatják elborult tekintettel. Azelőtt a stólába burkolt családanyák mezítláb vonultak ki a dombra, szétzilált hajjal, de tiszta szívvvel, és így könyörögtek esőért Iuppiterhez. S tüstént, mintha csak dézsából öntötték volna: most, vagy soha! És valamennyien kacagni kezdtek, bár ázottak lettek, mint az ürgék. Mostanában már gyapjába bugyolálják lábukat az istenek, mert régi vallásosságunkról megfélemedtünk. Parlagon hevernek a földek...

XLV - Könyörgök - szólott közbe Echion, a foltozósabó -, igazán vidámabb húrokat is pengethetnél! „Egyszer hopp, máskor kopp” - mondta az egyszeri paraszt, mikor elvesztette tarka malacát. Ami ma nincs meg, meglesz holnap: ilyen az élet. Herculesre, elképzelné se

lehetne ennél jobb hazát, csak emberek élnének benne. De hát ez idő tájt szűkölködik, és ebben nincs is egyedül. Nem szabad hát válogatósnak lennünk, mindenütt ugyanaz az ég van felettünk. Te akárhova vetődnél, mindenütt azt híresztelnéd, hogy itt nálunk még az úttesten is sült malacok szaladgálnak. Íme, nemsokára egy háromnapos pompás ünnep gladiatori játékaiban lesz részünk; nem vásári szolgasereg⁴⁶ lép a porondra, hanem legtöbbször a szabadosok közül való. A mi Titusunk nagyvonalú és forrófejű ember; vagy ez lesz, vagy az, valami nagy dolog lesz mindenesetre. Mert bennfentese vagyok, s tudom, nem félutas valaki. A legjobb kardokat adja majd a kezükbe; nem lesz számukra menekvés, mézárszék lesz a porond, hogy az amphitheatrum közönsége gyönyörködhesse. S van is neki miből. Örökölt vagy hárommillió sestertiust; apja sajnálatos módon elköltözött az élők sorából. Ha csak négyszázezret a játékokra áldoz, vagyonának meg se kottyán, viszont örökre emlegetni fogják. Már van a kezében néhány remek fickó és egy kocsihajító asszony, no meg Glycon pénztárosa, akit rajtakaptak, amint úrnőjével enyelgett. Majd meglátod, hogy vész össze a nép, megoszolva a felszarvazott férjek és a rajtakapott szeretőcskék pártján! Glycon, ez a garast sem érő, kicsinyes fickó vadállatok elé vetteti pénztárosát; így persze csak magából űz csúfot. Mit is vétett az a szolga, ha egyszer kényszerítették hogy *azt* tegye? Inkább az a serbliképű nőtsemély érdemelné meg, hogy bika hányja a szarvára. De hát, aki nem képes elverni a szamarat, kiporolja a nyergét. Miképp gondolhatta Glycon, hogy a dolognak Hermogenes leánykájával valaha is jó vége lesz? Az apja röptében is képes volt lenyesni a karvaly körmeit; a kígyó nem fiadzik madzagot. Glycon, Glycon ugyancsak drága árat fizetett: míg csak él, ott lesz a szarv a homlokán, amelyet legfeljebb csak Orcus fog eltávolítani onnan. De hát mindenki a maga bőrét viszi a vásárra. Viszont úgy sejtem, hogy Mammaea lakomát fog adni a tiszteletünkre, s ezenkívül két-két denariust nekem és minden egyes emberünknek. S ha ezt megteszi, úgy Norbanust⁴⁷ teljesen kiüti a nyeregből. Tudvalevő, hogy kibontott vitorlával indult ellenfelének legyőzésére. De hát tényleg, mi jó is háramlott ránk ennek az embernek révén? Párfilléres, kivénhedt gladiátorokat állított ki, akik összeestek volna, ha csak rájuk lehel az ember; különb alakokat láttam már olyanok között is, akiket vadállatok elé vetettek. Lemészároltatott egy-két valósággal lámpavasról lekasztott lovast; kakasoknak hitte volna őket az ember, s közben az egyik olyan volt, mint a sánta szamár, a másik lócsalábú, a harmadik pedig hullának állt a hulla helyére átvagdosott inaival. Egyedül a thrákban volt némi kis szusz, aki viszont iskolás módra verekedett. Szóval, utoljára valamennyit levágatta; akkorra egész tömeg ordította már, hogy „Add meg nekik!”; így is csupa iszkolásból állt az egész. „Mégiscsak én viseltem a szórakozásod költségeit” - aszongya; én viszont tapsolok neked. Számold össze: többet adok, mint amennyit kaptam. Kéz kezet mos. Úgy heversz

XLVI ott, Agamemnon, mintha csak azt mondanád: „Mit fecseg ez az istenátka?” Mert éppen te, aki értesz a beszédhez, nem beszélsz. Téged más fából faragtak, s ezért lemosolyog a szegény ember szavait. Tudjuk, hogy a sok betűtől egy kicsit kótyagos lettél. Hogy miért mondom ezt?! Szeretnék rávenni, hogy egyik nap kigyere hozzám a tanyára és meglátogasd kunyhócskámat. Majd csak akad valami harapnivaló, csirke, tojás; szépen elleszünk, ha az időjárás az idén csúnyán elsorvasztott is mindent. Akad azért, amiből jóllakjunk. Meg hát most már tanítványoddá cseperedik az én tökmagjankóm. Már fújja a négyel való osztást; ha megéri, szolgácskának szegődik az oldaladhoz. Ha csak egy kis ideje van, az orrát se dugja ki az írotábla mögül. Jófejű gyerek és keménykötésű, ha betege is a madaraknak. Már három tengelicéjét elpusztítottam, és azt mondtam neki, hogy megette őket a görény. Erre kitalált egy új mafláságot, és erőnek erejével fest. Egyébként már belevágta fejszóját a görögbe, s elkezdte a latin elsajátítását, még hozzá nem is rosszul, bár a tanítómestere szörnyen beképzelt. Nem tud egyhelyben maradni, csak jön-megy, s ha érti is a tudományát, nem szeret gyerekekkel vesződni. Van egy másik tanítója is, aki nem olyan tudós, de annál lelkesebb; többet tanít, mint amennyit tud. Ünnepnapok alkalmával szokott házukhoz kijönni, s beéri annyival, amennyit ad neki az ember. Most hát vettem a gyerekeknek néhány paragrafusos

könyvet, hogy házi használatra a jogba is belekóstoljon. Ennek van gyakorlati haszna. Az irodalomba már úgymint eléggé beleártotta magát. Ha pedig ettől visszahőkölne, elhatároztam, hogy valamilyen mesterségre tanítatom: vagy borbélynak, vagy kikiáltónak, vagy éppen séggel ügyvédnek; ezt legfeljebb csak Orcus veheti el az embertől. Ezért naponta elharsogom neki: „Elsőszülött fiam! Hidd el nekem, amit megtanulsz, azt magadnak tanulod. Nézd meg Philerost, az ügyvédet: ha nem tanult volna, ma betevő falatja se lenne. A minap még nyakába akasztott vásáriládával házalt; most már Norbanusszal is szembe mer szállni. Nagy kincs a tudomány, és a mesterség sohasem hagyja éhen veszni az embert.”

XLVII Ilyesféle megjegyzések röpdöstek, mikor Trimalchio belépett, és olajjal bedörzsölve homlokát, kezét mosott; aztán - pillanatnyi szünetet tartva - így szólt:

- Elnézést kérek, barátaim, a hasam már napok óta nem működik rendesen. Az orvosok sem jutottak vele dűlőre. De mégiscsak használt a gránátalmahéj és az ecetesgyanta. Remélem, most már megembereli magát. Máskülönben gyomrom környékén akkora a robaj, hogy bikára gyanakodna az ember. Ezért, ha közületek valakire rájön a szellentés, nincs miért szégyenkeztek. Egyikünk sincs vasból. Én bizony nem ismerek nagyobb gyötrelmet, mint ha vissza kell tartani. Ezt az egy dolgot még Iuppiter sem tilthatja meg nekünk. Te nevensz, Fortunata, aki még éjszaka is el szokta üzni az álmaimat?! Az ellen sincs kifogásom, hogy az ebédülőben végezzétek el a dolgot, ami megkönnyebbülést okoz, s aminek visszatartását tiltják az orvosok. Ha pedig sógorostól jön, odakinn minden készen áll: víz, éjjeli és a többi apróság. Higgyétek el nekem, ha a bélpuffadék az agyvelőbe száll, egész testünkben vizenyősödést idéz elő. Sok emberről hallottam, akik így pusztultak el, mert maguknak sem merték az igazat bevallani.

Mi erre hálálkodunk nagylelkűségéért és elnézéséért, és sűrű hörpintésekbe fojtjuk a nevetést. Nem is gyanítottuk, hogy a fényűzés óriáskelyhét - ahogy mondani szokták - még korántsem ürítettük fenéig. Alighogy leszedték a terítéket - zene hangjai mellett -, három hófehér disznót vezettek az ebédülőbe, kantárral és csengettyűkkel felcicomázva; ezek egyikét a kikiáltó kétévesnek mondta, a másikat három-, a harmadikat pedig hatesztendősnek. Arra gondoltam, hogy cirkuszi mutatványosok jöttek s a disznók, mint ahogy a cirkuszban szokás, valamilyen bűvészmutatvánnyal fognak föllépni. Trimalchio azonban, megtörve a várakozás csendjét, megszólalt:

- Melyiket akarjátok perceken belül pecsenyéstálon látni? Kakast ugyanis meg Pentheusvagdaltat⁴⁸ és effajta vacakságokat csak a parasztok készítenek lakomára; az én szakácsaim ércüstben főtt egész tinókat szoktak föltálalni.

Mindjárt magához hívatta az egyik szakácsot, és meg sem várva döntésünket, megparancsolta, hogy vágja le a legöregebbet, majd fennhangon megkérdezte:

- Melyik szakaszhoz tartozol⁴⁹?

Mikor az azt felelte, hogy a negyvenedikhez, Trimalchio így szólt:

- Vásárolt szolga vagy, vagy pedig házamban születél?

- Egyik sem - mondta a szakács -; Pansa hagyott rád végrendeletileg.

- Akkor hát jól vigyázz, hogy ügyesen tálalj; mert ha nem, a kifutók szakaszába osztatlak!

Mire a szakács, az úr mindenhatóságára figyelmeztetve,

XLVIII a konyhába vezette a pecsenyénekvalót. Trimalchio pedig megenyhült ábrázattal nézett körül, és így szólt hozzánk:

- Ha nem ízlik a bor, másikat hozatok; ma jól kell éreznetek magatokat. Az istenek kegyelme folytán nem vásárolom; minden, ami csak szem-szájnak ingere, azon a tanyámon terem,

amelyet még nem is ismerek. Azt mondják, hogy határos Tarraco és Tarentum⁵⁰ környéki birtokaimmal. Most éppen Szicíliát szeretném földcskéimmel egybekapcsolni, hogy ha kedvem szottyán Afrikába utazni, saját mezsgyéim mentén hajózhassak. De mesélj már valamit, Agamemnon; arról, hogy ma milyen előadást tartottál? Hiszen én, ha nem folytatok is ügyvédi gyakorlatot, házi használatra tanultam némi tudományt. És ne gondold, hogy a szellemi tudományok ellensége vagyok: három könyvtáram is van, az egyik görög, a másik meg latin. Áruold el, ha barátodnak tartasz, mai előadásod tárgyát.

Mikor erre Agamemnon azt mondta, hogy „a szegény és gazdag örök ellenségek”, Trimalchio így szólt:

- Mi az, hogy szegény?

- Nagyon szellemes - felelt Agamemnon, s valami előadásfélét tartott. Trimalchio rávágta:

- Ha ez igaz, nem előadás; ha nem igaz, akkor meg semmi.

Ezt is, s a többi sületlenséget is kitörő lelkesedéssel dicsértük, mire így folytatta Trimalchio:

- Mondd csak, Agamemnon, drága barátom, ismersz-e valamit Hercules tizenkét munkájából, tudod-e Ulixes híres esetét⁵¹, hogy miképpen csavarta ki a cyclops ujját hüvelykszorítóval? Ezeket a történeteket még gyermekkoromban szoktam olvasgatni Homerusnál. Mert a Sibyllát⁵² viszont saját szememmel láttam Cumaeben; egy üveggömbben lebegett, és mikor a gyerekek azt mondták neki: *Σίβυλλα, τί θέλεις;* azt felelte: *Αποθανεῖν θέλω.*

XLIX Még el sem darált mindent, mikor asztalra került a peccenyéstál az óriási disznóval. Elcsodálkoztunk a gyorsaságon, és esküdtünk, hogy még egy kakast sem lehet ilyen hamar megfőzni, annál is inkább, mert a koca most sokkal nagyobbnak látszott, mint amekkora pár perccel előbb a vaddisznó volt. Trimalchio csak nézte, egyre jobban nézte, majd így szólt:

- Mi ez? Mi történt? Ez a disznó nincsen kizsigerelve?! Herculesre, nincs. Hol van, hol van a szakács?

Ahogy a szakács letörten megállt az asztala előtt, és bevallotta, hogy a kizsigerelésről csakugyan megfélekedezett, Trimalchio felkiáltott:

- Micsoda? Hogy megfélekedeztél?! Mintha életében sohasem bánt volna még borssal és köménymaggal! Vetköztessétek le!

A szakácsot késelem nélkül csupaszra vetköztették, s az csak állt a két hóhér között nagy szomorúan. Erre valamennyien kérlelni kezdték Trimalchiót, mondván:

- Előfordul az ilyesmi! Kérjük, esedezve kérjük, engedd el a büntetését! Ha még egyszer ilyet cselekszik, egyikünk sem fog szót emelni érte.

Jómagam nem türtöztethetem magamat, hanem Agamemnon füléhez hajolva így szóltam:

- Ugyancsak megérdemelné a verést ez a semmirekellő szolga. Hogy valaki elfelejtse a disznót kizsigerelni! Herculesre, akkor sem bocsátanám meg neki, ha egy hallal kapcsolatban követne el ilyen hanyagságot.

Trimalchio arca most vidám kifejezést öltött:

- Ha már olyan rossz az emlékezőtehetséged - szólt a szakácsához -, zsigereld ki itt előttünk a disznót!

A szakács, magára kapva tunicáját, kést húzott elő, s a disznó hasát innen is, onnan is remegő kézzel föl vágta. Ebben a pillanatban - a belülről kidomborodó súlytól mind tovább repedő nyíláson át - hurkák és kolbászok buggyantak elő.

L A bűvészmutatványt a szolgasereg tapssal fogadta, és „Éljen Caius!”-t kiabált. A szakácsot egy kancsó borral jutalmazták, s ráadásul még ezüstkoszorút és corinthusi tálcán serleget is kapott ajándékba. Mikor Agamemnon a tálcát közelebről szemügyre vette, Trimalchio így szólt:

- Én vagyok az egyetlen ember, akinek igazi corinthusija van.

Már fölkészültem rá, hogy szokásos nagyképűségével kijelenti: az edényeit egyenesen Corinthusból hozatja. De ő szellemesebb volt.

- Ha netalán - mondta - megkérdeznéd, miért nekem vannak csupán corinthusi edényeim: hát azért, mert a fémművest, akitől vásárolok, Corinthusnak hívják. Márpedig mi más lenne a corinthusi, mint ami Corinthus kézjegyét viseli magán?! Nehogy pedig tökfilkónak gondolatok: nagyon is jól tudom, mi a corinthusi edényfajta eredete. Mikor Ilion elesett⁵³, Hannibal, ez a ravasz ember és szörnyű nagy kópé, minden bronz-, arany- és ezüstsobrot egy máglyára rakatott és alájuk gyújtatott; ezek így egyetlen fémvegyülékké olvadtak össze. Ezt a nyersanyagot megdézsmálták aztán a mivesek, és csészealjakat, tálcákat és szobrocskákat készítettek belőle. Így keletkezett a corinthusi fém, minden fémfajta elegye, de mégis, sem ez, sem az. Elnézést azért, amit mondani fogok: én az üveget mégiscsak jobb szeretem, mert annak legalább nincsen szaga. Ha nem lenne törekeny, az aranyból is többre becsülném; így azonban

LI értéktelen vacak. Volt azonban egy mives, aki olyan üvegszészét⁵⁴ készített, amely törhetetlen volt. Caesar elé bocsátották ajándékával együtt; aztán visszakérte az edényt Caesartól és a padlóra ejtette. Caesar szinte valószínűtlenül elsápadt. A mester pedig felemelte a földről a csészét; be volt horpadva, mintha bronzból készült volna. Aztán finom kis kalapácsot húzott elő togája öbléből, s a csészét szépen, nyugodtan helyrehozta. Azt hitte, ezzel a dologgal már-már megragadta Iuppiter tökezacsóját, főleg miután Caesar ezt mondta neki: „Más is ismeri az üvegyártásnak ezt a módját?” No de várjatok csak! Mikor azt felelte, hogy nem, Caesar lenyakasztatta. Mert bizony, ha ez a módszer ismertté vált

LII volna, az arany annyit érne, mint a sár. - Az ezüst meg különösen szívügyem. Vannak olyan vödörnyi nagyságú ivókupáim, körülbelül száz... hogyan gyilkolta meg Cassandra a fiait⁵⁵, s a halott gyermekek úgy fetrengenek, hogy húsból-vérből valónak hinné őket az ember. Aztán van egy füles serlegem, melyet a patrónusaim egyike hagyott rám örökségül, s melynek domborművén Daedalus Niobét épp bezárja a trójai falóba. Sőt Hermeros és Petraités⁵⁶ párviadala is megvan a poharaimon, mindegyiknek komoly súlya van. E széleskörű ismereteimet semmi pénzért el nem adnám!

Miközben mindezeket felsorolja, egy szolgáló elejt egy poharat. Trimalchio erre fölpillant, és így szól:

- Nosza, vesszőzd meg magadat, mert fajankó vagy.

A fiú szája tüstént lebiggyed, és rimánkodni kezd. Ő azonban azt mondja:

- Micsoda? Még könyörögni mersz? Mintha én bánthatlak téged! Holott csak arra akarlak rávenni, saját magadat kényszerítsd rá, hogy ne légy többé fajankó!

Végül, minthogy mi is könyörögtünk érdekében, bocsánatot ad a fiúnak. Az meg, ura által elbocsátva, végiglohol az asztalok között... és kiabál:

Ki a vízzel, be a borral!...

Örömet fogadtuk a tréfás szellemességet, különösen Agamemnon, aki már megtanulta, milyen érdemek révén juthat az ember újabb meghíváshoz. Trimalchio egyébként, a dicsérettel eltelve, még vígabban ivott, és már félig-meddig részegen megjegyezte:

- Egyikőtök se kéri fel táncra az én Fortunatámat? Nekem elhíhetitek: senki se ropja jobban a cordaxot⁵⁷.

És erre maga is, homloka fölé emelve karjait, szíriai színészt alakított, miközben az egész szolgálhad ütemre harsogta: *μάδεια περιμάδεια*⁵⁸.

S már-már középbe pattant volna, ha Fortunata nem hajlik a füléhez; úgy gondolom, azt mondhatta neki, hogy az ilyen alacsonyrendű bohóckodás nem illik az ő nagy méltóságához. De azért semmi sem lehet ingatagabb viselkedésénél; mert hol Fortunatára igyekezett tekintettel lenni, hol pedig ismét természetes ösztöneinek engedett.

LIII A tánc csábító örületének teljességgel véget vetett azonban a könyvelő közbelépése, aki, mint valami hivatalos közleményt, úgy olvasta fel a következőket:

Július 26: A cumaei birtokon, amely Trimalchio tulajdonát képezi, harminc fiú és negyven leány született; a szérúról a csűrbe behordatott ötszázezer vékányi búza; ötven ökör töretett igába.

Ugyanezen a napon: egy Mithridates nevű rabszolga keresztre feszítettet, mivel Caiusunk őrzőszellemét káromolta.

Ugyanezen a napon: tízmillió sestertius került a házipénztárba, melyet kamatra kihelyezni már nem lehetett.

Ugyanezen a napon: tűzvész keletkezett a Pompeius-féle kertekben, mely eredetileg Nasta majoros lakásában ütött ki.

- Hogyan? - szólt közbe Trimalchio. - Mikor vásároltuk meg Pompeius kertjeit?

- Az elmúlt esztendőben - felelte a könyvelő -, ezért nincs még bevezetve a számadáskönyvbe.

Fölgerjedt erre Trimalchio, és így szólt:

- Ha a jövőben telket vásároltok számomra, s hat hónap leforgása alatt nem szerzek róla tudomást, megtiltom, hogy a számadáskönyvbe bevezessétek!

Ezután az aedilisek határozatai is felolvasásra kerültek, s az erdőkerülők végrendelete, amelynek csatolt függelékében Trimalchio kizáratik az örökségből; majd meg a majorosok névlistája következett, azonkívül, hogy egy fürdős ágyában rajtakapott szabadosnőt a mezőőr elkergetett, s egy házmestert Baiaeba⁵⁹ száműztek; végül, hogy egy pénztáros ellen bünvádi eljárás indult, a belső szolgálatra alkalmazott inasok ügyében pedig ítélet született.

Ekkor végre cirkuszi mutatványosok érkeztek. Egy bárgyú képű, hórihorgas alak a középbe állt egy létrával, s ráparancsolt a vele lévő kisfiúra, hogy énekelve táncoljon fel az egyes létrafokokon egészen a létra tetejéig, majd lángoló karikákon ugratta keresztül, mialatt szájjában kétfülű kancsót kellett tartania. Egyedül Trimalchio volt elragadtatva a csodálkozástól; azt mondogatta, hogy ez bizony hálátlan mesterség. Egyébként két dolog van a világon, amit igen szívesen megnéz: a cirkuszi erőművészek és a kürtösök mutatványa. A többi, az idomított állatok, a bohóclocsogás, fikarcnyit sem érnek.

- Mert vásároltam magamnak komédiásokat is - mondta -, de jobban szeretem, ha atellanát játszanak⁶⁰, s a görög fuvolásomnak is meghagytam, hogy latinul énekeljen.

LIV Miközben Caius nagy hévvel fejtegette nézeteit, a kölyök Trimalchióra pottyant. Fölordított a cselédség, hasonlóképpen a vendégsereg, nem is a rusnya kis emberke miatt, akit legszívesebben kitört nyakkal láttak volna, mint inkább attól való félelmükben, hogy a lakomának rossz vége lesz, minthogy egy vadidegen halottat kell majd elsiratniuk. Maga Trimalchio egy rémeset jajdult, és mintha megsérült volna, rároskadt a bal karjára, mire berohantak az orvosok; - Fortunata - mindenkit megelőzve - bomlott hajfürtökkel s egy kancsóval a kezében kiabálni kezdett, hogy ő milyen nyomorult és mennyire szerencsétlen. A kölyök pedig, aki lezuhant, már nem is tudom hányadszor mászott el a lábaink között, és bocsánatért esedezett. Én csak feszengetem a helyemen, attól tartva, hogy könnyörgéseiből valamiféle mulatságos trükk folytán még majd vígjátéki fordulat kerekedik. Hiszen nem ment még ki a fejből a szakács esete, aki elfelejtette a disznót kizsigerelni. Így éppen kezdtem körülnézelődni az ebédlőben, vajon nem mozdul-e ki a falból valamiféle gépezet, mikor hirtelen korbácsolni kezdtek az egyik rabszolgát, mivelhogy urának zúzott karját fehér, nem pedig bíborszínű gyapjúpólyával tekerte be. Gyanúim egyébként közel jártak az igazsághoz; büntetés helyett ugyanis meghallottuk Trimalchio döntését, miszerint a fiút szabaddá tette, nehogy valaki azt mondhasa majd, hogy egy magafajta neves embert közönséges rabszolga sebesített meg.

LV Helyeseltük az eljárást, és hetet-havat összehordtunk arról, mily esendők is az emberi dolgok.

- Hát igen - mondta Trimalchio -, nem térhetünk napirendre e baleset fölött verses felirat nélkül.

Tüstént írotáblát kért, és rövid fejtörés után a következő verset olvasta fel:

Mit nem is várnánk, a nyakunkba zúdul,
s fejünk felett mindent a Szerencse intéz...
- Jer, fiu, tölts nekünk, tölts a falernumiból!

Ezzel az epigrammával kezdetét vette a költők emlegetése... és jó ideig csupán a thrák Mopsus⁶¹ költészetének értékéről folyt a vita... végül Trimalchio megszólalt...

- Mondd, kérlek, mester, véleményed szerint mi a különbség Cicero és Publilius⁶² között?

- Véleményem szerint az egyik derekabb szónok volt, a másik meg derekabb polgár. Lehet-e ezt jobb idézettel igazolni, mint a következő:

A fényűzéstől sorvad Mars ős városa⁶³...
A páva, melynek tolla arany babylon palást⁶⁴,
numida⁶⁵ gyöngytyúk és a gallus kappan - ím! -
ketrecben él, hogy ínyed csiklandozza majd.
A gólya⁶⁶, messze tájak kedves vándora,
a húszívű, a karcsúlábú, cserregő,
a télen száműzött, tavaszthozó madár
dorbézoló nép serpenyőjén fészkel itt.
Miért a drágakő? S a hindu gyöngy minek?
Talán hogy asszonyod majd messze tengerek
díszében tárja szét combját más fekhelyén?
S a zöld smaragd mire jó? Mit ér e szép üveg?
Mit Carchedon⁶⁷ tüzet-szikrázó ékköve?
Hogy emberséged karbunkulus csillogja szét?
Illó talán, hogy szellős fátylat öltön és
köd-gyolcsban meztelen járkáljon hitvesed?

LVI - Az irodalom mellett - folytatta aztán -, mit gondoltok, melyik a legnehezebb mesterség? Én azt hiszem, hogy az orvosé és a pénzváltóé: az orvosé, aki azt is tudja, hogy mi történik az emberkének a belsejében és mikor jön a láz; ezt elismerem, annak ellenére, hogy förtelmesen utálok őket, mert mindig kacsamáját rendelnek⁶⁸; s a pénzváltóé, aki az ezüstön át meglátja a rezet. Mert az oktan állatok közt a legdolgosabbak: a marha és a birka. A marha, amelynek jóvoltából a kenyeret esszük, s a birka, mert az meg gyapja révén dicsőséges küllemet kölcsönöz nekünk. Méltánytalan gaztettet követ el tehát, aki bárányhúst eszik és tunicában jár. A méheket viszont isteni állatoknak tartom, mert mézet okádnak, mégha azt pletykázzák is róluk, hogy ezt Iuppitertől lopják. Egyébként pedig azért szúrnak, mert amiben édes van, abban csípősnek is kell lennie.

Íly módon már a filozófusokat is letaszigálta katedrájukról, mikor egy serlegben sorsjegyeket hordoztak körül, s a szolgálfiú, akinek ez volt a tiszte, felolvasta a nyereményeket.

„Csonka ezüst⁶⁹!”

Erre hoztak egy sonkát, melyen ecetes-kannácska állott.

„Nyakpárna!”

Nyakláncba fűzött mézes sütemények érkeztek.

„Késő bánat - eb gondolat!”

A nyertesnek sóssüteményt adtak és sajtosrudat gránátalmával.

„Pórégagyma és aszály!”

Az illető korbácsot és konyhakést kapott.

„Veréb- és légyfogó!”

Erre mazsolaszőlő és attikai méz következett.

„Estélyi és hivatali kellékek!”

Gombócokból és írotáblákból állt a nyeremény.

„Tápravaló és lábravaló!”

Vadnyúl és egy pár papucs volt az ajándék.

„Rántott hal és betű!”

Egy egér békát rántott maga után madzagon és „cé”-klacsomót.

Hosszasan hahotáztunk. Vagy hatszáz ilyenfajta nyeremény volt, a többi azonban már kiment a fejemből.

LVII Egyébként Ascylos, aki sohasem tudta fékezni a száját, magasba emelt kezekkel mindenből csúfot űzött, és könnyesre nevette magát, mire Trimalchio egyik hajdani rabszolgatársa rettentően fölfortyant, méghozzá éppen az, aki az én fejemnél hevert, és így szólt:

- Mit röhögsz, te marha? Talán nem tetszenek neked az én uram előkelő tréfái? Bizonyára jobb sorsú ember vagy, és pompásabb lakomákhoz szoktál. Ennek a helynek Gyámistene úgy legyen kegyes hozzám, hogy ha a mellette levő helyen feküdnék, már régen véget vettem volna a nyerítésének! Jómadár, aki kiröhögi a többieket, senkiházi, csavargó, aki nem ér annyit, mint a saját vizelete! Szóval, ha körbepisálnám⁷⁰, nem tudom, merre iszkolna. Herculesre, nem szoktam hirtelen tűzbe jönni, de a megpuhított húsban tanyát üt a féreg. Nevet! De hát milyen jogcíme van a nevetéshez? Mintha talán pénzért vette volna az apja! Római lovag vagy talán? Én meg királynak a fia! Hogy miért éltem akkor szolgálai sorban? Mert magam adtam a fejem rabszolgaságra, s szívesebben lettem római polgár, mintsem

adófizető. S most minden reményem megvan arra az életmódra, mely megóv attól, hogy az élcelődés középpontja legyek. Ember vagyok az emberek közt, és fedetlen fővel járok; egyetlen asszal sem tartozok senkinek, soha nem kaptam még bírósági idézést, senki sem ripakodott rám a fórumon, hogy „Fizesd meg az adósságodat!” Vásároltam pár göröngyöt, összevakartam néhány garast; megtömök húsz éhes bendőt és egy kutyát; egykori hálótársamat kiváltottam a szolgaságból, hogy ne törölhesse az ölébe mindenki fia-borja a mocskos kezét; ezer dénárral fizettem meg saját szabadságomat; a Hatos Hivataltestület⁷¹ tagjává meg éppen ingyen választottak; remélem, úgy halok meg, hogy nem kell pirulnom halottas ágyamon. Te talán olyan érdemekkel dicsekedhetsz, hogy magad mögött már senkit észre sem veszel? Másban a bolhát is meglátod, magadban pedig a lótetűt se. Csupán te tartasz bennünket nevetségesnek. Nézd a mesteredet, ezt a meglett korú férfit: ő meg van elégedve velünk. Te meg, te tejfölösszájú, se bűt, se bát nem tudsz mondani, te agyagcserep, te vízbe áztatott szíjdarab, ami ugyan nem jobb, csak nyúlósabb! Szóval, te jobb sorsú ember vagy! Hát csak reggelizzél kétszer, ebédelj kétszer! Énnekem többet ér a becsület, mint a világ minden kincse. Mert szó, ami szó: kellett-e bárkinek is valamit kétszer kérnie tőlem? Negyven esztendeig szolgáltam; mégsem tudja senki, rabszolga voltam-e vagy szabad ember. Még fürtös kamaszkoromban vetődtem ebbe a coloniába; akkor még a nagy csarnok se volt felépítve. Mindent megtettem mégis, hogy gazdám meg legyen elégedve, az a nagy tekintélyű és igen méltóságos ember, akinek a körmefeketéje is többet ért, mint te mindenestül. Olyan házban laktam, ahol gyakran voltam szálla hol egyiknek, hol másiknak a szemében; ennek ellenére - hála az ő Védőszellemének! - mindig szárazra vergődtem. Ez volt az igazi teljesítmény. Mert a szabad életbe beleszületni csak olyan „tedd ide - tedd oda” erény. Mit bámulsz, mint a bakkecske a csicsriborsóban?

LVIII Ezekre a szavakra Gitonból, aki lábunknál állt, illetlenül kipukkadt a már régóta visszafojtott kacagás. Ahogy ezt Ascytlos ellenfele észrevette, a fiúra összpontosította veszekedő kedvét, és így szólt:

- Hát még te is nevensz, te bongyorhajú vereshagyma? Hát „Csu haj, Saturnaliá”-ba képzeled magadat, s azt hiszed, hogy december van? Mikor guberáltad ki az egyhuszadot?⁷²... Mire nem képes ez az akasztófavirág, ez a varjak eledede! Majd lesz gondom rá, hogy maga Iuppiter se legyen elnéző veled szemben, s azzal szemben sem, aki nem tud parancsolni neked. Úgy lakjam jól kenyérrel, hogy csak volt rabszolgatársam kedvéért adok most kegyelmet; különben azonnyomban megkaptad volna a magadét! Mi itt jól érezzük magunkat, viszont léhűtők a gazdáid, hogy nem tudnak neked parancsolni. Hát igen, amilyen az úr, olyan a szolgálja. Alig tudom türtöztetni magam, mert ha természetemnél fogva nem is vagyok forrófejű, ha egyszer belelovaltam magam valamibe, a saját anyám sem számít egy fabatkát előttem. De rendben van, majd találkozunk még a nyilvánosság előtt, te egérfióka, te vakondtúrás! Ne nőjek se fölfelé, se lefelé, ha az uradat zsebre nem vágom; s téged se kíméllek, Herculesre mondom, még ha az olympusi Iuppiterhez üvöltesz is. Lesz gondom rá, hogy se a nyolcőrös hajacskád, se ez a kétdénáros gazdád meg ne menthessenek. Meglátod, körmeim közé kaplak, s vagy rosszul ismerem magamat, vagy nem nevensz többet rajtam, még ha aranyból van is a szakállad! Gondoskodom majd róla, hogy megharagudjék rád Athana, s az is, aki először kényeztetett el. Nem tanultam geometriát, kritikát és értelmetlen tudálékos hülyeségeket, de ismerem a betűket a kőtáblán, s megmondom, mennyi a rézpenz századrésze, a súlyoké és az ezüsté. Szóval, ha akarod, fogadok veled: állj a porondra, s kiteszem a pénzt! S majd megtudod, hogy édesapád hiába költekezett, akármilyen jól tudod is a rhetoricát. Figyelj ide: „Melyikünk az⁷³: szélesen jár, hosszan is jár?” Fejts meg engem! Azt is megmondom, ki az közülünk, aki szalad is, és mégis egyhelyben marad; meg hogy mi az rajtunk, ami növekszik is, meg kisebbé is válik. Most szaladgálsz, elképedsz, megszorultál ugye, mint egér az éjjeliben. Akkor hát vagy fogd be a szád, vagy ne piszkáld a náladnál

derekabban, aki világra jöttödöt se hajlandó tudomásul venni; vagy talán azt gondolod, hogy puszpángsárga gyűrűid⁷⁴ érdekelnék, amelyeket, nyilván, a kedvesedtől loptál? Ó! Lókötség, kegyelmezz! De menjünk csak ki a forumra, és próbáljuk zálogba tenni őket: rögtön rájössz, hogy ennek a vasgyűrűnek van csak igazi hitele. Na, mi van? Szép látvány az ázott ürge! Úgy jussak jövedelemhez, s úgy legyen szép halálom, hogy a nép az én vesztremre fog esküdni, ha nem leszek a sarkadban mindenütt, akármerre tekered is a togádat. Szép alak az is, aki ilyesmire oktat téged; közönséges szédelgő, nem pedig tanár. Mi még más dolgokat tanultunk. Azt mondta a mester: „Rendben vannak az ügyeid? Irány hazafelé! Vigyázz, körül ne nézz; s vigyázz, nehogy megsértsd az idősebbet.” Viszont, ami most van, az merő szélhámosság az egész; nem kerül ki ebből a nevelésből senki, aki fabatkát érne. Én hálát adok az isteneknek a magam képzettségéért, aminek következtében ilyenek látsz, amilyen vagyok.

LIX Ascyrtos már éppen felelni készült a gyalázkodásra, azonban megszólalt Trimalchio, akit boldog révületbe ejtett volt szolgatársának ékesszólása.

- Ugyan már - mondta -, ebrudaljátok ki innen a civódást. Sokkal jobban is szórakozhatnánk, s te, Hermeros, ne bánts ez a gyerkőcöt. Az ő vére még forró, légy te az okosabb. Ilyen esetekben mindig az győz, aki meghátrál. Mikor még te is kappan voltál - kukoriku! -, benned sem volt több józan ész. Sokkal értelmesebb dolog, ha visszatérünk a kezdetben kialakult jó hangulathoz és megnézzük a homeristákat⁷⁵.

Máris belépett az ebédlőbe a társulat, és lándzsákkal pajzsait döngette. Maga Trimalchio fölült a párnára, és miközben a homeristák, megszokhatatlan szokásuk szerint, görögül szavalták a dramatizált szöveget, ő éneklő hangon latinul olvasta a verseskönyvet. Majd kurta csönd támadt, s Trimalchio megszólalt:

- Tudjátok, milyen történetet adnak elő? Diomedes és Ganymedes⁷⁶ testvérek voltak. Az ő nővérük volt Helena. Agamemnon elrabolta a nőt, és egy szarvast áldozott fel helyette Diana oltárán. Így mondja el Homerus, hogyan küzdöttek egymással a trójaiak és a parentinusok. Természetesen Agamemnon győzött, és leányát, Iphigeniát Achilleshez adta feleségül. Emiatt Ajax megháborodott, és mindjárt részletesen kifejti a továbbiakat.

Ahogy Trimalchio elmondta a mondókáját, a homeristák hangos kiáltásban törtek ki, s a szétrebbenő cselédség sorai között, vagy kétszázfontos tálon, egy egész párolt tinót hoztak be, amely ráadásul sisakot viselt. Nyomában jött Ajax, s kivont karddal, mintha örült lett volna, kaszabolni kezdte, s hol oldalról, hol alulról hadonászva, a pecsenyeseleket kardhegyre tűzte, és így a tinót szétosztotta a szájtátva bámuló vendégek között.

LX De nem sokáig köthetett le bennünket a csodálkozás, amit ezek a rettentően előkelő meglepetések kiváltottak; ugyanis hirtelen megdördült a mennyezet, úgy, hogy az egész ebédlő beleremegett. Fölugrottam, mint akit fejbe kólintottak, és attól féltem, hogy a tetőn keresztül valami légtornászféle bocsátkozik le. A többi vendég is, hasonlóképpen megörökönyödve, a mennyezetre emelte tekintetét, s várakozással eltelve figyelte, milyen újdonság jelentkezik a mennyből.

S íme, szétlódottak a mennyezet kockái, s egy - nyilván óriáshordóról levert - hatalmas abroncs ereszkedett alá, melynek körkörös kerületén alabástrom olajosflaskók és arany koszorúk függtek. Miközben hallottuk a rendelkezést, hogy ki-ki vegyen egyet magának ajándékkul, az asztalra pillantva...

Már egy új tál volt ott néhány lepényfélével megrakva, közepén egy cukrász készítette Priapus-figurával, mely a szokásos ábrázoláshoz híven, mindenféle gyümölcsöt és szőlőfürtöket tartott terjedelmes ölében. Nagy mohón kaptunk a csemege után, de ekkor hirtelen a tréfa újabb hulláma ért hozzánk s hangolt jó kedvre bennünket. Ugyanis minden lepény és gyümölcsfélése, a legfinomabb érintés hatására is, sáfránynedvet kezdett frecskendezni⁷⁷, s a

kellemetlen folyadék egészen a heverőnkig eljutott. Abban a meggyőződésben, hogy egy szentséges találótál került elénk, melynek körítése is különleges vallásos jelentőséggel bír, fölemelkedtünk fekhelyünkről, és az „Éljen Augustus⁷⁸, a haza atyja!” kiáltást hallattuk. Minthogy azonban néhány vendég e fohászokodás után is elég bátor volt ahhoz, hogy a gyümölcsökhöz nyúljon, mi magunk is teleszedtük asztalkendőnket, különösképpen én, aki azon a véleményen voltam, hogy semmilyen ajándékkal nem tudom eléggé megtölteni Gitonom ölet.

Miközben ezek az események zajlottak, három hófehér tunicába öltözött szolgálfiú lépett a terembe; kettejük talizmánokkal ékesített Lárokat helyezett az asztalra, egyikük pedig boroskupát hordozott körül, és azt kiabálta, hogy „Legyenek kegyelmesek isteneink!” Az egyik istenszobrot Nyerészkedésnek hívták, a másikat Jószerencsének, a harmadikat pedig Haszonnak. Magának Trimalchiónak élethű képmását szégyelljük volna kihagyni, miután már valamennyien megcsókolták.

LXI Mikor tehát mindannyian lelki és testi jó egészséget kívántunk Trimalchiónak, ő Nicerosra pillantva ezt mondta neki:

- Sokkal szórakoztatóbb szoktál lenni összejöveteleinken; nem tudom, mért hallgatsz most, s mért vagy olyan, mint a sülthal. Kérlek szépen, úgy láss boldognak engem, ahogy elmeséled azt a bizonyos dolgot, ami megesett veled.

Niceros, barátja kedveskedésétől elángyorodva, így szólt:

- Vesszek rajta minden hasznoshozó üzletemen, ha nem lenne táncolhatnékom a gyönyörűségtől, hogy téged ilyennek látlak. Legyen hát vígságunkra az elbeszélés, ha tartok is tőle, hogy ezek a könyvkukacok még majd kimosolyognak. Az ő dolguk! Mégiscsak elmesélem. Mit vehet el ugyanis az embertől az, aki nevet rajta? Még mindig jobb, ha nevetnek, mintha kinevetnek.

Majd hogy imígy szólott⁷⁹,

a következő történet elbeszéléséhez fogott:

[Az emberfarkas története]

Mikor még rabszolga voltam, egy igen szűk sikátorban éldegéltünk; a ház most Gavilla tulajdonában van. Itt, az istenek akarata szerint, szerelemre gyúltam Terentius kocsmáros felesége iránt; nyilván ismeritek a tarentumi Melissát, ezt a kívánatos kis gömbicet. De én, Herculesre mondom, nem testi előnyei, s nem is a szerelem gyönyörei miatt foglalkoztam a nővel, hanem azért, mert rendkívül jó erkölcsű volt. Akármit kértem tőle, soha meg nem tagadta; ha szert tett egy asra, enyém volt a fele; bármit a gondjaira bízam, sohasem csalódtam benne. Történt, hogy szeretője, akivel együtt élt, kint a tanyán megérte utolsó napját. Erre én kézzel-lábbal erőlködni kezdtem, hogy az asszony közelébe férközhessem, mert a közmondás szerint „bajban mutatkozik meg a jó barát”.

LXII A gazdánk épp ekkor, véletlenül, Capuában⁸⁰ tartózkodott, hogy néhány ócska holmiján túladjon. Megragadtam az alkalmat, és rávettem egyik vendégünket, hogy jöjjön ki velem az ötödik mérföldkőhöz. Katona volt az illető, méghozzá erős, mint maga Orcus. A kakaskukorékolás idején eliszkoltunk hazulról; a hold olyan tündöklően világított, hogy szinte déli verőfény támadt. Megérkeztünk a temetőhöz. Az én emberem kezdte lecsinálni a síremlékeket, én pedig füttyörészve leültem, és a sírköveket számlálgattam. Egyszer csak látom ám, hogy a kísérem vetközni kezd, és minden öltözékét

lerakja az út mentén. Nekem még a lélegzetem is elakadt, úgy álltam ott, mint egy holttestem. Az pedig körülvizelte a ruháit, és pillanatok alatt farkassá változott.

Ne higgyétek, hogy tréfálni való kedvem van; a világ minden kincséért se adnám hazugságra a fejemet.

De - hogy folytassam ott, ahol abbahagytam - amint farkassá változott, üvölteni kezdett, és az erdőnek vette útját. Először azt sem tudtam, hol vagyok; aztán a ruháihoz lopóztam, hogy elemeljem őket: erre azok kővé változtak. Ha nem én, ki vált volna halálra a félelemtől? De azért kirántottam a kardomat, és „Fene vigyen el benneteket!” kiáltással addig kaszaboltam az árnyakat, míg szerelmesem majorjába nem érkeztem. Úgy estem be az ajtón, mint egy csontváz, majdnem kiköptem a lelkemet, izzadság csorgott végig kétágú felemen, s még a szemem is kidülledt; alig lehetett életet önteni belém. Az én Melissám rámcsoválkozott, hogy ilyen későn csatangolok, és így szólt:

- Ha előbb érkezted volna, legalább segíthetted volna nekünk; mert farkas szabadult be a majorba, és minden állatunknak vérére vette, mint valami mészáros. De azért nevetésre nincs oka, ha sikerült is meglógnia; az egyik szolgánk ugyanis gerelyével istenesen átdöfte a nyakát.

Ahogy ezt meghallottam, nem tudtam többé lehunyni a szememet, s hajnali pirkadatkor a mi Caiusunk házába menekültem, mint egy kifosztott kocsmáros; s mikor arra a helyre érkeztem, ahol előzőleg a kővé vált ruhaneműek voltak, már csak vérnyomokat találtam. Ahogy hazajutottam, az én katonám, mint valami letaglózott ökör, az ágyon hevert, és a nyakát orvos gyógyíttatta. Rájöttem, hogy ez a fickó ember-farkas, s ettől kezdve, ha megöltek volna, akkor sem vettem volna kenyeret ugyanarról a tálcáról, amelyről ő. Az elbeszélte történetről gondoljon mindenki azt, amit akar; viszont ha hazudtam, legyen ellenségem valamennyiötöknek a Védőszelleme.

LXIII Mindnyájan odavoltunk a csodálkozástól, mire megszólalt Trimalchio:

- Ehhez az elbeszéléshez nincs hozzáfűznivalóm, legfeljebb az, hogy minden szőrszálam égnek meredt, ha hiszitek, ha nem, mert tudomásom szerint Niceros nem szokott balgaságokat fecsegni; szavahihető ember, nem pletykafészek. De magam is el tudok mesélni nektek egy borzalmas történetet: számár a háztetőn⁸¹.

[A cappadociai⁸² óriás és a boszorkányok]

Mikor még dúsfürtű ifjú voltam - mert hát gyermekkoromtól fogva a chiosi életformát éltem⁸³ -, eltávozott az élők sorából urunk kedvenc örömfija; Herculesre mondom, cuki kis kölyök volt, minden szempontból kifogástalan. Mikor szerencsétlen anyja elsiratta, s mi is, jó néhányan, búskomorságba estünk, a boszorkányok hirtelen zúgni-búgni kezdtek; azt hihette volna az ember, hogy a vizslánk nyulat kerget. Volt pedig egy cappadociai emberünk, hosszú, szörnyen vakmerő és nagy erejű: egy dühödt ökröt is játszva megfékezett volna. Ez az ember, kivont karddal, nagy vitézül kirohant az ajtón, bal kezét előzőleg gondosan bebugyolálva, és egy nőszemélyt, körülbelül ezen a helyen - ne adj isten, hogy bajom legyen ott, ahova mutatok! - keresztüldöfött. Hallottuk a nyögést, és - esküszöm, nem hazudok! - őket magukat egyáltalán nem láttuk. A mi hórihorgas legényünk pedig, visszatérve, az ágyra vetette magát, és egész teste lilává változott, mintha megkorbácsolták volna, merthogy a rontó kéz nyilván megérintette. Mi magunk, az ajtót elreteszelve, ismét visszatértünk a munkánkhoz, azonban mikor az anya fiának holttestére borult, hogy átölelje, azt vette észre, hogy a test üres szalmacsutakká változott. Nem volt benne a szív, a belsőrészek, egyáltalán semmi: a boszorkányok nyilván ellopták a fiút, és szalmabábút csempészték a helyébe. Higgyétek el, kérlek

szépen, vannak vajákos asszonyok, vannak éjszakai boszorkányok, s ezek képesek mindent fejtetőre állítani. Egyébként a hórihorgas fickó az eset után többé soha nem nyerte vissza eredeti színét, sőt, néhány nap múlva agybjában elpusztult.

LXIV Mi csak tátottuk a szánkat, és egy emberként elhittünk mindent, majd megcsókolva az asztalt, könyörögtünk az éjszakai boszorkányokhoz, hogy legalább addig türtőztessék magukat, míg a lakomáról haza nem érünk.

S én bizony már úgy láttam, hogy a lámpák fénye megsokszorozódik, és különleges változáson megy keresztül az egész ebédlőterem, mikor Trimalchio így szólt:

- Hozzád szólok, Plocamus! Mért nem mesélsz valamit? Nem akarsz szórakoztatni bennünket? Hiszen kellemes társalgó voltál mindig, szép színdarab-részleteket szoktál dudolgatni, s még dalbetétekkel is megtoldottad. Haj, haj! Hol vagy, édes csemegénk?!

- Kifelé áll már a szekerelem rúdja - felelte a másik -, mióta belémállt a köszvény. Bezzeg mikor még ifjonc voltam, csaknem tüdőtagulást kaptam a sok énekléstől. Hát még a tánc! Meg a színházi szerepek! Meg a „Borbély” nagy alakítása! Ki volt hozzám mérhető művész az egy Apellesen kívül⁸⁴?

Erre a szájához emelte a kezét, és elfütyült valami szörnyüséget, s aztán szentül erősgette, hogy az egy görög melódia volt. Maga Trimalchio is előbb a trombitásokat utánozta, majd rágyönyörködött szíve-szerelmére, akit Croesusnak nevezett. Csipás fickó volt ez a Croesus, mocskos-sárga fogakkal, s azzal foglalatосkodott, hogy egy fekete és lehetetlenül kövér pincsikutyát bugyolált valami kutyapokrócszerúségbe, majd egy fél kenyeret helyezett a kerevetre, s azt az undorral húzódozó állat szájába tömkölte. Trimalchio, akinek erről eszébe jutott a maga házigazdai tiszte, megparancsolta, hogy vezessék hozzá Scylaxot, a „ház és az egész család oltalmazóját”. Késedelem nélkül bevezettek egy láncra kötött, óriás termetű vérebet, mely, miután az ajtónálló a sarkával oldalba bökte, hogy feküdjön le, az asztal elé telepedett. Ekkor Trimalchio fehér kenyeret hajigált eléje, majd így szólt:

- Senki sincs az egész házban, aki jobban szeretne engem.

A kedvenc fiú méltatlankodott, hogy Scylax ilyen áradozó dicséretben részesült, s a pincsikutyát a földre letéve, hergelni kezdte, hogy induljon viadalra. Scylax, a jó kutyaszokásoknak megfelelő módon, borzalmas csaholással töltötte meg az ebédlőtermet, s Croesus „drágagyöngyét” kis híján darabokra szaggatta. De az egész ügy még nem ért véget a kutyaviadallal: egy karos lámpatartó lefordult az asztalra, a teljes kristálykészletet összezúzta, s jónéhány vendéget végigfröcskölt forró olajjal. Trimalchio pedig, nehogy úgy tűnjék, mintha a kár miatt indulatba jött volna, megcsókolta a fiút, és megparancsolta neki, hogy másszon fel a hátára. Az késedelem nélkül kihasználta a magától ajánlkozó paripát, és ökölbe szorított kézzel egyfolytában püfölve a tarkóját, kacagva kiáltozta:

Kisporfám⁸⁵, kisporfám, hány ujjamat mutatom?

Trimalchio, akit jó ideig így nyomorgattak, hatalmas dézsában új italt vegyítettett, s azt szétosztatta a lábánál üldögélő szolgák közt, de a következő fenntartással:

- Ha valamelyik nem akarja elfogadni - mondta -, annak öntsétek a fejére.

Napközben a szigorja,
ilyenkor a tivornya!

LXV Ezután az emberbaráti cselekedet után nyalánkság következett, melynek - ha ugyan van valami hitele a szavamnak - még emléke is émelygést idéz föl bennem. Fenyőrigó helyett ugyanis kőverre hízlalt tyúkot hordoztak körbe, mindegyikünknek egyet, meg aztán krémsipkával borított kacsatojásokat, amelyek befalására Trimalchio nagy buzgalommal kért bennünket, mondván, hogy a tyúkok már ki vannak csontozva. Ezenközben a licior⁸⁶ megzörgette az ebédlő ajtószárnyait, s egy hófehér ruhába öltözött világfi lépett be óriási tömeg kíséretében. Nagy méltóságától megrendülve azt hittem, hogy egy valódi praetor⁸⁷ érkezett. Ezért hát megpróbáltam fölemelkedni és mezítelen lábamat a földre lebocsátani. Agamemnon elnevette magát erőlködésemen, és így szólt:

- Maradj nyugton, te tökfej! Habinnas, a Hatos Hivataltestület tagja van itt, egyébként kőfaragó, aki - állítólag - a legkiválóbb síremlékeket készíti.

E felvilágosítás hatására visszanyertem nyugalmamat, újra lekönnyököltem a kerevetre, s hatalmas tisztelettel bámultam a belépő Habinnast. Az pedig, minthogy már részeg volt, kezével felesége vállába kapaszkodott, s jónéhány koszorúval megrakva és olajjal megkenve, mely a homlokán át a szemébe csordogált, letette magát a praetori asztal⁸⁸ mellé, s újra meg újra bort és meleg vizet rendelt. Trimalchio, megörvendezve e vidám hangulaton, maga is nagyobb és öblösebb ivóedényt kért, s megkérdezte vendégétől, milyen volt a vendéglátás.

- Minden remek volt - mondta -, csak te hiányoztál; lelkem szemei állandóan ide kacsingattak. Herculesre mondom, jó muri volt. Scissa fényes halotti tort rendezett szegény elhunyt rabszolgájának emlékére, akit halálos ágyán felszabadított. És azt hiszem, lesz mit üzletelnie a huszadbeszedőkkel; a halottat ugyanis legalább ötvenezer sestertiusra becsülik. Ennek ellenére jól éreztük magunkat, még ha az ital felét ki kellett is lötykölnünk a halott csontjai fölé.

LXVI - De mégis - mondta Trimalchio -, mit kaptatok ebédre?

- Megpróbálom elősorolni - felelte Habinnas -, ha tudom, mert olyan pompás memóriám van, hogy gyakran még a nevemet is elfelejtem. Az első fogás egy serleggel megkoronázott disznó volt, körülötte véreshurka és remekül elkészített aprólék, és természetesen cékla és korpakenyér; ezt a fehér búzakenyérnél is jobban szeretem, mert rendkívül tápláló, és nem kell tőle könnyesre erőlködnöm magamat, mikor a dolgomat végzem. A következő tálon hideg dobostorta volt, és hozzá mézzel kevert hispániai forralt bor. A dobostortából nem ettem egy falást sem, viszont a mézből vég nélkül tömtem magamat. Köretnek volt még borsó és bab, mogyoró tetszés szerinti mennyiségben, s mindegyikünknek egy-egy alma. Ennek ellenére én kettőt is elemeltem, íme, itt is van nálam az asztalkendőbe bekötve; mert ha az én kis házicselédemnek nem viszek valami ajándékot, van akkor haddelhadd. Házam úrnője, nagyon helyesen, felhívta erre a figyelmemet. Utóételként medveszeleteket kaptunk; mikor Scintilla az egyikbe meggondolatlanul belekóstolt, majdhogynem kiokádta a belét. Én viszont egy librányinál is többet bezabáltam belőle, mert valóságos vadkan íze volt. És azt mondom, ha a medve megeszi az emberkét, mennyivel inkább meg kell ennie az emberkének a medvét. Befejezésül bűdössajtot kaptunk, azonkívül égetett bort, fejenként egy-egy osztrigát, aztán pacalpörköltet, majd sült májat tálcákra szeletelve, töltött tojást, retket, mustárt, és egy tálát, amelynek leve nagyon hasonlított... - csak nyugalom, Palamedes⁸⁹! Aztán egy melencében pácolt olajbogyót is körbekínáltak, amelytől egyesek, bármilyen szemtelenség is az ilyesmi, ökölcsapásokkal tartottak távol bennünket. A sonkának viszont mindenki szívesen megkegyelmezett... De

LXVII mondd már meg nekem, Caius, kérlek szépen, Fortunata miért nem hever itt közöttünk?

- Rosszul ismered őt - válaszolt Trimalchio -, ha el tudod képzelni róla, hogy addig akár egy korty vizet is megiszik, míg az ezüstkészletet helyére nem rakta, s az ételmaradékot szét nem osztotta a szolgálóiuk között!

- Én viszont - felelt erre Habinnas -, ha ő közénk nem heveredik, máris takarodom innét.

S már neki is készülődött volna a távozásnak, ha a házigazda jeladására az egész cselédség négyszer vagy még többször nem szólította volna Fortunatát. Jött is az asszony, derekán sárgászöld övvel, amely úgy volt felkötve, hogy köntöse alól kilássék meggyező színű tunicája, sodrott lábszártekerője és aranyozott sarui. Aztán a nyakában viselt törülközőkendőben megtörölve a kezét, nekidőlt annak a kerevetnek, amelyen Scintilla, Habinnas felesége heverészett, s megcsókolva tapsoló barátnőjét, így szólt hozzá:

- Hát téged is lehet látni?

Ekkor aztán az történt, hogy Fortunata elhízott karjairól lehúzta karkötőit, és sorra megmutogatta a csodálkozó Scintillának. Végül még lábszártekerőit és arany hajhálóját is leoldozta; utóbbiról azt állította, hogy színaranyból van. Észrevette ezt Trimalchio, és az összes holmikát magához kérte, mondván:

- Íme, itt láthatjátok asszonyi rabságunk bilincseit. Így fosztják ki a magunkfajta szegény papucshősöket. Legalább hat és fél librányinak kell lennie. De nekem is van ám egy tíz libránál semmivel sem kisebb súlyú karkötőm, amelyet jövedelmeim Mercuriusnak felajánlott ezredrészből csináltattam.

Végül is, nehogy hazugnak tartsuk, behozatott egy házimérleget, és körbevitette elismertette velünk, hogy az ékszer súlya csakugyan akkora. Scintilla, aki ugyancsak nem maradt el mögöttük hiúság dolgában, letépte nyakáról talizmánjának arany tokját, amelyet Szerencsehozónak nevezett; aztán két fülbevalóját is előszedte, és átnyújtotta Fortunatának, hogy legyen neki is mit megbámulnia.

- Az uram jóvoltából - mondta - senkinek sincs ennél különbség ékszere.

- Hogy mondd? - szólt közbe Habinnas. - Addig kínoztál, míg meg nem vettem ezt az üvegbabot. Esküszöm, ha lányom volna, tövestől levágnám jó előre mindkét fülét. Ha asszonyok nem lennének, annyiba vennék minden ilyet, mint a sár. De hát meleget pisálunk és hideget iszunk.

Közben a bortól elgyengült asszonyok nagyokat kacagtak, és részegségükben egymást csókolgatták, mialatt egyikük háziasszonyi erényeit, másikuk a férje szerelmi ügyeit és közönyét hánytorgatta. Miközben a két nő csaknem egymásba bújt, Habinnas lopva fölemelkedett, és Fortunata lábait megragadva, a kerevetre hajította.

- Auj, auj! - visított fel az, minthogy tunicája felcsúszott a térdéről. Majd Scintilla ölébe vetette magát, és törülközőkendőjébe rejtette a szégyenpírtól véglegesen rusnyává vált ábrázatát.

LXVIII Rövid szünet után Trimalchio úgy rendelkezett, hogy behozhatják a csemegés tálakat, mire a szolgák az összes bentlévő asztalokat kihordták és másokat hoztak helyükbe⁹⁰, majd sáfránnyal és cinóberrel festett fűrészpórt hintettek szét, azonkívül csillámpórt, amit még soha életemben nem láttam. Tüstént megszólalt Trimalchio:

- Ezzel a fogással - mondta - már igazán beérhetném; elvégre most már a csemegés tál is elöttetek áll. De azért csak hozzátok be, ha van még valami jó.

Közben egy alexandriai szolgafiú, aki meleg vizet szolgáltat fel a vendégeknek, elkezdte a csalógányt utánozni, Trimalchio ismételt felkiáltásaitól kísérve: „Másikat!” S íme, újabb játék következett. Az a rabszolga, aki Habinnas lábánál ült, nyilván ura parancsára, hirtelen zengő hangon fölkurjantott:

Aeneas a hajókkal⁹¹ közben a nyílt vizeken járt.

Még soha életemben szörnyűbb kornyikálás nem ütötte meg fülemet; mert azon túl, hogy barbár fantáziája szerint tévelyegve majd megnyújtotta, majd meg elkürtította a szavakat, ráadásul atellana-szerű verssorokat is kevert bele, úgy, hogy - életemben először - még Vergilius is elviselhetetlennek tűnt számomra. Mikor végre kifáradt és abbahagyta, Habinnas megjegyezte:

- Sohasem tanulta, csakhogy én kiműveltem a fickót, vásári komédiások mellé szegődtetve. Így aztán nem találni párját, akár az öszvérhajcsárok, akár a komédiások utánzásáról van szó. Szinte kétségbeejtő módon tehetséges: ha kell, suszter, ha kell, szakács, ha kell, cukrász, az egész műzsatudományok szolgája. Persze van két hibája, melyek ha nem volnának, mindenben tökéletes lenne: körül van metélve és horkol. Mert hogy még kancsal is, az nem számít; úgy néz, mint maga Venus, s azért nem tudja befogni a száját⁹², mert sohasem csukja be a szemét. Háromszáz denariusért vásároltam...

LXIX Beszédét Scintilla szakította félbe:

- Persze még nem minden mesterségét említetted - mondta - semmirekellő szolgáltnak. Mert kerítő, én viszont gondoskodni fogok róla, hogy a bélyeg a homlokára kerüljön⁹³.

Trimalchio elnevette magát, és így szólt:

- Ráismerek a cappadociaira⁹⁴: nem mond le semmi élvezetről, s Herculesre, ezért csak dicsérni tudom. Ezt az egyet ugyanis senki sem szokta megkapni síri áldozatul. Te pedig, Scintilla, csak ne féltékenykedj. Hidd el nekem, ismerünk mi titeket is. Úgy maradjak épegészségben, ahogy én is ilyenformán szoktam döfölgetni azt az én úrnőmet, úgy, hogy végtére már a gazda is gyanút fogott; ezért száműztek is a tanyai cselédség közé. De ne szólj szám, nem fáj fejem.

A semmirekellő szolga pedig, mintha neki szólt volna a dicséret, egy agyagcserép-lámpást húzott elő ruhája öbléből, és több mint fél órán keresztül a kürtösöket utánozta Habinnas énekétől kísérve, aki ujját alsó ajkához szorítva dudorászott. Végezetül a terem közepére is kimerészkedett, és majd a kardalok fuvolásait utánozta behasogatott nádszálakon, majd pedig, durva köpönyegben és ostorral a kezében, az öszvérhajcsárok életét játszotta el, mire aztán Habinnas, magához hívta, megcsókolta, és itallal kínálta meg, mondván:

- Remek voltál, Massa, adok neked egy pár bakancsot!

Talán sohasem lett volna vége ennek a töméntelen istencsapásnak, ha be nem hozzák közben az utolsó fogást, az aszalt szőlővel és dióval töltött, lánglisztből gyúrt fenyőrigókat. Ezután birsalma következett pálcikákkal megtűzdelve, olyannyira, hogy sündisznónak vélhette volna az ember; s ezeket még csak elbírta volna a gyomrunk, ha egy rettenetesen nagyra méretezett tálalótál el nem vette volna minden éhségünket. Mert amikor az asztalra tették, s mi abban a hitben éltünk, hogy hízott lúd, s köretnek mindenféle hal és madár van rajta,... megszólalt Trimalchio:

- Amit ezen a tálon láttok, az mind egyféle húsból készült.

Én, tekintve, hogy elég tapasztalt ember vagyok, azonnal átláttam, hogy miről van szó, és Agamemnonra pillantva így szóltam hozzá:

- Meglepetés volna számomra, ha ez a micsoda nem ganéjból, vagy legföljebb sárból készült volna. Láttam már Rómában a Saturnaliák ünnepségein ilyesfajta látszat-ebédeket⁹⁵.

LXX Még a végére sem értem mondókámnak, mikor megszólalt Trimalchio:

- Úgy növekedjem vagyonomban s fogyjam természetemben, hogy szakácsom mindezt disznóhúsból készítette. Nincs a világon nála használhatóbb ember. Ha azt kívánják tőle, halat remekel a nősténydisznó görgőjéből, vadgalambot a szalonnájából, gerlét a sonkájából s tyúkot a vesepecsenyéből. Ezért aztán, az én zsenialitásom következtében, ragyogószép nevet kapott; tudniillik Daedalusnak⁹⁶ hívjuk. Minthogy pedig jólelkű fickó is, Rómából noricum⁹⁷ acélból készült konyhakéseket hoztattam neki ajándékba.

Tüstént be is hozatta az ajándék késeket, és ámuldozva bámulta őket. Nekünk is engedélyt adott, hogy élüket arcbőrünkön kipróbáljuk.

Ebben a pillanatban két rabszolga lépett a terembe, mintha a víztároló medencénél veszték volna össze; tény az, hogy a vödörök még mindig a nyakukban lógtak. Mikor Trimalchio a civakodók közt igazságot tett, egyikük sem nyugodott bele az ítéletbe, hanem egymás vödreit botjaikkal ütlegelni kezdték. Elképedve a részegség e szokatlan kitörésén, figyelmünket a veszekedő szolgákra irányítottuk, és észrevettük, hogy az edényekből osztrigák és tengeri kagylók potyognak ki, melyeket egy szolgafiú, hirtelen összeszedve, tálcáján körbekínált. Ezekhez az előkelő vendéglátói ötletekhez méltóképpen cselekedett a zseniális szakács; ugyanis ezüst rostélyon éticsigát nyújtott a vendégeknek, és - hangját förtelmesen rezegtetve - énekelt is hozzá.

Ami pedig ezután következett, azt szégyellem elmondani⁹⁸. Ugyanis két dúsfürtű szolgafiú, a nálunk uralkodó szokásokhoz képest meglepő módon, kenőcsöt hozott ezüstmelencében, és megkenték az asztalnál heverő vendégek lábát, miután már előzőleg virágfüzérrel koszorúzták meg bokánkat és lábunk szárát. Ezután ugyanabból a kenőcsből a borvegyítő edénybe és a lámpába is csöpögtettek egy keveset.

Fortunata ekkor már mindenáron táncolni akart, s Scintilla már gyakrabban tapsolt, mint beszélt, mikor megszólalt Trimalchio:

- Engedélyezem neked, Philargyros és neked is, Cario, ámbár hírhedt zöldpárti⁹⁹ vagy, hogy közénk feküdjetek; szólj Menophilának, a szeretődnek is.

Mi kellett még?! Csaknem letaszítottak kerevetünkről, olyannyira megszállta a cselédség az egész ebédlőtermet. Én, a magam részéről, rögtön észrevettem, hogy a fejemnél lévő helyre a szakács telepedett, az, aki a disznóhúsból libát készített, s csakúgy búzlott a páclé és a fűszerek szagától. S nem elégedett meg azzal, hogy odafeküdt, hanem szünet nélkül Ephesust, a tragikus színészt utánozta, s közben urát fogadásra ingerelte azzal, elhiszi-e,

LXXI hogy az elkövetkező cirkuszi játékok alkalmával a zöldek pártjái lesz az első díj. Trimalchio, akit szórakoztatott ez a kötekedés, így szól:

- Barátaim, a szolgák is emberek; ugyanazt az anyatejet szívtuk, ha őket tönkre is tette a mostoha sors. Ha azonban jó egészségben maradok, csakhamar szabad emberekként ihatják a vizet. Egyszerűen, végrendeletemben valamennyiüket felszabadítom. Philargyrosra ráhagyom egyik telkemet és a szeretőjét, s Carióra is hagyok egy bérkaszárnát, egy ágyat, teljes felszereléssel, s ráíratom a felszabadításához szükséges egyhuszadot. Aztán Fortunatát teszem meg fő örökösömmé, és ajánlom őt valamennyi barátom oltalmába. Mindezeket pedig azért hozom már most nyilvánosságra, hogy cselédségem már életemben úgy szeressen, mintha halott volnék.

Valamennyien hálálkodni kezdtek uruk elnéző nagylelkűségéért, mire ő - megfélelkezve arról, hogy bolondos tréfáról van szó csupán - behozatta végrendeletének egyik másolati példányát, s felolvasta az egészet az első betűtől az utolsóig, a cselédség nyöszörgéseinek közepette. Aztán hátrapillantva Habinnas felé így szólt:

- Mit szölsz hozzá, legdrágább barátom? Felépíted-e síremlékeket úgy, ahogy megrendeltem nálad? Nagyon kérek, hogy szobrom talpazatára mintázz egy kiskutyát, aztán meg koszorúkat meg kenőcsstégelyeket, s mintázd meg rajta Petraités összes viadalát, hogy a te jóvoltodból tovább élhessek halálom után is; azt kívánom még, hogy a sírkő homlokzata száz lábnyi széles s az egész legalább kétszáz láb hosszúságú legyen. Azt akarom, hogy hamvaim körül, szerteszt, mindenfajta gyümölcsfák és szőlőtőkék viruljanak. Mert helytelen dolog volna, ha olyan emberek, akik életükben művelt környezetben éltek, nem törődnének azzal a lakásukkal, amelyben sokkal tovább kell tartózkodniuk. S ezért mindenekelőtt rajta kell lennie a sírkövön annak a mondatnak, hogy:

ENNEK A SÍREMLÉKNEK NEM LEHET ÖRÖKÖSE¹⁰⁰!

Egyébként gondoskodni fogok róla végrendeletemben, hogy halálom után semmilyen gyalázat ne érhesen. Oda fogom állítani egyik szabadosomat sírom őrizőjeként, nehogy a nép a síremlékekre járjon szarni. Téged pedig még arra kérek, hogy sírkövekre faragj duzzadó vitorlakkal tovaszáguldó hajókat, s faragj rá engem is, amint öt aranygyűrűvel, bibortogában, a bírói széken ülök, és zsákszámra szórom a pénzt a nép közé; hiszen tudod, hogy nép-ünnepélyt rendeztem, és két-két denariust adtam mindenkinek. S faragtasd a sírkőre, ha te is úgy gondolod, egy ebédlőterem is. Ezt esetleg úgy is megcsinálhatnád, hogy benne az egész nép jól érzi magát. Jobb kezem felől állítsd fel az én Fortunatám szobrát, amint ölében galambot tart és kutyáját pórázon vezeti, s mintázd meg az én kis szépfiúmat, s állíts melléjük jó öblös korsókat, de legipszelve, hogy ki ne folyék belőlük a bor. Kifaraghatsz egy széttört urnát is, és egy fiút, amint az urnára borulva zokog. Középujt álljon egy napóra, hogy ha valaki affelől érdeklődik, hány óra lehet, akarva-akaratlan elolvassa az én nevemet. Kíváncsi volnék rá, jónak találod-e a következő sírfeliratot:

C. POMPEIUS TRIMALCHIO
A NAGY MAECENAS¹⁰¹
NYUGSZIK E SÍRKŐ ALATT
A HATTAGÚ HIVATALTESTÜLET TAGSÁGÁT
TÁVOLLÉTÉBEN KAPTA MEG
RÓMÁBAN MINDEN SZAVAZÓKERÜLETBEN
MEGVÁLASZTOTTÁK VOLNA
DE Ő NEM TARTOTT RÁ IGÉNYT
KÖTELESSÉGTUDÓ MEGBÍZHATÓ
BÁTOR EMBER VOLT
SENKIBŐL LETT VALAKIVÉ
S HARMINCMILLIÓ SESTERTIUST
HAGYOTT MAGA UTÁN
BÁR TUDOMÁNNYAL SOHASEM FOGLALKOZOTT
ISTEN VELED - VELED IS

LXXII Ahogy e szavakat Trimalchio kiejtette, valóságos könnyáradat támadt. Sírt Fortunata, és sírt Habinnas, s végül már az egész cselédség zokogott, mintha temetésre hívták volna őket, s az egész termet betöltötték jajgatásukkal. Sőt, már én is pityeregni kezdtem, mikor megszólalt Trimalchio:

- De hát, ha úgyis meg fogunk halni, miért nem élünk? Szeretném ezért, ha vidámak lennétek: vessük magunkat a fürdőbe! Nem fogjátok megbánni, saját életemre esküszöm, olyan forró, mint a kemence.

- Ez az! - mondta Habinnas. - Semmit sem kívánok jobban, mint hogy egy napból kettőt csináljunk.

S aztán mezítláb fölkelte heverőjéről, és követte az ujjongó Trimalchiót. Ascyltosra pillantva, így szóltam:

- Nos, mi a véleményed? Mert én, ha fürdőnek csak színét is látom, tüstént kilehelem a lelkemet.

- Azért csak vágjunk jó képet hozzá - mondta Ascyltos -, s míg majd ők a fürdőbe igyekeznek, lépünk meg a tömegben.

Miután ebben megegyeztünk, Giton vezetésével az oszlopcsarnokon át a kapuhoz jutottunk, ahol a láncra vert véreb akkora ugatással fogadott bennünket, hogy Ascyltos a halastóba esett. Ugyanígy jártam részeg fejjel én is, aki előzőleg már a festett kutyától is megijedtem: miközben úszva evickélő barátomnak segítséget akartam nyújtani, ugyanabba az örvénybe pottyantam. Szerencsére megmentett bennünket a házmester, aki azonnal megjelent a helyszínen; a kutyát is lecsendesítette, s minket is szárazra vonszolt, miközben minden porcikánk reszketett. Giton azonban, éles elmére valló fogással, már egyébként is lekenyerezte a kutyát; azokat a falatokat ugyanis, amelyeket tőlünk a lakoma során kapott, az ugató eb elé vetette, mire az, ennivalójára fordítva minden figyelmét, megbékélt a világgal. Mikor azonban szinte jéggé dermedve arra kértük a házmestert, hogy segítsen bennünket a kapun kívülre, így szólt:

- Tévedsz, ha azt hiszed, hogy kimehetsz ugyanarra, amerről bejöttél. Egyetlen vendég sem távozhatott eddig még soha ugyanazon az ajtón át: egyikén bejönnek, másikon kimennek.

LXXIII Mit tehettünk mi, szerencsétlenek, ebbe az újszerű labirintusba bezárva, mikor már legfőbb vágyunk az volt, hogy végre megfürödhessünk? Most már magunktól kértük, hogy vezessenek bennünket a fürdőbe, s levette ruháinkat, melyeket Giton a bejáratnál megpróbált szárítgatni, beléptünk a helyiségbe, mely szűk volt, és egy hidegvízű ciszternára emlékeztetett, s amelyben ott állt Trimalchio, mint a cövek. S még itt sem menekülhettünk meg piszkos hengegése elől; kijelentette, hogy nincs jobb dolog a világon, mint olyan helyen fürdeni, ahol nincsen tömeg, s hogy ezen a helyen valamikor egy malom állott. Aztán, ahogy fáradtan leült, a fürdőház visszhangjától följajzva, egészen a mennyezetig tátogatta részeg pofáját, és kezdte csépelni Menecrates dalait¹⁰², legalábbis azok állítása szerint, akik nyelvezetét ilyenkor is érteni szokták. A többi vendég kéz a kézben szaladgált a fürdőmedence körül, és hatalmas bruhaházással verte föl a termet. Mások viszont gúzsba kötött kezekkel gyűrűket próbáltak felvenni a padlóról, vagy letérdelve hátraszögezték fejüket, és megpróbálták elérni lábujjuk hegyét. Mi, mialatt a többiek így szórakoztak, beleereszkedtünk abba a kádba, amelyet Trimalchióknak készítettek elő.

Így aztán, amint részegségünk köde eloszlott, egy másik terembe vezettek át bennünket, ahol Fortunata kiállítás készített ékszereiből; a lámpákon és bronzból készült halászsobrokon kívül teljes-egész ezüst asztalokat, rajtuk pedig körös-körül arannyal befuttatott agyagerlegeket láttunk, s észrevettük azt is, hogy egy tömlőből bor csörgedezik. Megszólalt erre Trimalchio:

- Kedves barátaim - mondta -, ma kedvenc szolgám az első szakállnyírás ünnepét tartotta¹⁰³; magunk közt szólva, derék és takarékos fickó, így hát igyuk a bort fenéig, és folytassuk a lakomát a hajnali pirkadatig.

LXXIV Ahogy ezeket mondta, megszólalt a kakas, melynek hangjától megriadva Trimalchio elrendelte, hogy lötytentsük borunkat az asztal alá¹⁰⁴, és hintsük meg színborral a lámpát is. Gyűrűjét is áttette a jobb kezére, s így szólt:

- Nem lehet véletlen, hogy ez a harsonás jelt adott; vagy tűzvésznek kell kitörnie, vagy szomszédságunkban valaki még ma kiköpi a lelkét. Isten őrizzen meg bennünket mindettől! Ezért, ha valaki ezt a vészjósló hírnököt nyakoncsípi, gyöngy-nyakláncot kap ajándékkul.

Még be sem fejezte beszédét, máris hozták a szomszédból a kakast, amelyet Trimalchio azonnal üstbe tétetett és megfőzetett. A nagy tudományú szakács, aki korábban a disznó-húsból madarakat és halakat készített, egykettőre földarabolta, és egy lábosba dobta. S mialatt Daedalus a forró húslevet meregette, Fortunata borsot örölt puszpángfából készült darálójában.

Mikor végre a csemege is elfogyott, Trimalchio így szólt a cselédségre pillantva:

- Mi az? Ti talán még nem lakmároztatok? Pusztuljatok innen, hogy mások jöhessenek a helyetekre, s ők lássák el tiszteteket!

Erre újabb szolgálhad érkezett, s míg ezek azt kiáltották, hogy „Üdvözlünk, Caius!”, a távozók „Búcsúzzunk, Caius!”-t kiáltottak. Ettől kezdve odalett minden jókedvünk. Mert ahogy az újonnan érkező szolgálhad között egy rendkívül szemrevaló fiú is feltűnt, Trimalchio nekiesett, és hosszasan csókolni kezdte. Erre Fortunata, hogy a maga jogegyenlőségét bebizonyítsa, szidalmazni kezdte Trimalchiót, s mocskos és gyalázatos alaknak nevezte, aki nem tud uralkodni magán. Mindennek betetőzéseként megjegyezte:

- Te dög!

Trimalchio viszont, a szidalmak miatt megsértődve, Fortunata képébe vágta ivócsészéjét. Az asszony, mintha elveszítette volna szemévilágát, fölüvöltött, s reszkető kezeit ábrázatára szorította. Scintilla is rémületbe esett, és keblére ölelte vonagló barátnőjét. Sőt, egy rabszolga, kötelességszerűen, hideg kannácskát nyújtott Fortunata képéhez, melyre az ráborult, majd sóhajtozni és zokogni kezdett. Trimalchio ellenben rázendített:

- Mi a fene, ez a fuvolás kurva teljesen elfeledkezik magáról? Én szedtem föl a rabszolga-piacon, s emberré tettem az emberek között. De most már fölfújja magát, mint a varangyosbéka, s többé nem hajlandó a saját ölébe köpni¹⁰⁵; fatuskó, nem asszony. De hát aki viskóban születik, nem is álmodik a palotával. Úgy legyen kegyes hozzám saját Védőszellemem, hogy ez a bocskoros Cassandra¹⁰⁶ megkapja még a magáét. S hogy mindez velem történt, aki - hülye fejemmel - tízmillió sestertiushoz is beházasodhattam volna! Tudod jól, hogy nem hazudok. Agatho, a szomszédban lakó úrinő illatszerésze, félrevont, és azt mondta a minap: „Azt tanácsolom neked, ne hagyd kiveszni a családodat!” De én, aki megjátszom a jófiút, és nem akarok könnyelműnek látszani, magam vágom a fejszét saját lábfejembe. De rendben van, gondom lesz rá, hogy még a tíz körmöddel is kikaparj a földből! S hogy mindjárt itt, a helyszínen belásd, mit követtél el ellenem: ide figyelj, Habinnas, ennek a nőnek a szobrát ne helyezd a síremlékemre, nehogy még a halálom után is veszekedni kezdjen velem! Tudja meg, tudok én gonosz is lenni: megtiltom, hogy holttestemet megcsókolja!

LXXV Ez után a mennykőcsapdosás után Habinnas kérlelni kezdte Trimalchiót, hogy ne haragudjon tovább:

- Valamennyiünknek megvannak a magunk hibái - mondta. - Emberek vagyunk, nem istenek.

Ugyanezt hangoztatta Scintilla is csukló zokogás közepette, és saját boldogságára kérte a Caiusnak becézett Trimalchiót, hogy adja már be a derekát. Trimalchio, nem tudván tovább visszatartani könnyeit, így szólt:

- Megkérlek, Habinnas - és úgy élvezhesd vagyonedat, ahogy ezt megteszed: ha valami erkölcstelenséget követtem el, akkor köpj a pofámba! Megcsókoltam ezt a remek szolgálgyereket, persze nem azért, mert csinos, hanem mert nagyon derék fiú. Tud tízzel osztani, pusztán a szemével is elolvas egy könyvet, keresetéből egy egész thrák gladiátorfelszerelést szerzett magának, és saját pénzén karszékeket és két ivókancsót is vásárolt. Hát nem méltó ez a fiú arra, hogy képét állandóan a szívemben hordjam? Persze, Fortunata tiltakozik. Nem így van, te imbolygó tehén? Az a jó tanácsom számodra, te vércse, hogy a saját boldogságodat főzd csak a magad fazekában, s engem ne piszkálj, egyetlen szerelmesem, mert még majd tapasztalni fogod, hogy bennem is van indulat. Ismerhetsz engem: amit egyszer elhatároztam, az olyan, mint a táblán kifüggesztett rendelet. De törődjünk inkább az élet dolgaival. Nagyon kérlek benneteket, barátaim, érezzétek jól magatokat! Mert én is ugyanott kezdtem, ahol most ti vagytok, de érdemeimnél fogva elérkeztem erre a pozícióra. Az eszecke az, ami emberré teszi az embert, minden egyéb hitványság: „Én járok jól, ha vásárolok, s én járok jól, ha eladok.” Lehet másoknak más véleménye: engem viszont fölvet a jólét! Te meg, te hortyogógép, még mindig nyivákolsz? Majd gondom lesz rá, hogy a saját sorsod miatt nyivákolhass! De ahogy kezdetben mondtam, ehhez a szerencsés helyzethez saját takarékoságom vezetett el engem. Mikor Ázsiából eljöttem, nem voltam nagyobb, mint ez a lámpatartó. Egyszóval, naponta ehhez szoktam mérni magamat, és hogy gyorsabban tollasodjon az állam, a lámpa olajával kenegettem. Mégis, tizennégy évig éltem magának a gazdámnak kegyeiben¹⁰⁷. De hát nem lehet gyalázatos dolog az, amit az embernek a gazdája parancsol. Én viszont még a gazdám feleségének vágyait is kielégítettem. Tudjátok, miről beszélek: nem részletezem, nehogy hencegőnek tartsatok.

LXXVI Egyébként, ahogy az istenek akarták, magam is gazda lettem saját gazdaságunkban, és háziurunknak lassanként fejére nőttem. Mit szaporítsam a szót, Caesar örökösársává tett¹⁰⁸, és egy bíborszegélyű togához méltó¹⁰⁹ birtokot örököltem tőle. Persze senkinek sem elég a már meglévő vagyon. Elkezdtem üzletelni. Hogy ne tartsalak fel sokáig benneteket: öt teherhajót építettem, megraktam borral - akkor az aranyat ért -, s elindítottam Rómába. S mintha csak parancsszóra történt volna: valamennyi hajótörést szenvedett. Így történt, nem mese az egész. Neptunus egyetlen nap leforgása alatt harmincmillió sestertiusomat nyelte le. S azt hiszitek, hogy kétségbeestem? Nem, Herculesre, ez a csapás nem sújtott le jobban, mintha semmi sem történt volna. Újabb hajókat készítettem, nagyobbakat, jobb kivitelűeket és jobb sorsra érdemesebbeket; senki se mondhassa, hogy nem vagyok kemény legény. Tudjátok: a nagy hajó nagyobb biztonságot nyújt. Újracsak borral terheltem meg, s azonkívül szalonnával, babbal, illatszerekkel és rabszolgákkal. Ebben az esetben Fortunata igen rendesen viselkedett velem szemben; pénzzé tette egész aranykészletét, valamennyi ruháját, és száz aranyat bocsátott a rendelkezésemre. Ez volt a pénzügyi fedezetem. Hamar megy, amit az istenek is úgy akarnak. Egyetlen út alkalmával kerek százmillió sestertius térült vissza. Tüstént megvásároltam az összes telkeket, amelyek azelőtt patronusomé voltak. Házat építettem, fölvásároltam az egész rabszolgapiacot, s igásállatokat szereztem; amihez csak hozzáértem, megnőtt, mint a lép. S mikor már lassanként nagyobb lett a birtokom, mint egész szülőföldem határa, félretettem a számolótablát: visszavonultam az üzleteléstől, s kezdtem szabadosaimat foglalkoztatni. Viszont - akaratom ellenére - rávett a további kereskedelmi ügködésre egy csillagjós, aki véletlenül vetődött a coloniánkba; görögféle ember volt, Serapának hívták, s érintkezésben állt az istenekkel. Mondott ez nekem olyan dolgokat is, melyeket már rég elfeledtem: a tütől és cernától kezdve¹¹⁰, minden titkot kifejtett, s még a vesémbé is beelátott; éppen, hogy csak azt nem mondta meg, mit ettem az előző napon. Azt hihette volna az ember, hogy sülve-főve

LXXVII együtt van velem. Téged idézlek tanúnak, Habinnas - ha jól tudom, te is jelen voltál: „Ilyen ügykódések révén szereztél magadnak házisarványt! Nem vagy szerencsés barátodat illetőleg. Senki sem fogja meghálálni a jószágodat. Óriási birtokok vannak a kezeden. Viperát melengetsz a kebleden!” És - miért ne mondanám meg nektek? A jóslat szerint még most is van hátra életemből harminc év, négy hónap és két nap, s ráadásul nem-sokára örökséghez jutok. Ez van megírva számomra a Sors könyvében. Ha majd Apulia¹¹¹ földjeit is birtokomhoz csatolhatom, akkor majd elmondom, hogy eleget éltem. S közben, míg Mercurius virrasztott felettem, felépítettem ezt a házat. Amint tudjátok, valaha kunyhó állt a helyén; most valóságos templom. Négy ebédlő van benne, húsz hálószoba, két márvány oszlopcsarnok, emeleti lakosztályok, aztán az úriszoba, amelyben magam alszom, meg ennek a viperának a fészke és a kapus pompás fülkéje; a vendégeket pedig vendégszoba várja. Mindent összevéve: valahányszor Scaurus ellátogatott hozzánk, sohasem kíván másutt megszállni, bár a tengerparton is megalhatna, atyja barátainak vendégszeretete folytán. És sok más dolog van még, amelyekre rögtön rátérek. Higgyétek el nekem: ha *egy* asod van, *egy* ast érsz; ha *van* valamid, *vagy* valaki. Így történt a barátotok esetében, aki régen varangyosbéka volt, most pedig király. De közben, Stichus, hozd be halotti öltözékemet, amelyben majd a máglyára akarom vitetni magamat. S hozd ide a keneteket is, s hozz mutatóba abból az amphorából, amelynek vizével csontjaimat fogom majd lemosatni.

LXXVIII Stichus késelem nélkül behozott az ebédlőbe egy fehér takarót és egy bíborral szegélyezett köpenyt, Trimalchio pedig megparancsolta, hogy tapogassuk meg, elég jó gyapjából készültek-e. Aztán elmosolyodott, és így szólt:

- Gondoskodj róla, Stichusom, hogy az egerek és a molyok ki ne kezdjék; különben elevenen elégtettek. Mert én megdicsőülten akarok az égbe szállni, hogy majd az egész nép könyörögessen hozzám.

Erre felnyitott egy nárdusolajjal teli tégelyt, és valamennyiünket megkent, mondván:

- Remélem, hogy holtomban épp oly jól fog esni, mint életemben.

Közben pedig bort töltetett a vegyítőedénybe, és ezt hangoztatta:

- Képzeljétek úgy magatokat, mintha most a halotti toromon lennétek!

Mi már a csömör végső határához érkeztünk, mikor Trimalchio förtelmes részegségétől elnehezülve új, fülcsiklandó szórakozást rendelt számunkra: kürtösöket hívatott a terembe, majd töméntelen párnával támasztva alá fejét, végignyújtózott a halotti kereveten, és újra megszólalt:

- Most képzeljétek azt, hogy már halott vagyok. Mondjatok valami szépet!

Fölharsant erre a gyászinduló a kürtösök ajkán. Különösen az egyik szolga, annak a temetkezési vállalkozónak rabszolgája, aki még a legtisztességesebb volt e csőcselék között, adta bele minden erejét a trombitálásba, úgy, hogy fölverte az egész szomszédságot. Erre az éjjeliőrök, akik a környék nyugalma miatt vigyáztak, azt gondolván, hogy Trimalchio háza kigyulladt, hirtelen betörték a kaput, és vízfecs kendővel meg bárdokkal, a maguk szokásához híven, rettenetes zűrzavart támasztottak. Mi pedig, megragadva a nagyszerű alkalmat, faképnél hagytuk Agamemnon, és sebtiben eliszkoltunk, mintha tűzvészből menekülnénk.

LXXIX Egyetlen fáklya sem volt kéznél, mely utat mutatott volna tévelygő lépteinknek, s az éjfél töretlen csendje nem nyújtott reményt arra, hogy esetleg a szembejövők lámpása útbaigazít. Ráadásul részegek voltunk, s egyáltalán nem ismertük ezt a még nappal is sötét vidéket. Csaknem egy teljes óra hosszat vonszoltuk felvérzett lábainkat kavicsokon s kiálló kövek éles törésein, míg végre Giton okos előrelátása folytán sikerült kimásznunk a csávából. Az előző napon ugyanis, minthogy még ragyogó napsütésben is attól félt, hátha eltévedünk,

nagy bölcsen megjelölt minden mérföldkövet és jelzőoszlopot krétával, s a vonalak a sűrű éjszakán is diadalmaskodtak, feltűnő fehérségükkel jelezvén az utat tévelygő tekintetünknek. De még sok verejtékhullatás várt ránk akkor is, mikor végre szállásunkhoz érkeztünk. A vén fogadósné, minthogy sokáig öblögetett a vendégekkel, még arra sem ébredt volna fel, ha tűzzel csiklandozzák, és talán hajnalig virraszthattunk volna a küszöbön, ha oda nem érkezik Trimalchio küldönce tíz szekérből álló gazdag rakománnyal. Ez aztán nem sokat teketóriázott, hanem betörte a szálloda kapuját, s ugyanezen a nyíláson át minket is bejuttatott.

*

A három csavargó szerencsésen hazaért, végre lepihenhettek szállodai szobájukban. Ascyltos alvást színlelt, Encolpios pedig nyugodtan ölelhette keblére kedves Gitonját...

*

Míly kék volt az az éj, egek lakói,
és míly lágy az az ágy! S mi összeforrvá
át- meg áttöltöttük a lelkeinket
ajkunk tűz-poharába. Félre, gondok!
Istenné avatott e boldog óra!

De előre ittam a medve bőrére. Mert ahogy - a bortól elernyedve - visszahúztam részeg karjaimat, Ascyltos, ez a minden hájjal megkent gazember, az éj leple alatt elorozta tőlem a fiúcskát, átvitte a maga ágyára, és ott kedvére hempergett vele, mintha az ő pajtása volna, akár, mert az álmában nem vette észre, milyen sérelem éri, akár, mert csak mimelte, hogy alszik - és parázna ölekezésben aludt el, megfélekedve az emberi jogokról. Én aztán, ahogy reggelre kelve végigtapogattam életem örömétől megfosztott fekhelyemet - elhihetitek, ha van nálatok hitele a szeretőknek -, azon töprengtem, ne döfjem-e át mind a kettőt kardommal, álmukból a halálba röpítve őket. Aztán kevésbé veszedelmes megoldáshoz folyamodtam: Gitont korbáccsal felzavartam, Ascyltosra pedig gyilkos pillantást vetve így szóltam hozzá:

- Minthogy gonosz tetteiddel megsértetted a becsületet és kölcsönös barátságunkat, egykettőre szedd a sátorfádat, és keress más helyet, amit meggyalázhatsz.

Nem ellenkezett, hanem, hogy a legbecsületesebb méltányossággal elfeleztük a kézi-poggyászt, megszólalt:

- Gyerünk, most felezzük el Gitont is!

LXXX Azt hittem, búcsúzóul tréfál. Ő azonban testvérgyilkos kezével kirántotta kardját, és ennyit mondott:

- Nem fogod élvezni ezt a zsákmányt, nem fogsz egyedül hálni vele! Meg akarsz rövidíteni? Ha nem méltányolod jogaimat, ezzel a karddal hasítom ki saját részemet.

A magam részéről én is hasonlóképpen cselekedtem, és palliumomat karom köré csavarva harci állásba helyezkedtem. Nyomorult lelkünk tébolyult szándékát látva, a boldogtalan gyermek zokogva fogta át mindkettőnk térdét, és rimánkodva kérte, ne változtassuk a silány bódét egy új Thebaïs¹¹² színterévé, és egymás kiontott vérével ne fertőzzük meg ragyogóan szép barátságunk szentségét.

- Ha már mindenáron gaztettet akartok elkövetni - kiáltotta -: itt az én torkom, egészen csupasz, merítsétek bele kardotok hegyét! Én érdemlem a halált, én törtem meg a barátság szent esküjét.

E könyörgés hatására visszadugtuk kardunkat, s legelőbb Ascyltos szólalt meg:

- Én ezennel véget vetek egész viszályunknak. A fiú maradjon azzal, akit maga jobbnak lát; adjunk neki teljes szabadságot abban, hogy cimboráját megválassa.

Én, aki azt hittem, hogy régi, hosszú együttélésünk már-már vérségi kapcsolattá erősödött, semmitől sem tartottam, sőt hanyatt-homlok sietséggel ragadtam meg a kínált feltételt, s bíró elé bocsátottam a pert. Giton mégcsak nem is fontolgatta a dolgot, pillanatnyi habozás sem látszott rajta, hanem az utolsó szavaknál nyomban felemelkedett, és Ascyltost választotta cimborájául. E kijelentésre olyanná váltam, mint kit villámcsapás ért; kard nélkül az ágyra roskadtam, és szégyenletes helyzetemben már saját magam ellen emeltem volna kárhuzatos tette elszánt kezemet, ha nem irigyeltem volna ellenfelemtől a diadal érzését. Ascyltos dölyfösen távozott nyereségével, és engem, aki az imént még legkedvesebb bajtársa voltam, s aki vele sorsunk minden fordulatában osztoztam, megalázva magamra hagyott a számomra vadidegen helyen.

Áll a barátság szép neve, míg látjátok a hasznát;
ámde az ostáblán ingadozó a szerep.
Míg a szerencse kitart, nem sápad az arcnak a máza,
ám, ha enyész, eloson mind, s te a pácba maradsz.
Mint a színészek a pódiumon: apa-mezben az egyik,
ez fiú ott, az dúsgazdag a tiszte szerint:
ám a szövegekönyv végét jelzi vidám szerepüknek,
arcuk igaz színt ölt, és a komédia kész.

LXXXI Nem sokáig engedhettem át magam a könnyeknek, hanem attól való félelmemben, hogy többi bajomat megtévezve Menelaus segédoktató is itt ér magányosan a fogadóban, fölszedtem batyumat, és bánatomban egy eldugott kis zugot béreltem magamnak a tengerpart szomszédságában. Három napig éltem ott a világtól elzárkózva, miközben az elhagyatottság és a megaláztatás érzése újra meg újra lelkemre tört; zokogva vertem sajtó mellemet, és mélyről felszakadó, sűrű sóhajok közt gyakran fel-felkiáltottam:

- Mért nem nyelt hát el a beomló föld? Miért nem az ártatlanokra is megbőszülő tenger? Megúsztam a bíróságot, megléptem az arénából, elintéztem a házigazdámot, s mindezt azért, hogy vakmerőségem jogcímén, mint koldus száműzött, egy görög város fogadójában fetrengjek elhagyatottan? És ki szóta nyakamba ezt a keserves magányt? Egy mindenfajta kéjelgéstől tisztátalan ifjú, aki saját bevallása szerint is megérett az akasztófára; fajtalanossággal szerezte szabadságát, fajtalanossággal a polgárjogát, kockán eljátszotta saját alfelét, s akit leánynak fogadtak föl még azok is, akik tudták, hogy férfi! S mit mondhatok a másíkról? Aki a férfítoga felöltésének napján¹¹³ stólat vett magára, s akit már mamája arra unszolt, hogy ne viselkedjék férfiként? Aki a rabszolgaműhelyben társainak cédája volt, s mikor már ezen a téren csődbe jutott és kéjelgései színterét felcserélte, fölírta a régi barátságot, és - ó, szégyen, gyalázat! - mint egy férfiakat szóló nőt, egyetlen éjszakai szeretkezésért mindent áruba bocsátott? Most mint megesküdt szeretők hemperegnek hosszú éjszakákon át, és talán, kölcsönös gyönyöröktől elhasználtan, vihognak az én elhagyatottságomon. De nem teszik büntetlenül! Mert vagy ne legyek férfi és szabad ember többé, vagy bűnös vérükkel mosom le gyalázatomat!

LXXXII Így szólván felöveztem kardomat, s nehogy hősies tervem erőtlenségem miatt kudarcba fulladjon, a szokottnál bőségesebb eledellel frissítettem fel izmaimat. Majd a népes utcára ugrottam, és mint egy dühtől megszállott, minden csarnokot körüljártam. De miközben magamból kikelve, vésztiósló ábrázattal rohanok, csak vér és halál jár az eszemben, másra

gondolni sem tudok, és keményen szorongatom kardom markolatát, amelyre megesküdtem: észrevesz egy katona - az is lehet, hogy kalandor volt vagy éjszakai csavargó - és megszólít:

- Hé, bajtársam! Melyik legióból, melyik centuriából¹¹⁴ vagy?

S majd, hogy szemrebbenés nélkül füllentek neki legiót is, centuriát is, újra megszólal:

- Nocsak! A ti csapattestetek katonái fehér szandálban mászkálnak?

Mikor aztán arckifejezésem és egész testem reszketése elárulja füllentésemet, rám parancsol, hogy rakjam le a fegyvert, különben jaj nekem! Így kifosztatván, miközben ráadásul bosszúmnak is elejét vették, újra visszafelé ballagok a fogadóhoz; s mikorra reszketésem megszűnt, még hálát is éreztem a vakmerő csavargó iránt.

Tó közepén áll szomjan s éhen az almafa alján
Tantalus¹¹⁵, és nyomorult vágyakozásban eped.
Így példázza a gazdag urat, ki akármire pillant,
megremeg, és ajkán fölcserpedzik a szomj.

Nem szabad túlságosan bízunk saját terveinkben, mivel a Véletlennek is megvan a maga logikája.

*

Encolpios nem tudja elviselni az elhagyatott szoba magányát, s újból sétára indul a város utcáin...

*

LXXXIII Egy képtárba vetődtem, melyet különböző stílusú festmények tettek csodálatra érdemessé. Láttam itt Zeuxis¹¹⁶ nem egy kezeművét, amelyekkel még nem bánt el a könyörtelen idő, és nem minden borzadály nélkül tanulmányoztam végig Protogenes¹¹⁷ vázlateit, melyek életszerűségükkel szinte megcsúfolják a természetet. Apelles¹¹⁸ istennőjét is, melyet a görögök *μονόκνημμον*-nak¹¹⁹ neveznek, imádattal bámultam. Mert az alakok körvonalai olyan művészettel, olyan élethűen voltak megrajzolva, hogy az az érzése támadt az embernek, mintha a festmény lélegeznék. Arrébb egy felhőt szántó sasmadár ragadta az égbe az idai ifjút¹²⁰; emerre pedig a lilimos lelkű Hylas¹²¹ kergette el magától a vétkes najádót. Mellettük Apollo kárhoztatta¹²² gyilkosságban vétkes kezét, és az újonnan született virágokkal ékesítette megeresztett húrú¹²³ hangszerét. A sok, ecsettel életre keltett szerető arcára tekintve, felkiáltottam:

- Ó, a szerelem hát az isteneket se kíméli! Iuppiter a saját égében sem találta meg azt, akit igazán szeressen, de ha bűn árán, a földön kereste is vágyára az írt, mégis, másnak jogaiba nem gázolt. A nimfa, ki rabul ejtette Hylast, gátat vetett volna vágyainak, ha tudja, hogy Hercules tiltakozni fog ellene¹²⁴. Apollo virágban keltette új életre a szeretett fiú árnyát; és minden mesében hallhatunk vetélytárs-nem-zavarta ölelkezésekről. De én, én, vendégszerető barátságomba egy Lycurgusnál köszívűbb embert¹²⁵ fogadtam.

Íme azonban, miközben én a szelekkel viaskodom, belép a képtárba egy havasfejű aggastyán, megviselt ábrázattal; megfoghatatlan nagy dolgok ígérete sugárzott belőle, de külsejét tekintve nem volt éppen szemrevaló: messziről lerítt róla, hogy az irodalmároknak abból a fajtájából való, amelyre a pénzemberek általában gyűlölettel tekintenek. Bejött hát, és megállt az oldalamnál...

- Szóval - mondja -, költő vagyok, és, amint remélhetem, nem a legutolsó tehetség, ha ugyan jelentenek valamit a koszorúk, amelyekkel udvariasságból a kontárokot is gyakran megajándékozzák.

- De akkor, mondd csak, miért vagy ilyen toprongyos?

- Éppen azért. A szépség szerelme még soha senkit nem tett gazdaggá.

Tengerben bízó kalmárnak a haszna temérdek;
kit tábor s csatatér csábít, aranyöv lesz a bére;
ócska hizelgő ittasan elnyúl bíboros ágyán,
és aki hitvest csábít, jó fizetést kap a bűnért.
Dérvert condrában csak a Szónoklás maga borzong,
míg hívogatja az elhagyatott Művészetet - ingen.

LXXXIV Nem kétséges, hogy így van. Ha valaki minden elfajultságot kárhozhatva az élet helyes útjára tér, s azon állhatatosan halad, mindenekelőtt erkölcsének másfélesége miatt szítja maga ellen a többiek gyűlöletét: mert hát ki is helyeselné az olyan erkölcsöt, amely homlokegyenest ellenkezik az övével? Aztán meg, akik csupán vagyonuk halmozásával törődnek, azt szeretnék, ha az emberek között semminek nem volna nagyobb becsülete, mint amivel ők maguk rendelkeznek. Üldözik tehát, bármilyen alapot találnak rá, az irodalom szerelmeseit, hogy megmutassák: azok is alá vannak rendelve a pénz uralmának...

- Nem tudom, miért van így, de a tehetség édes testvére a nyomorúság.

- ...bár úgy volna, hogy az én derekasságom ellenfele olyan ártatlan lenne, hogy a szívét meglágyíthatnám. Csakhogy az egy kiérdemesült gazember, maguknál a kerítőknél is rafináltabb.

*

Eumolpus, hogy a szerelmi bánattól feldúlt Encolpiost felvidítsa, egy vidám szerelmes történetet mesél el neki, mely egykor régen, vele magával esett meg...

*

[A három felajánlás története]

LXXXV Mikor egyszer, egy quaestor¹²⁶ mellett teljesítve szolgálatot, Ázsiába utaztam, Pergamumban¹²⁷ vettem szállást. Nagyon jól éreztem magam a gazdánál, nemcsak a lakás kényelme miatt, hanem mert házigazdámnak volt egy csodacsinos fiúcskája; kiagyaltam hát a módját, miképpen vihetem végbe, hogy a családfő rá ne jöhessen szerelmemre. Valahányszor étkezés alkalmával a csinos fiúk iránti vágyakozásról említés történt, olyan tüzes haragra lobbantam, és olyan zordon erényességgel fejeztem ki tiltakozásomat a fülemet sértő, parázna célzások ellen, hogy mindenki, kiváltképp a mama, úgy nézett rám, mint a hét bölcsek egyikére. Telt-múlt az idő, s már én kísértem el a fiút a gymnasiumba, én irányítottam tanulmányait, én magam oktattam, magam taníttattam, nehogy egy másik - afféle szerelemvadász - beférközhessék a családba...

Egy alkalommal, ahogy épp az ebédlőben heverésztünk (minthogy ünnepnap lévén kurtábbra szorult a tanulmányok ideje, s a hosszas vigadozás lustábbá tett bennünket, semhogy szobánkba visszavonuljunk), úgy éjféltájban észrevettem ám, hogy a fiú ébren van, így aztán visszafojtott mormogással a következő felajánlást tettem:

- Királynóm, Venus - mondom -, ha én most ezt a fiút megcsókolhatom, úgy, hogy ő ne vegye észre, holnap egy galambpárt adok neki ajándékul!

A fiú, hallva a gyönyörért kínált díjat, horkolni kezdett. Én pedig hozzálopakodva édes csókokkal estem az alvást tettetőnek. Így ébredtem fel kora reggel, meglepődve a jól sikerült kezdettel, s kiválasztván egy pár galambot, átnyújtottam a fiúnak, aki már várta az ajándékot, s így teljesítettem felajánlásomat...

LXXXVI A következő éjszakán ugyanilyen jó alkalom adódott; én pedig újabb kívánsággal hozakodva elő, így szóltam:

- Ha ezt a fiút mindenre kész kezeimmel végigtapogathatom, úgy, hogy ő semmit sem vesz észre, a legkakasabb két kakast ajándékozom neki türelmes odaadásáért.

E felajánlást hallván, a szépfiú magától közelébb húzódott, és gyanítom, már félni kezdett, hogy még majd elalszom közben. Eloszlattam hát aggodalmát, és egész testén gyönyörbe tobzódtam, a legvégső gyönyörűséget azonban még elhalasztva. Aztán, reggelre kelve, átnyújtottam az örömtől sugárzó fiúnak, amit megígértem.

Ahogy a harmadik éjszaka felkínálta az új lehetőséget, odahajoltam az alvást tettető fiú füléhez:

- Ó halhatatlan istenek! - suttogtam. - Ha én ettől az alvó gyermektől elrabolhatom a szerelem teljessé nyílt és úgy óhajtott virágát, ennek a boldogságnak fejében holnap a legnagyobb szerűbb macedoniai ügető mént adom neki ajándékba, de csak azzal a feltétellel, ha ő semmit sem vesz észre.

A szépfiú soha mélyebb álomba nem merült még. Így hát először tejfehér keblének duzzanatát fogtam markomba, majd csókkal függeszkedtem rá, végül abban az egyben minden vágyamat jóllakattam. Reggel már ott ült az ágyon, és várta, hogy szokásomhoz híven cselekszem.

De hát, tudod, mennyivel könnyebb galambokat és kakasokat beszerezni, mint ügető mént, és emellett attól is félttem, hogy egy ilyen drága ajándék esetleg gyanússá teheti nagylelkűségemet. Néhány órát sétáltam tehát, s lakásomba visszatérve mindössze csókokat vittem a fiúnak. Ő azonban, előbb körülpillantva, nyakamba fonta kezeit, és így szólt:

- Édes uram, hol az az ügető mént?

LXXXVII Minthogy ezzel a sértéssel bezártam magam mögött a kaput, amelyet épp hogy megnyitottam, ismét kísérletezéshez fogtam. Eltelvén néhány nap, az előbbiekhöz hasonló véletlen ugyanolyan szerencsét kínált. Mivel észrevettem, hogy a papa horkol, kérlelni kezdtem a szépfiút, fogadjon újra kegyeibe, azaz, hagyja, hogy kielégítsem őt, és a többit, amit a bennünk feszülő kéjvágy sugall. Ő azonban, végképpen felháborodva, csak ezt ismételte:

- Vagy alszol, vagy szólok a papának!

Nincs persze oly meredek csúcs, amit a mindenre elszánt vágy megmászni ne tudna. Miközben hangoztatja: „Felkeltem az apámat!”, hozzákúszom, és bár színleg ellenkezik, kicsikarom tőle a gyönyört. Ő pedig nagyon is élvezzi az én fajtalanágomat, s mikor már kipanaszkodta magát, hogy visszaéltem bizalmával, kiszolgáltattam tanulótársai hahotájának, élcelődésének, akik előtt eldicsekedett az én bőkezűségemmel, így szól hozzám:

- De hát majd meglátod, én nem leszek olyan, mint te! Ha akarsz, ismételd meg még egyszer.

Erre én, minden mérgelődést félretéve, élvezem a fiú kegyeit, és mikor már kiélveztem jóindulatú adakozását, álomba hullok. Csakhogy a szépfiú, ifjúsága virágában, abban a korban, mely áhítozik a nőies odaadásra, nincs megelégedve a kettőzéssel. Fölcibál álomból, és így szól:

- Hát nem akarsz többször?

S ekkor még nincs egészen terhemre a kötelességteljesítés. Bármennyire lihegve és izzadságtól gyötörve tettem is, megkapta, amit kívánt, és én, az örömtől kimerülten, újból álomba hanyatlottam. Még egy óra sem telt bele, kezével bökdösni kezdett, és így szólt:

- Mi az, hát már semmit sem csinálunk?

Erre aztán, annyiszor felköltve álomból, végleg elfutott a méreg, és dühösen sziszegtem vissza saját korábbi szavait:

- Vagy alszol, vagy szólok a papának!

LXXXVIII Ettől az elbeszéléstől lelkileg talpra álltam, és kezdtem faggatni a nálam jóval tapasztaltabb öreget... a képek koráról s néhány számomra homályos értelmű kompozícióról, egyszersmind pedig arról, mi az oka a jelenlegi elsekélyesedésnek, annak, hogy a szép-művészetek pusztulóban vannak, többek közt a festészet is, melynek az utóbbi időben szinte bottal üthetjük a nyomát. Erre ő így válaszolt:

- A pénzhőség okozta ezt a fordulatot. A hajdani időkben ugyanis, amikor az érdem még cicomátlanul aratott sikert, virultak a szabad művészetek, és a legnagyobb versengés az emberek közt annak érdekében folyt, hogy semmi rejtve ne maradjon, ami a jövő nemzedéknek hasznára válhat. Democritus¹²⁸ minden növény nedvét kifacsarta, s hogy a kövek vagy cserjék éltető ereje titok ne legyen többé, életét kísérletezésben emésztette el. Eudoxus¹²⁹ a legmagasabbra szökkenő hegycsúcson várta be aggkorát, hogy a csillagoknak és az égnek mozgásait felderítse, Chrysippus¹³⁰ pedig, hogy eleget tehessen felfedező terveinek, háromszor tisztította meg bürök-oldattal¹³¹ elméjét. De hogy a szobrászatra térjek: Lysippust¹³², miközben egyetlen szobor vonalain csüngött egész lelkével, elvitte a nélkülözés. Myronnak pedig, aki szinte az emberek és állatok lelkét lehelte az ércbe, még csak örököse sem volt. Mi azonban, akik a borba és ringyók szerelmébe süllyedve züllünk, még ahhoz is gyávák vagyunk, hogy elődeink művészetét tanulmányozzuk, ellenben - a régi cseplőiként - csak hamis tanokat tanulunk és tanítunk. Hol a vitatkozás művésze? Hol van a csillagászat? Hol van a bölcsesség egykor oly kitaposott ösvénye? Ki látogat el a templomba és rója le fogadalmi ígését azért, mert az ékesszólás művészetére szert tett? Ki cselekszi ezt, ha a filozófia forrásából meríthetett? De még csak lelki és testi épségért sem könyörögnek, hanem tüstént, mielőtt még a Capitolium küszöbére¹³³ tették volna lábukat, az egyik azért ígér ajándékot, hogy gazdag rokonát sírba tehesse, a másik, hogy elásott kincset találjon, a harmadik meg, hogy épségben célba jusson - egészen harminc milliójáig. Maga a senatus, a helyes és jó élet szabályozója, ezer arany talentumot szokott felajánlani¹³⁴ a Capitoliumon; hogy pedig pénzhőségre iránt kétsége senkinek ne támadhasson, magához Iuppiterhez is pénzzel imádkozik. Ne csodálkozz hát, ha a festészet hanyatlik, mikor mindenki, istenek és emberek, csinosabbnak találják az aranykupacot, mint az olyasféle alkotásokat, amilyeneket Apelles vagy Phidias¹³⁵, ezek a háborodott görögök

LXXXIX létre hoztak. - De úgy látom, egész lényeddel ezen a képen csüngsz, mely Trója pusztulását ábrázolja. Úgy döntöttem, versben tárom fel előtted a mű értelmét.

Trója pusztulása

Immár tizedszer jött a nyár¹³⁶ kétség és rettegés között
szomorú Phrygiára¹³⁷, s Calchas jós-szava¹³⁸
a fekete rémület hálóján fennakadt,
mikor a Delosi Úr¹³⁹ szavára fenyveket
vonszoltak Idárol¹⁴⁰ alá, s halomba hullt
a sujtott tölgy, és égre kelt a szörnyü ló.
Roppant üreg tátong és eldugott odúk:
várják a tábort. Benne tíz év harcain
dühösre gyúlva ég a Harcvágy. Megtömik
a rémes rejteket, szentelt ajándokuk.
Ó, hazám! Hittük, hogy elszelelt ezer naszád,
honi földön nincs háború: ezt hirdeté
a szörnyre rótt írás, és ezt a színlelő
Sinon¹⁴¹ vesztünk-idéző végzetes szava.

Tolong a nép a tárt kapún - szűnvén a harc -
a szent ajándékhoz. Könny perdül arcukon:
a kínzott szív örömét a sírás oldja fel.
De újra félsz tör rá. Neptunus papja jó,
fürtjét kioldva, Laocoon, s mindent betölt
jajongásával, majd a ló hasába szúr¹⁴²,
dárdát ragadva, ám kezét Végzet köti:
az ütés lepattan, és a csel hitelre lel.
Erőtlen, agg kezébe gyűjtve új erőt,
szekercével kísérti oldalát: s amíg
fözlüg a foglyok ifjú népe bent, s morog,
a tölgyfa, mintha élne, rémülten zihál.
Fogolyként indult Tróját foglyul ejteni,
s csellel megvívni új harcát az ifjuság.

Ím, újabb szörny! Hol hátával Tenedos¹⁴³ kevély
szigete szétterül, duzzadva kél az ár,
majd visszahull a hab s a szint alá hasad,
ahogy halk éjszakán, távol vizek felől,
evezők zaja száll, hajóhad jó a tengeren,
s fenyőlapáttól verve márvány tükre nyög.
Odanézünk. Kígyók kettős gyűrűje ver habot
a szirt fokára, míg kidülledt mellükön,
akár hajók orrán, tajtékos lesz az ár.
Farkuk harsogva csap, tarójuk szerte leng,
izzó, akár szemük, s villámcsóvát okád;
kigyúl a tengersizint, s sziszegéstől rezg a hab.
Elakadt a szó. Ott állt a szent süvegben és
phryg¹⁴⁴ öltözetben Laocoon szerelme két
szép záloga. Tekergőn őket fonta át
a két villódzó szörny. Kicsinyke kis kezük
emelve, egyik sem magának kért segílyt,
csupán fivérének. Csodás szerepcsere!
Egymást óvták a szörnyü Vég percében is.
Atyjuk tovább halmozta gyász-történetük,

erőtlen életmentő. Épp ráront a két
bebabált dög s öt is földre rántja csakhamar.
Oltára lépcséjén ott fetreng, nézd, a pap
leölt baromként. Tróján ott csüng már a vész,
s szentségtörés miatt elfordult istene¹⁴⁵.

Phoebus kitelt már¹⁴⁶, s fénynyalábot hintve szét,
vezette fáklyaként kis csillagok raját.
Priamus¹⁴⁷ népét a bor s az éj temette el.
Reteszt lazít a görög most, s dől a férfihad.
Hányják maguk vezéreik, mint thessali
bércen fékét eloldó, vad csikó kevély
sörényét szokta rázni, s úgy iramlik el.
A kardjukat kivonják, pajzsuk döngetik,
és hadrakelnek. Egy bortól nehezült vitézt
gyilkol, s ez álmát folytathatja a végtelen
halálban; más fáklyát az oltárról ragad,
s szent Trója ellen Trója szent tüzét viszi.

XC A csarnokban ténfergők sokaságából egyszer csak kövek zúdultak a szavalásba merült Eumolpusra. Ő pedig, minthogy jól ismerte már a tehetségének kijutó efajta elismerést, betakarta fejét, s a templomon kívülre menekült. Jómagam féltem, hogy őmiatta még majd engem is poétának tartanak. Ezért hát követve a menekülőt, a tengerpartra érkeztem, és ahogy a kőhajításnyi távolságon kívül kerültünk és kifújhattuk magunkat, megszólaltam:

- Mondd már, kérlek szépen, mire akarsz jutni ezzel a kórsággal? Még két órát sem töltöttem társaságodban, de máris többet beszéltél poétanyelven, mint emberi módon. Csöppet sem csodálkozom, ha a nép közáporral kerget el. Én magam is mindjárt jól megpúpozom tunicám öblét kavicsokkal, hogy, ha megint kikelnél magadból, a vértolulást elűzzem agyadból.

Ő erre fejét ingatva felelt:

- Ó, kedves fiatalember! Nem ma kezdtem én a mesterséget. Dehogyan! Akárhányszor a színházba lépek, hogy elszavaljak valamit, a közönség ilyesfajta fogadtatásban szokott részesíteni. De, hogy ezen legalább veled össze ne vesszek, az egész nap folyamán tartózkodni fogok ettől az eledeltől.

- Kiváló - mondom én -; ha becsületszavadra megfélekezted mai eperohamaidat, úgy együtt ebédelünk.

*

Eumolpus meglátogatja új barátját a fogadóban, Encolpios pedig baráti ebéden látja vendégül az öreg költőt. Ebéd után együtt indulnak a fürdőbe, hogy felüdítsék testüket. A fürdőben Encolpios a falhoz támaszkodó, elkeseredett Gitont pillantja meg, aki - nyilván - új gazdáját és cimboráját, Ascylost kísérte el ide, s most, míg az fürdik, levetett ruhái felett kell őrködni. Encolpios szerencséjére a vén poéta a fürdőzőkre veti magát, megpróbálja rávenni őket, hogy verseit végighallgassák; így feltűnés nélkül meg tudja szöktetni régi szerelmét, aki már maga is megelégette a goromba, erőszakos Ascylos uraskodását...

*

Rábízom az ebédkészítés munkáját szobácskám mindenesére...

XCI Egyszer csak meglátom ám Gitont, kendőkkel és vakarókkal¹⁴⁸ a falhoz támaszkodva, szomorúan, révetegen. Lerí róla, nincs kedvére a szolgálat. Ezért aztán, hogy szemem tanúságtételét megerősítsem...

Felém fordítja örömtől felsugárzó arcát, és így szól:

- Könyörülj rajtam, cimborám! Ahol nem villognak fegyverek, ott szabadon beszélek én is. Ragadj el ettől a véreskezű rablótól, és büntesd meg bírátod olyan kegyetlen büntetéssel, amilyennel csak akarsz. Elég vigasz lesz nyomorult lelkem számára, ha a te kívánságodra pusztulok el.

Rászólok, nyelje le most a siránkozást, nehogy valaki leleplezze tervünket, és faképnél hagyva Eumolpust - mert az most a fürdőben szavalt egy újabb verset -, árnyborította, mocskos folyosókon át megszőktetem, és suttymban repülök lakóhelyem felé. Ahogy az ajtót elretesztem, átölelve őt keblére borulok, és könnyekkel áztatott arcát saját arcommal törölgetem. Hosszú ideig egyikünk sem jutott szóhoz; mert a fiú imádnivaló mellét egyre csak rázta a szűnni nem akaró zokogás.

- Ó, milyen szégyenletes dolog - mondom végre -, hogy szeretlek téged, ha elhagyta is, hogy ebben a szívben, melyet olyan mély seb gyötört, most már heg sincsen. Mit tudsz mondani, jöttment szerelem hódolója? Rászolgáltam én ekkora bánatomra?

Mikor észrevette, hogy még mindig szeretem, magasra felhúzta szemöldökét...

- Szerelmem pörét nem vittem más bíró elé - mondtam. - De nem panaszkodom többé, és nem idézgetem a múltat, ha igaz becsülettel bűnbánatot tartasz és megjavulsz.

Míg e szavak, könnyek és zokogás közepette, feltörték belőlem, ő palliumával törölgette megáztatott arcát, és így szólt:

- Nézd, Encolpios, most emlékezőtehetségedre hivatkozom, hogy eldönthesd, én hagyjalak-e el téged, vagy te voltál az én árulóm. Mert én bevallom őszintén és nem takargatom: mikor mindkettőtököt fegyverben láttam, az erősebbhez menekültem.

Végigcsókolva azt a bölcsességgel teljes keblét, nyakára fontam karjaimat, s hogy könnyekben meggyőződjék róla, mennyire visszafogadtam kegyeimbe, s milyen becsületes őszinteséggel támadt fel barátságunk, egész mellem magamhoz szorítottam.

XCII S már teljes éjszaka volt, s az asszony gondoskodott a vacsorával kapcsolatos rendelkezéseim teljesítéséről, mikor Eumolpus kopogott az ajtón. Én kiszólok:

- Hányan vagytok?

És egy hasadékon kifelé kémelve, nagy óvatosan fürkészem, nem jött-e vele együtt Ascylos is. Aztán, ahogy látom, hogy egyedül jött látogatóba, azon nyomban beeresztem. Ő a heverőre veti magát, s megpillantva Gitont, amint tesz-vesz szemünk láttára, megcsóválja fejét, és így szól:

- Igazán remek Ganymedes! Ma nagyszerűen kell érezni magunkat!

Nem volt túlságosan ínyemre ez a nagy érdeklődés a kezdet kezdetén, s elfogott a rémület, hogy Ascylos méltó párját vettem magam mellé társul. Eumolpus a dologhoz lát, s mikor a fiú italt tölt poharába, így szól hozzá:

- Kedvesebb vagy a szívemnek, mint egy egész fürdőmedence mindenestül!

És mohón kihörpintve poharát, kijelenti, hogy keservesebb napot nem ért soha az életben. Majd így folytatja:

- Mert amíg fürödtem, ott is csaknem elagyabugyáltak, mivel a medence szélén üldögélőknek verseimből szerettem volna idézni; s miután a medencéből éppúgy kiebrudáltak, mint ahogy a színházból szoktak, körüljárva minden zegzugot felkutattam, és éles hangon „Encolpios! Encolpios!”-t kezdtem kiabálni. A fürdő túlsó oldalán egy meztelen ifjú, aki ruháit elveszítette, nem kisebb méltatlankodással „Giton! Giton!”-t kiáltozott. Közben a gyermekek engem, mint valami háborodottat, pimasz hahota közepette kifiguráztak, őt pedig roppant sokaság özönlötte körül, s tiszteletteljes bámulattal megtapsolták. Mert lábai között olyan ormótlan nagy súlyok himbálództak, mintha az ember maga csak madzagja lenne a súlyos talizmánnak. Ó, nagy munkabírású fiatalember! Amit tegnap megkezdted, azt - minden bizonnyal - csak másnap fejezed be! Ennek révén tüstént talált segítőtársat. Valaki ugyanis, egy római lovas, ahogy mondták, elég hírhedt alak, a maga öltönyét terítette a tévelygőre és hazavezette, meggyőződésem szerint azért, hogy a ritka nagy kincset egyedül birtokolja. De én magam sem kaptam volna vissza öltözetemet a fürdőtől, ha egy illető személyazonosságomat nem igazolja. Ebből láthatjátok, mennyivel hasznosabb ágyban, mint ágyban csiszolódni.

Miközben Eumolpus ezt a történetet mesélte, gyakran változtattam színemet: ellenségem kellemetlenségeiről hallva vidorra, ha viszont sikeres fordulatokról volt szó, elkomorult. Végül is hallgattam, s elrendeltem a lakoma előkészületeinek megtételét.

XCIII - Ócskaságnak tartjuk azt, amit megkaphatunk, s megtévelyedett lelkünk csökönnyösen ragaszkodik a tilalmas dolgokhoz.

Csiklandozza az ínyt az Afrikából
szerzett gyöngytyúk, a Colchis-adta fácán¹⁴⁹,
mert nem köznapiak. De hószinű lúd
s száz színben viritó rucácska úri
ízlésünk nem igézi. Messze partról
elvonzott papagájhal és a Syrtis¹⁵⁰
sziklájára vihar-vetette kagyló:
ez kell és nem a rózsahal. Nejükknél
nőnk szebb, s jobb a fahéj a rózsaszálnál.
Legjobb mindig, amit nehéz elérni.

- Hát így fogadtad meg nekem - mondom -, hogy ma több verset nem faragsz? Ha van benned becsület, legalább irántunk légy kímélettel, akik kövel soha nem hajigáltunk meg téged! Mert ha valaki azok közül, akik ebben a szállodában együtt iddogálnak, megorrontja poétaságodat, rögvést felriasztja az egész szomszédságot, s még majd utcára löknek bennünket, valamennyiünket egy kalap alá véve. Könyörülj hát, és idézd emlékezetedbe a képtárat vagy a fürdőmedencét!

Miközben ezeket mondom, Giton, az udvariasság netovábbja, szemrehányásokkal illet, és helyteleníti tettemet, mert hogy szidalmazom az idősebbet, ugyanakkor megfélelkezem saját kötelességemről, a szívélyesen föltálalt vacsorát zsörtölődésemmel tönkreteszem - és így tovább, mondja, egyre csak mondja az önmérsékletre és tisztességtudásra intő szavakat, amelyek pompásan illettek a csinos fiú ajakára.

*

Eumolpus ekkor már véglegesen elvesztette a fejét, és - mit sem törődve vendég voltával - hevesen udvarolni kezdett Gitonnak...

*

XCIV - Ó, boldog a te édesanyád, aki egy ilyen fiúnak adott életet! Derék gyerek vagy. Ritka ötvözet, a szépség és okosság keveréke. Ne félj hát attól, hogy annyi szavadat hiába vesztegetted: cserébe szeretőt leltél. Költeményeimet most már a te dicséreted tölti meg. Nevelőd és tanárod leszek, s megyek veled, ahová nem is parancsolod. Encolpiost sem éri sérelem, hiszen úgylis mást szeret.

Hálát adhat Eumolpus is annak a katonának, aki kardomat elvette; különben Eumolpus vérébe fojtottam volna most azt a dühöt, amelyet Ascyltossal szemben éreztem. S ez nem került el Giton figyelmét. Így hát kiment a szobából, mintha vizet kívánna bekészíteni, s haragomat okos távolmaradásával eloltotta. Ahogy a dühroham lohadni kezdett, így szóltam:

- Nézd Eumolpus! Akkor már inkább szónokolj vers formában, mintsem hogy ilyesfajta kívánságokkal állj elő. Én magam lobbanékony vagyok, te pedig túl szerelmes: láthatod, mennyire nem vág egybe a természetünk. Képzeld hát, hogy egy tébolyodottal állsz szemben, térj ki őrzőgése elől, egyszerűen tehát: sürgősen hordd el magad!

Ettől a fenyegetőzéstől meghökkenve Eumolpus nem kérdezte okát a dühkitörésnek, hanem tüstént a küszöbön kívülre hátrált, s hirtelen becsapta a szoba ajtaját; engem, aki semmi ilyesmire felkészülve nem voltam, bezárt, majd sebtiben kirántva a kulcsot, Giton felhajtására loholt. Én, a szobába bezárva, elhatároztam, hogy felakasztom magam. Már fel is hurkoltam ágyékkötőmet a falnak támasztott ágygerendára, és a hurokba dugtam nyakszirtemet, mikor az ajtót kireteszelve belép Eumolpus Giton kíséretében, és engem a halál küszöbéről visszaránt a napfény birodalmába. Giton, teljesen megháborodva a fájdalomtól, kiáltást hallat, és mindkét kezével megöklözve az ágyra taszít, majd így szól:

- Tévedsz, Encolpios, ha azt hiszed, hogy előbb sikerül meghalnod, mint énnekem. Enyém volt az első kísérlet. Ascyltos szállásán kardot kerestem. S ha közben rád nem akadok, már rég a kútba ugrottam volna. Ám hogy azt ne véd, messze a halál azoktól, akik keresik, most nézd végig te magad azt, amit velem akartál végignézni!

Ezeket mondva Eumolpus inasától elragadja a beretvát, és egymás után többször a saját nyakára suhintva, összeroskad a lábainknál. Megdöbbenve felordítok, és követve a leroskadót, ugyanazzal a vasszerszámmal keresem a halálba vezető utat. De sem Gitonon nem látszott a leghalványabb karcolás, sem én nem éreztem semmiféle fájdalmat. A beretva ugyanis, melyet az inas tokjában tartott, nem volt megfenve, tompán hagyták arra a célra, hogy biztonságot nyújtson, ha borbélytanoncok nyírnak-beretválnak. Ezért hát sem az inas nem rémült halálra a vasszerszám elragadásakor, sem Eumolpus nem lépett közbe, hogy a színpadias haláljelenetet meggátolja.

XCIV Míg köztünk, a szerelmesek közt, ez a dráma lejátszódott, a vendéglős betoppant a vacsorácska hátralévő részével, és elbámulva a földön fekvők visszataszító fetregésén, megszólalt:

- Kérném szépen, talán részegek vagytok? Vagy rabszolgaszökevények? Vagy mind a kettő együtt? Ki állította falhoz azt a heverőt, avagy mit akar jelenteni ez a titkos készülődés? Herculesre, éjszakának idején meg akartatok lógni, hogy ne kelljen a szoba bérét kifizetni. De ráfizettetek! Majd teszek róla, hogy megtudjátok, ez a bérház nem valami szerencsétlen özvegyasszonyé, hanem Marcus Mannicius tulajdona!

Eumolpus elordítja magát:

- Még fenyegetőzöl is?

És meglódított tenyerével roppant pofont mért a férfi ábrázatára. Ez meg, a vendégeivel folytatott vedeléstől gátlástalanná válva, egy agyagkorsót vág Eumolpus fejéhez, és ahogy az ordítóznak felrepszettette homlokát, eliszkol a szobából. Eumolpus nem hagyja annyiban a

gyalázatot: felkap egy fából készült lámpatartót, a távozó vendéglős után veti magát, és ütések zuhatagával áll bosszút szemöldökéért. Nagy csődület támad, összeszalad az egész cselédség és a részeg vendégsereg. Én pedig, megragadva az alkalmat, hogy Eumolpuson bosszút álljak, kizárom, s visszaadva a kölcsönt a civódás szerzőjének, vetélytárs nélkül készülök a szoba és az éjszaka élvezetéhez. Közben a szakácsok és a bérlők cirógatják - amúgy istenigazában - a kizárt Eumolpust, és míg az egyik még sercegő sült hússal borított nyársat tologat a szemek közé, másik a hústárolóból szerzett villával helyezkedik harci helyzetbe. Egy csipás vén-asszony, szörnyen mocskos vászonöltözetben, egyenetlen sarkú fasaruban, egy irdatlan nagyságú ebet vonzolt pórázon, és Eumolpusra uszította. Ő azonban a gyertyatartóval minden veszedelmet sikeresen elhárított.

XCVI Mi ketten mindent megfigyeltünk az ajtó lyukán át, amely épp az imént letört kilincs helyén nyílt, és én ujjongtam Eumolpus püföltetésén. Giton azonban, eszébe véve az irgalmasság parancsolatját, arra a véleményre jutott, hogy ki kell nyitni az ajtót és segítséget vinni a szorongatottnak. Minthogy a harag még mindig elevenen égett bennem, nem parancsolhattam kezemnek, és a túlságosan könnyőrekes fiú fejére kemény, szűrös barackot böktem, mire ő sírva az ágy szélére telepedett. Ezután felváltva hol egyik, hol másik szememet tapasztva az ajtólyukra, eltöltekeztem Eumolpus bántalmazásával, mint valami ingyenceledellel, és javasoltam neki, kiáltson segítségért. A verekedés kellős közepén, vacsorája mellől felriasztva, megérkezett Bargates, a bérház felügyelője, két hordszékvivő szolgától cipeltetve. (Bargatesnek ugyanis béna volt a lába.) Ahogy pedig szitkozódó és jó-barbár szavaival a részegeket és a rabszolgaszökevényeket körülímádkozta, Eumolpusra pillantva így szólt:

- Ó, minden költők közt legékesebbszavú költő! Hát te volnál? És még mindig nem kotródnak ezek az akasztófára való rabszolgák? Nem hagyják abba a verekedést?

*

Eumolpus és Bargates régi ismerősök voltak, így az itt hiányzó rész bizonyára arról szólt, miképpen mesélte el a két férfi élete folyását azóta, hogy legutóbb találkoztak. Bargates, a papucsférj, közben feleségére panaszkodott, aki még nála is alacsonyabb származású volt, ugyanúgy, mint Trimalchio Fortunatája...

*

- Az asszony, akivel együtt élek, henceg. Ha tehát szeretsz engem, pellengérezd ki verseiddel, hogy elszégyellje magát...

XCVII Miközben Eumolpus Bargatesszel sustorgott, kikiáltó lépett a fogadóba, egy hivataloszolga és nem túl nagy sokaság kíséretében; s egy inkább füstölgő, mintsem világító fáklyát rázva, a következőket hirdette ki:

„Kevéssel ezelőtt elveszett a fürdőben egy fiú, körülbelül tizenhat éves, szép fürtű, csinos, szerelemre termett, s Giton névre hallgat. Ha valaki visszaadja őt, vagy megmutatja tartózkodási helyét, ezer sestertius a jutalma!”

Nem messze a kikiáltótól, tarka-barka öltözékben állt Ascylos, és ezüsttálcán tartotta az ismertetőjeleket és a megjelölt jutalmat. Ráparancsoltam Gitonra, hogy sebtében bújjon a heverő alá, s kapaszkodjék kezével és lábával a hevederekbe, melyekkel az ágygerenda a matracot tartja, és mint Ulixes a kos hasa alatt¹⁵¹, csimpaszkodjék meg, s így a heverő alján elnyúlva átjátszhatja a kutatva-tapogató kezeket. Giton nem késlekedett a parancs teljesítésében, s egy pillanat töredéke alatt a béklyóba helyezte kezeit, felülmúlva Ulixest a maga

harcterén. Én pedig, nehogy gyanúra adjak okot, ruhákkal terítettem végig az ágyat, és a saját testalkatomra méretezett ember heverő nyomait mélyesztettem bele.

Ezalatt Ascyltos, miután a hivatali szolga vezetésével végigjárta a többi szobákat, az enyémmel érkezett, s lelkében annál vérmesebb reményeket fogant, mivel ajtaját a többi szobákénál gondosabban elreteszelve lelte. A hivataliszolga, bárdját a tolózár eresztékeibe feszítve, az erős reteszt meglazította. Jómagam Ascyltos térdeihez borultam, s barátságunk emlékére és a közösen viselt nyomorúságaink kötelékére kértem, hogy legalább látnom engedje Gitont.

Majd hogy a hazug könyörgés hitelre talált, így folytattam:

- Tudom, Ascyltos, hogy meggyilkolásom végett jöttél ide. Mi másért hoztad volna a bárdokat? Lakasd hát jól haragodat: önként nyújtom a torkom, ontsd csak ki a vérét, hiszen a házkutatás ürügye alatt nyilván ez a cél vezetett ide!

Ascyltos elhárítja magától a rosszindulat vádját, és kijelenti, semmi mást nem óhajt, csak a kis szökevényt fellelni, és nem vágyik senkinek a halálára, legkevésbé egy esdeklőére, akit ráadásul a végzetes civódás óta a legdrágább jó barátjának tart.

XCVIII A hivataliszolga azonban nem ilyen lágyszívű: kitépi a csapláros kezéből a nádpálcát, bedugja az ágy alá, és a falak legapróbb hasadékait is megpiszkálja. Giton félrehúzza testét a bot elől, és lélegzetét nagy félelemmel visszafojtva, ajkával a poloskákat csókolgatja...

Eumolpus pedig, minthogy a szoba ajtaját betörték és így senkit sem tudtunk kirekeszteni, háborogva berontott, és így szólt:

- Ezer sestertius üti a markomat! Nyomába szegődöm a távozóban lévő kikiáltónak, és hogy árulásodért méltóképpen megfizessek, feltárom előtte, hogy Giton a te birtokodban van!

Erre én átfogom a térdét, bár nagyon megmakacsolta magát, s kérve, ne legyen az amúgy is haldoklók gyilkosa, így beszélek hozzá:

- Méltán gerjednél fel, ha meg tudnád mutatni azt, akit elárulsz. Sajnos azonban a nagy kavarodásban megszökött a fiú, és sejtelmem sincs róla, hová mehetett. Barátságunkra kérlek, Eumolpus, kerítsd elő Gitont, s azután akár szolgáltatd ki Ascyltosnak!

Csakhogy, mialatt mindezt már-már elhittem vele, Giton, nem tudván tovább visszafojtani a lélegzetét, háromszor egymás után akkorát tüszentett, hogy beleremegett a heverő. Eumolpus a zaj irányába fordult, és odaszólt Gitonnak, hogy válják kedves egészségére. S leemelve a matracot, meglátta Ulixest, akin még a mohó Cyclops szíve is megesett volna. Majd hozzám lépett, és így szólt:

- Nos? Ehhez van-e szavad, te csirkefogó? Még akkor sem mertél igazat mondani, amikor már a kezemben voltál. Sőt! Ha valamelyik isten, az emberek ügyeinek bírója, a csimpaszkodó fiúból ki nem robbantotta volna az áruló jelet, becsapva barangolhatnék a csapszékek körül...

Giton sokkal nyájasabban viselkedett, mint én: mindenekelőtt olajba áztatott pókhálószerű gyojccsal bekötözte a sebet, amely Eumolpus szemöldökén tátongott. Majd a saját köpenykéjét adta rá, kicserélve ronggyá tépett öltönyét, öleléseivel egészen megszelídítve, csókok fájdalomcsillapítóját nyújtotta neki, s így szólt hozzá:

- A te őrizettedben vagyunk, szeretett édesatyánk, a te oltalmad alatt. Ha szereted Gitonodat, nosza, óvd meg őt! Ó, bárcsak engem, egyedül engem nyelne el a kíméletlen tűzvész, zúdulna rám a jeges vízű tenger! Én vagyok, én, minden vétek tárgya, minden gonosztett okozója. Ha elpusztulnék, helyreállna a barátság...

*

Eumolpus először bölcselkedő szóáradattal hártja el magáról a civódás felelősségét, de Encolpios - az emberiségre hivatkozva - kiengeszteli az öreg költőt, és ezzel egy időre helyreáll a barátság. Mindhárman elindulnak tehát a kikötőbe, hogy helyet foglaljanak azon a hajón, mely egy gazdag kereskedőnek, Eumolpus régi ismerősének áruit szállítva, a gazda jóvoltából hajlandó őket is felvenni az utasok közé...

*

XCIX - Én mindig és mindenütt úgy éltem, hogy minden napomat soha meg nem ismétlődőnek tekintettem, s ennek megfelelően élveztem is.

Könnyben úszó ábrázattal kérem, fogadjon vissza engem is kegyeibe: hisz a szerelmeseknek nem áll módjukban, hogy uralkodjanak a féltékenység tébolyán. Mégis mindent megteszek majd azért, hogy többé ne mondjak és ne tegyek semmi olyat, ami számára sérelmes lehet. Csak a haragnak ezt a fekélyét, mint a szépművészetek mestere, vakarja le lelkéről, még csak var se maradjon a nyomán.

„Műveletlen és vadóc tájakon tovább tapad meg a hó: de ahol a föld ekétől puhítva virul, míg elröppen a szó, máris elalélt a könnyű zúzmarra. Hasonlóképpen a harag az emberi szívben: a durva szívekben megülepszik, a kiművelt lélekből tovaillel.”

- Hogy magad is megtudd - feleli Eumolpus -, mennyire igazad van, íme, csókkal is megpecsételtem a harag sírba tételét. Tehát, hogy minden jó véget érjen, készítsétek elő a poggyászt, és vagy kövessetek engem, vagy, ha úgy tetszik, vezessetek.

Épp hogy befejezte szavait, mikor kopogtak az ajtón, s a küszöbön feltűnt egy torzonborz szakállú tengerész:

- Halogatód az indulást, Eumolpus - mondotta -, mintha nem tudnád, mennyire sietős az utunk!

Haladék nélkül mindnyájan felkerekedtünk; Eumolpus ráparancsolt már jó ideje álomba szenderült inasára, hogy fogja a csomagokat és induljon kifelé. Jómagam mindent, amink csak volt, Giton segítségével egy bőrzsákba tömtem, és fölfohászokodva a csillagokhoz, beszálltunk a hajóba.

*

A három csavargó a hajó hátsó részében szerez magának fekhelyet. Encolpios, aki Ascylosban egyszer már keservesen csalódott, azon töpreng, hogy Gitont nem szolgáltatta-e ki most már végérvényesen a vén kéjencnek, Eumolpusnak, aki a hajón számukra helyet szerzett...

*

C - Kényelmetlen dolog, hogy a fiú tetszik cimborámnak. De hát mit?! Nem közkinccs-e mindaz, amit a természet nagyszerűnek alkotott? A Nap mindenkinek tündököl. A Hold a csillagok megszámlálhatatlan seregének kíséretében még a vadállatokat is a legelőre vezeti. Mi volna kecsesebb az illanó patakoknál? S lám, mindenki számára csörgedeznek. Hát csak a szerelem rejtőzzék el, mint a rablott holmi, ahelyett hogy gyönyörünkre szolgálna? Nem! Úgy, ahogy mondom, nem kell az olyan kincs, melyet a nép nem irigyel tőlem. Egyetlen vágytárs, aki még hozzá öreg is, nem lesz vészes; ha szeretne is valamiben részesedni, erőlködését elárulja majd nehéz lihegése.

Mindezeket leszögeztem, ha nem is túl nagy meggyőződéssel, és elaltattam tusakodó lelkemet; majd tunicáscskámat fejemre borítva alváást kezdtem színlelni. S ekkor váratlanul, mintha a Vaksors megesküdött volna magabiztosságom letörésére, ilyesféle hang hördült a hajótát táján:

- Szóval elbánt velem?

Ez a kétségkívül férfitől eredő és füleimnek túlon túl ismerős hang rémült szívdobogást keltett bennem. Egyébiránt egy föl paprikázott nőszemély, ugyanilyen méltatlankodással, tovább szította a tüzet:

- Ha valamelyik istenség kezembe adná Gitont, hej, de nagyszerűen fogadnám azt a csavargót!

Ez az egészen váratlan szóváltás mindkettőnket fejbe kólintott, s arcunk egyszeriben vértelenné vált. Különösen én rémültem meg, s mintha valamiféle zűrzavaros álom kavargó körülottem, sokáig próbáltam szóhoz jutni, majd reszketeg kezemmel megragadtam a már álomba zuhant Eumolpus köntösét, s így szóltam:

- Barátságunkra, atyám, kié ez a hajó és kiket szállít, meg tudnád mondani?

Fölríadt, és a háborgatás miatt mérgelődve szólt:

- Úgy! Hát ezért kívántad, hogy a hajófedélzet legrejtettebb zugában foglaljunk helyet, hogy aztán ne hagyj bennünket pihenni!? Miért érdekes számodra, ha azt mondom, hogy a hajó gazdája a tarentumi Lichas, aki a számkivetett Tryphaenát szállítja Tarentumba?

CI Erre, mint akit villámcsapás ért, megvonaglottam, és lemeztelenítve gégém, így szóltam:

- Fortuna, megadom magam! Végleg legyőztél.

Közben Giton, a mellemre zuhanva, sokáig eszméletlenül hevert. Aztán, ahogy az előmlő veríték mindkettőnket magunkhoz térített, megragadtam Eumolpus térdeit:

- Irgalmazz - mondtam - a halálraítélteknek! Szellemi testvériségünk nevében kérlek, nyújtsd felénk kezedet! Ütött a végóránk, s ha nem vonakodsz pusztulásunkban segédkezni, csak szívességet téssz velünk!

Eumolpus, ettől a sértő szóáradattól elborítva, az összes istenekre és istennőkre esküszik: fogalma sincs róla, hogy mi történt, s hogy semmiféle gonosz cselet nem tervelt ellenünk, sőt, mint útítársakat, őszinte jószándékkal és becsületes jószívvel vezetett a hajóra, amelyen maga is utazott már régebben.

- Micsoda csapdába kerülnétek - kérdi -, vagy miféle Hannibal¹⁵² utazik velünk együtt? A tarentumi Lichas, ez az igen tiszteleltre méltó férfiú, aki nem csupán ennek a hajónak gazdája, amelyet most vezérel, de nagy földbirtokoknak és kereskedőszolgák egész seregének is, hajóján most nagy árukományt szállít a vásárra. Ő az a Cyclops, ő az a főkalóz, akinek a hajófuvarát köszönhetjük. S rajta kívül itt van Tryphaena, ez a csodacsinos asszonyszemély, aki pusztán szórakozásból utazgat egyik helyről a másikra.

- Ők azok - szól közbe Giton -, akik elől menekülünk!

S ezzel egyszeriben tudtára adja a megremegő Eumolpusnak, mi az oka irántuk érzett gyűlöletünknek, s milyen veszedelem fenyeget. Az pedig, egészen megzavarodva, minthogy semmilyen jó ötlet nem jut eszébe, felszólít bennünket, tárjuk elébe a saját elgondolásunkat.

- Képzeljétek úgy - mondja -, mintha a Cyclops barlangjába kerültünk volna. Valamiféle kiutat kell találnunk, ha csak nem vállaljuk a hajótöröttek sorsát, s így szabadítjuk meg magunkat minden veszedelemtől.

- Tudod mit? - mondja Giton. - Vedd rá a kormányost, hogy vezesse a hajót valamelyik kikötőbe, természetesen megfelelő jutalom ellenében, és hited el vele, hogy cimborád tengeribetegségbe esett, s most a végét járja. Megjátszhatod az egészet könnyen, arcodat rémülettel és könnyzáporral beárnyékolva, s így a szánalomra gerjedt kormányos majd hajlik a szavadra.

Eumolpus azonban kifejtette, hogy ez lehetetlen, mivel - mondotta - az ilyen óriási hajók csak nagy nehézségek árán képesek bekanyarodni a kikötőbe, és aztán nem is látszik valószínűnek, hogy cimborám ilyen gyorsan odalett. Ráadásul megeshet az is, hogy Lichasnak kedve szottyán meglátogatni gyengélkedő utasát, emberi kötelességérzésből. Lásd be, micsoda pompás előnyök származnak majd ebből, ha a gazdát magunk vezetjük a szökevényekhez! De tegyük fel: a hajót el tudjuk téríteni messzire vezető útirányától, s esetleg Lichas sem fog szemlét tartani a betegek ágyai felett. Hogyan tudunk kionsonni a hajóról, hogy az egész utazóközönség észre ne vegyen bennünket? Betakart fejjel vagy fedetlenül? Betakartan? Ki ne nyújtaná segítő kezét a bágyadozóknak? Fedetlenül? Mi más lenne ez, mint a saját halálos ítéletünk aláírása?

CII - Ne folyamodjunk inkább valami vakmerőséghez? - mondom én. - Kötélen leereszkedünk a mentőcsónakba, elvágjuk a köteléket, s a többit rábízzuk Fortuna istennőre. Persze, Eumolpust nem csábítom e veszélyes kalandra. Mi értelme volna veszedelemnek kitenni egy ártatlant, akinek semmi köze az egészhez? Megelégszem azzal, ha leereszkedésünket a Véletlen elősegíti.

- Nem volna buta ötlet - mondja Eumolpus -, ha kivihető lenne. Csakhogy kinek nem kerülné el a figyelmét távozástok? Mindenesetre észrevenné a kormányos, aki éjszaka, fenn virrasztva, még a csillagok mozgását is szemmel kíséri. S lehet, hogy valamiképpen tán még túljárhatnánk az eszén, mikor elbóbiskol, ha a hajó elülső részén kísérelhetnők meg a szökést: csakhogy a hajófarnál kell leereszkednünk, pontosan a kormánykerék mellett, melynek közelében a mentőcsónakot tartó kötelék a vízbe lóg. Emellett csodálkozom, Encolpios, hogy nem ötlött fel benned; egy tengerész, napközben és éjszaka egyaránt, a mentőcsónakban állandó őrhelyén heverészik, s ezt az őrt legfeljebb csak úgy lehetne eltávolítani onnan, ha meggyilkoljuk vagy a tengerbe taszítjuk. Hogy ez lehetséges-e, afelől saját vakmerő szíveteket kérdezzétek meg. Mert ami az én részvételemet illeti e kalandban, nem futamodom meg semmiféle veszedelem elől, ha az reményt nyújt a menekülésre. Azt viszont rólatok sem hiszem, hogy lelketeket, mint valami semmirevaló jószágot, csak úgy céltalanul kockára akarjátok tenni. Süssetek hát ide, nem jó megoldás-e ez: beduglak benneteket két bőrzsákba, s bőrszíjakkal átkötözve leraklak poggyászom közé; természetes, a zsák száját egy kicsinyég nyitva hagyom, hogy lélegzethez és táplálékhoz juthassatok. Éjszaka aztán kiáltozni fogok, hogy szolgálaim, valami súlyosabb büntetéstől tartva, a tengerbe vetették magukat. S ha majd kikötünk valahol, minden feltűnés nélkül, poggyászként, partra vitethetlek benneteket.

- Éppen úgy - mondom -, mintha élettelen testeket kötöznél zsákba, amelyeknek gyomruk nem szokott alkalmatlankodni? Vagy olyanokat, akik se prüszszenteni, se hortyogni nem szoktak? Vagy azért csinálod, mert egyszer már jól bevált egy ilyen furfang? De tegyük fel, egy napig kibírjuk megkötözve. Mi lesz akkor, ha akár a szélcsend, akár a kedvezőtlen széljárás tovább tart a nyílt vizen? Mit csinálunk ez esetben? Még a ruha is megráncosodik, ha sokáig göngyölegbe kötözik, s az összekötött papiruszlapok is felismerhetetlenné gyűrődnek. Mi, a szenvedéshez soha nem szokott ifjak, hogyan tűrjük, érzéketlen szoborként, a rongyokat s a kötelekeket?... Valamilyen más utat kell keresnünk a menekülésre. Figyeljétek meg,

milyen megoldást találtam én. Eumolpus, mint írással foglalkozó ember, biztosan tart magánál fekete tintát. Folyamodjunk ehhez a mentőeszközhöz: változtassuk meg színünket fürtjeinktől a körmünk hegyéig. Így aztán, mintha szerecsen rabszolgák lennénk, vidáman, minden kínzás nélkül itt lehetünk az oldalad mellett, s színünk-változtatva jól rászedjük ellenségeinket.

- Még mit nem! - szól Giton. - Még körül is metélkezzünk¹⁵³, hogy zsidóknak tartsanak? Átfúrjuk a fülcimpánkat, hogy az arabokat utánozzuk? Krétával kenjük be képünket, hogy Gallia a maga fiai közé számíthasson? Mintha csupán a szín, egymagában, megváltoztathatná külalakunkat, és nem volna szükséges sok más dolog összhangja ahhoz, hogy a csalás sikerüljön! S tételezzük fel, hogy az arcunkra mázolt festék jó sokáig tartja színét; továbbá, hogy a mosdóvíz cseppjei nem hagynak foltokat testünkön, sem pedig öltönyünk nem ragad bele a tintába, mely gyakran tapad, még akkor is, ha enyvvel nincs ragacsossá téve. Csakhogy: talán úgy terveled, hogy még ocsmány duzzanattal is kitömjük ajkunkat? Hogy sütővassal hajfürtjeinket is felbodorítsuk? Hogy homlokunkat sebhelyekkel bevagdossuk? Hogy lábszárunkat abronccsá görbítsük? Hogy megtanuljunk lúdtalpasan járni? Hogy még szakállunkat is idegen mintára nyírjuk? A mesterséges bőrszín csak átfesti, de nem változtatja meg a testet. Halljátok hát, mi ötlött fel örült kétségbeesésben! Tekerjük be köpenyünkkel a fejünket, és merüljünk el az örvényben!

CIII - Akadályozzák meg istenek vagy emberek ezt az örültséget - kiált Eumolpus -, hogy ilyen csúf véget érjen életetek! Inkább tegyétek azt, amit én javaslok. Inasom, mint ezt beretvájáról észrevehették, borbély: ő majd egykettőre lehúzza mindkettőtöknek nemcsak fejeszörét, hanem a szemöldökét is. Nyomában én ügyes jelekkel írom tele homlokotokat, hogy olyannak tűnjetek, mint akikre büntetésből bélyeget sütöttek. Így aztán ezek a foltok az érdeklődők gyanakvását is elterelik, és ugyanakkor a megbélyegző vonalak elködösítik arcvonásaitokat.

Nem halogattuk a csel véghezvitelét; lopva a hajó oldalához settenkedtünk, s fejünket, szemöldökünkkel együtt, a borbély kése alá tartottuk. Eumolpus mindkettőnk homlokát irdatlan betűkkel írta tele, és a rabszolgaszökevények felismertetésére szolgáló jeleket ügyes kézzel végigróttá ábrázatunkon. Csakhogy az egyik utas, aki a hajókorlátnak dőlve éppen tengeribetegség okozta hányingerén könnyített, véletlenül észrevette, hogy a holdfénynél a borbély olyan művelet elvégzésébe merült, ami ilyenkor nagyon veszedelmes¹⁵⁴, s elátkozva a baljós előjelet, mely a hajótöröttek utolsó fogadalomtételét idézte eszébe, ágyába menekült. Mi magunk mintha észre sem vettük volna a rókázó utas szitkozódását, ismét szomorúságunkba temetkeztünk, és mély csendbe merülve, éber álomban töltöttük az éjszaka még hátralevő óráit.

*

Másnap hajnalban Lichas és Tryphaena találkoztak a hajó fedélzetén, közel ahhoz a helyhez, ahol Encolpios és társai az éjszakát töltötték. Lichas szólalt meg először...

*

CIV - Álomban úgy tűnt, mintha Priapus ezt mondaná: „Encolpiost, akit üldözöl, tudd meg, saját hajódra vezettem.”

Tryphaena megborzongott, és így szólt:

- Azt hihetnéd, hogy együtt háltunk. Mert nekem is úgy tűnt, mintha Neptunus szobra, amelyet még Baiaeben, a négysoros oszlopcsarnokban láttam, így szólt volna hozzám: „Lichas hajóján fellelheted Gitonodat!”

- Ebből tudhatod - szakítja félbe Eumolpus -, hogy milyen isteni ember volt Epicurus¹⁵⁵, aki az efféle gyerekségeket oly szellemes érveléssel kárhoztatta!

Egyébként Lichas, miután Tryphaena álomlátását engesztelő áldozattal ellensúlyozta, így szólt:

- Ki gátolhat bennünket abban, hogy a hajót átkutassuk, nehogy oly színben tűnjünk fel, mintha az isteni szellem megnyilatkozását semmibe vennők?

Az pedig, aki éjszaka titkos mesterkedésünkön rajtakapott bennünket, szerencsétleneket, egy Hesus nevű ember, hirtelen elkiáltotta magát:

- Nicsak! Ők azok, akik éjszaka, a holdfénynél, megnyiratkoztak, isten az atyám, a leggonoszabb példát szolgáltatva! Mert úgy hallottam, hajón halandó léleknek sem körmét, sem fürtjeit lenyírnia nem szabad, legfeljebb akkor, ha a szél a tengerrel összevész.

CV Lichas, e szavaktól felkavarva, dühre lobbant:

- Egyszóval - mondotta -, valaki a hajón nyiratkozott, még hozzá az éj leple alatt? Hurcoljátok csak ide a bűnösöket elébünk, hadd tudjam, kiknek a feje árán kell a hajót megtisztítani!

- Én adtam rá parancsot - szólt Eumolpus. - Nem azért tettem persze, hogy baljós előjelet idézzek fel, hiszen magam is ugyane hajón szándékozom továbbutazni, csupán mivel undorítóak, torzonborzak és hosszúak voltak hajfürtjeik, azért parancsoltam meg, hogy e mocskot a gazfickókról távolítsák el, nehogy úgy tűnjék, mintha a hajó képét börtön képére változtatnám; de tettem egyszersmind azért is, hogy a rájuk süttött bélyegek, a hajtincsek oltalmától be nem árnyékolva, minden kíváncsi szemnek teljes egészükben feltűnjenek. Egyéb bűnüket ne is említsem: közös szeretőjüknél hágtak a pénzem nyakára; a múlt éjszaka bortól és kenetektől csöpögve cipeltem el őket a szobájából. Egy szó, mint száz: még most is szaglanak rajtuk atyai örökségem maradványai!

Ilyenformán, hogy a hajó Gyámolát¹⁵⁶ kiengeszteljék, úgy határoznak, hogy mindkettőnkre negyven botütést mérnek. Percig sem késlekednek: kötelekkel esnek nekünk a megdühödött hajósok, és megkísérlik Gyámolukat a legolcsóbb vérrel megbékíteni. A magam részéről három ütést spártai méltósággal könyveltem el. Csakhogy Giton már az első ütésre olyan erősen felordított, hogy Tryphaena füleit átjárta a jól ismert hang. S mi több, nemcsak az úrnő lelke kavardott fel, de a szolgálók is, valamennyien, az ismerős hang csengésétől vezetve, az agyabugyált fiúhoz futottak. Giton, bámulatosan szép alakjával, ekkorra már lefegyverezte a tengerészeket, és egyetlen szó nélkül is kezdte megpuhítani őrzőgő szívüket, mire a szolgálók egy emberként kiáltották:

- Giton! Ez Giton! Viszitek arrébb kegyetlen kezeteiket? Itt van Giton, úrnónk, siess hamar!

Tryphaena fölfigyel a hangra, s készen arra, hogy a szavaknak minden további nélkül hitelt adjon, tüstént a fiúhoz röppen. Lichas, aki engem kiválóan ismert, mintha szintén hallotta volna az én szavamat, hozzám rohant, és kezemre, arcomra ügyet sem vetve, lefelé szögezve tekintetét, egyiramban ágyékomig nyújtja tapogatózó kezét, és így szól: „Üdvözöllek, Encolpios!” S most csodálkozzék még valaki, hogy Ulixes dajkája¹⁵⁷ húsz év múltán is megtalálta a gazda kilétéről tanúskodó sebhelyet, ha ez a nagy okosságú férfiú, mikor testem és arcom minden vonása úgy összekuszálódott, ekkora tudománnyal talált rá a szökevény egyetlen biztos ismertetőjelére! Tryphaenát megtévesztette a megszégyenítő bélyeg; azt hitte ugyanis, hogy valódi, akárcsak az, amelyet szökevény rabszolgák homlokára sütnék. Nem győzte hullatni könnyeit, és megtört hangon tudakolta, miféle rabszolgaműhelyben akadtunk el bolyongásunk közben, vagy kinek kezei voltak képesek ekkora kegyetlenségre, amekkorát

e szégyenletes jelek mutatnak. Persze, megérdemeltek valamiféle meggyaláztatást az olyan szökevények, akikben a tőle kapott jótétemények csak gyűlölet forrásává váltak...

CVI Lichas szörnyű haragra gerjedve pattant hozzánk, és így szólt:

- Ó, te együgyű néember! Mintha e jegyeket vassal égetett sebhelyek itták volna magukba! Bárcsak ilyen húsba égetett felírás bélyegezné homlokukat, úgy most meglenne a legmesszebbmenő vizsgálatásunk! Valójában azonban komédiás mesterkedéssel állunk szemben, s hamis felírással tesznek bolonddá bennünket.

Tryphaena kész volt az irgalomra, mivel szívében a szerelmi vágy még nem húnyt ki teljességgel; de Lichas, emlékezve bűnre vitt feleségére és a gyalázatra, melyet Hercules oszlopcsarnokában elszenvedett, még dühösebbé torzult arccal kiáltotta:

- Meg vagyok győződve róla, ó, Tryphaena, belátod, hogy a halhatatlan istenek törődnek az emberek ügyeivel. Mert ezeket a szemérmetlen bűnösöket hajónkra vezérelték, és egyértelmű álmokkal figyelmeztettek bennünket arra, hogy mit cselekedtek. Így hát, te lássad: méltányos-e megbocsátani azoknak, akiket maga az istenség szolgáltatott ki bosszúnknak. Ami engem illet, én nem vagyok kegyetlen, de félek tőle, hogy énnekem kell eltűnnöm majd azt a büntetést, amelyet nekik elengedek!

E babonával teli szónoklat¹⁵⁸ hatására megváltozva, Tryphaena kijelentette, hogy nem tiltakozik megkínzásunk ellen, sőt, mindenképpen hozzájárul az annyira igazságos bosszú végrehajtásához. Őt sem érte enyhébb jogtalanság, mint Lichast, hisz asszonyi becsületét nyilvánosság előtt tettük csúffá...

*

Eumolpus, mielőtt a büntetést végrehajtották volna, védelmére kelt Encolpiosnak és Gitonnak, ravasz szónoki fogásokkal védelmezve érdekeiket...

*

CVII - Úgy vélem, mint régi jó ismerőstököt választottak meg engem erre a közvetítő tiszt-ségre, s kértek meg rá, hogy összebékítsem őket veletek, nemrég még legjobb barátaitokat. Ne gondoljátok, hogy különös véletlen folytán estek ebbe a hálóba; hiszen tudjátok, hogy minden utazó első kérdése az szokott lenni, kinek gondjaira bízta életét. Lágyuljon meg szívetek a kapott elégtételtől: tűrjétek el kegyesen, hogy mint szabad emberek bántódás nélkül mehesse-nek oda, ahová tervezték. Még a szívtelen és engesztelhetetlen gazdák is letesznek a kegyetlen bosszúról, ha a bűnbánat visszavezéri a szökevényeket; az ellenséget, ha megadja magát, kímélni szokás. Mi kell még nektek ezen túl? Mit akartok még? Szabad születésű ifjak hever-nek könyörögve tekintetek előtt, derék emberek, s ami ráadásul mindkettőnél számottevőbb: hozzátok nemrég szoros viszony fűzte őket. Herculesre! Ha a pénzeteket elverték volna, ha baráti bizalmatokért árulással fizettek volna, ilyen büntetéssel, amilyent magatok előtt láttok, akkor is betelhetnétek! Íme: homlokukon a szolgaság bélyegét látjátok, s e nemes arcokat a bűnhődés önként vállalt jegyei borítják.

Lichas, a könyörgő Eumolpus kérelmét félbeszakítva, így szólt:

- Ne keverd össze a dolgokat, hanem mindent külön-külön mérlegeljünk! Mindenekelőtt: ha önként jöttek, miért csupasztították meg a fürtöktől koponyájukat? Aki arcát elváltoztatja, cselre készül s nem elégtételre. Aztán: ha általad, mint közvetítő által, kegyelmünket kívánták kieszközölni, miért intéztél mindent úgy, hogy azokat, akiket pártfogolsz, elrejtse előlünk? Mindebből kiténik, hogy a bűnösök különös véletlen folytán estek a hálóba, s te olyan csselfogást kerestél, amivel éberségünket és bosszúnkat kijátszhatod. Amikor, szabadszületésű és derék emberekről kiabálva, gyűlöletet igyekszel kelteni ellenünk, jól vigyázz, nehogy

magabiztossággal csak még inkább elrontsd a dolgot! Ugyan mi teendőjük lehet a megsértett feleknek, ha maguk a vádlottak sietnek a bosszú elébe? De persze, mert ők a barátaink voltak! Annál nagyobb megtorlást érdemelnek! Mert aki ismeretleneket sérelemmel illet, legfeljebb csirkefogó; aki azonban barátokkal tesz ilyet, az nem jobb az apagyilkosnál!

Eumolpus, cáfolni próbálva ezt a rosszindulatú vádbeszédet, közbevágott:

- Úgy látom, nincs súlyosabb bűnük a szerencsétlen ifjaknak, mint hogy éjszaka elhajították hajfűrtjeiket: ez az az érv, melynek segítségével arra a meggyőződésre jutottatok, hogy nem úgy jöttek, hanem úgy csöppentek a hajóra. Szeretném, ha oly világosan hatolna fületekbe a magyarázat, amilyen egyszerűen történt az egész. Mielőtt a hajóra szálltak, terhes és felesleges súlyától mentesíteni akarták koponyájukat, de a felkerekedő szél elhalasztatta arra irányuló tervüket, hogy külsejüket rendbe szedjék. Nem hitték, hogy valamit is számítsen, hol megy végbe az, amit elhatároztak, mivelhogy nem ismerték a hajón utazók törvényét, sem pedig a jósjelek értelmét.

- De minek kellett - kiáltott Lichas - a könyörgéshez megnyiratkozniuk? Talántán azért, mert a kopaszok szerencsétlenebbnek szoktak látszani? Ámbár: minek az igazságot tolmács segítségével kutatni? No, mit mondasz te, te csirkefogó? Miféle szalamandra rágcsálta meg a szemöldöködöt? Micsoda istenségnek ajánlottad fel a fűrtjeidet? Felelj, te méregkeverő!

CVIII A megkínzatas félelmétől remegve elzsibbadtam, és nem volt egyetlen szavam, amit ilyen helyzetben, mikor már minden napfényre került, elmondhattam volna; végképp megzavarodtam... és ráadásul: mivel fűrtjeitől megrabolt koponyám éktelenségéhez homlokom simaságába belevesző szemöldökeimnek visszataszító rútsága is hozzájárult, bármit tenni vagy szólni egyaránt illetlennek éreztem. Mikor aztán nedves szivaccsal letörölték könnyáztatta arcomat, és a feloldott tinta, elkenve a betűk vonalait, egész képemen éjszínű felhővé mosódott szét, a harag gyűlöletté vált. Eumolpus kijelentette: nem tűri, hogy bárki is szabad embereket, a törvény és méltányosság ellenére, megszegyenítsen, s a dühöngők fenyegető mozdulatai ellen nemcsak szóval, de kézzel is tiltakozott. Csatlakozott tiltakozó pártfogónkhoz inasa is, s még egy vagy két vézna hajóutas, akik inkább csak perünk vigaszául szolgáltak, mintsem erőnk növelésére. Én a magam érdekében semmit sem kértem, hanem Tryphaena szemei előtt megrázva öklömet, éles és magabiztos hangon kiáltottam, hogy erőszakhoz folyamodom, ha Gitont meg nem menti a méltatlan szenvedéstől, ő, a vétkes némbér, aki az egész hajón egyesegyedül méltó a megkorbácsoltatásra. Vakmerőségemtől Lichas még nagyobb dühre gyulladt, és azon háborgott, hogy a magam dolgát nem is tekintve, másnak érdekében kiabálok. Nem kevésbé tombolt Tryphaena, akit gyalázó szavaim egészen tűzbe hoztak, s a hajón lévők tömegét két ellenséges pártra osztotta. A mi részünkön Eumolpus inasa, maga is beretvával felfegyverkezve, kiosztotta nekünk borbélyszerszámait; a túloldalon Tryphaena cselédsége pusztán kézzel indult harcba, s az ütközethez még a szolgálók harci kiáltása sem hiányzott; ezenközben egyedül csak a kormányos jelentette ki, hogy abba fogja hagyni szolgálatát a hajón, ha meg nem szűnik ez a fajtalanok kéjvágya által felszított örület. A csatázók őrzöngése mindazonáltal tovább tartott, minthogy azok a bosszúért, mi pedig életünkért tusáztunk. Mindkét oldalon számosan elhullanak, bár halál nem esik, sokan sebekből vérezve viszik irhajukat, akárcsak a valódi ütközetekből, és mégis, senkinek a haragja nem csillapul. Ekkor a rettenthetetlen Giton férfiúi szervére helyezte a gyilkos beretvát, fenyegetőzve, hogy le fogja vágni ezt a minden szerencsétlenség okozóját; Tryphaena azonban megakadályozta ezt az égbekiáltó gáztettet, most már cseppet sem titkolva bocsánatát. Én magam többször is gégémre illesztettem a borbélyi kést, semmivel sem elszántabban az öngyilkosságra, mint Giton annak elkövetésére, amivel fenyegetőzött. Ő azonban merészebben játszotta a tragikus szerepet, mert tudta, hogy az a beretva van nála, amivel egyszer már elvágta a nyakát. Így hát mindkét csatasor a helyszínen maradt. A kormányosnak azonban, minthogy a háború - úgy látszott - nem afféle játék csetepaté lesz, nagy nehezen sikerült

kivívnia, hogy Tryphaena békekövet módjára fegyverszünetet kössön. Az ősök szokásához híven esküt tett és esküt vett tőlünk, előrejött, kezében a hajó Gyámolától elcsent olajjával, és megkockáztatta a tárgyalások megkezdését:

Mily dühödés fordítja - kiált - vad harcra a békét?
Szennyes-e bünfolttól ez a kéz? Nem trójai hérosz¹⁵⁹
visz bárkánkon zálogot, átjatszván Menelaust,
és Medea¹⁶⁰ sem őrijong testvér-vérbe tapodva,
itt csak a megbántott szerelem dúl. Jaj, ki akarja
ily hullámok közt fegyverrel hívni ki sorsunk?
Tán nem elég egyféle halál? Ne akarjuk a tengert
túlszárnyalni, piros vért öntve a zöld-dühü habba.

CIX Miközben e szavakat, zűrzavaros kiáltozások közepette, a szépasszony kiöntötte magából, kis időre függőben maradt az ütközet, s a békére felszólított jobbak abbahagyták a harcot. Eumolpus fővezér felhasználta az öntudatra döbbenés adta jó alkalmat, és előbb még féktelenül összeszidva Lichast, aláírta a szerződés szövegét, mely a következőkből állott:

Jószántadból kötelezed magad, te, Tryphaena, hogy sem a Giton által rajtad elkövetett sérelem miatt panaszt nem emelsz, sem azokat a dolgokat, amelyek e napot megelőzően történtek, nem hánytorgatod fel és bosszút értük nem állsz, sem pedig másfajta megtorláson fejedet nem töröd; valamint kötelezed magad, hogy semmit, sem ölelést, sem csókot, sem szerelem-kötötte egyesülést a fiútól akarata ellenére ki nem csikarsz; s ha ilyesmit tennél, e vétkedért készpénzben száz denariust leszámolsz. Továbbá: te, Lichas, jószántadból kötelezed magad, hogy Encolpiost sem szidalmazó szavakkal, sem arckifejezéssel nem üldözöd, valamint az után sem szaglászol, hol tölti az éjszakáit; ha pedig szaglásznál, készpénzben, minden egyes jogsértésért kétszáz denariust leszámolsz.

Ezen mód szerint megkötetvén a szerződés, félretettük a fegyvereket, s nehogy a harag üledéke az eskütétel után is lelkünkben maradjon, határozatot hoztunk, hogy csókkal töröljük el az elmúltak nyomait. A mindenünnen felhangzó buzdításra alábbhagyott a gyűlölködés, s a harc színhelyére tált lakoma jókedvvel pecsételte meg az egyességet. Az egész hajó énekszótól visszhangzott, s mivelhogy a hirtelen beálló szélcsend megakasztotta futását, egyesek szigonnyal vadásztak a fel-felvetődő halakra, mások felcsalizott kampóval rántották ki a vízből a ficánkoló zsákmányt. És íme: még az árbocrúdra is tengeri madarak települtek, s ezeket egy tapasztalt madarász nádszál-fonadék segítségével fogdosta össze; a madarak, a csalétkes szálakon megragadva, a vadász kezébe kerültek. A szellő felkapta a tovaröppenő pelyheket, s a hullám könnyű tollakat kavart a tenger felszínén. Már Lichas is kezdett visszafogadni kegyeibe, s immár Tryphaena meghintette Gitont italának maradék cseppjeivel, miközben Eumolpus - maga is bortól megoldott nyelvvel - élceket lövöldözött a kopaszok és megbélyegzettek felé; s miután jeges szellemességének egész készletét felemésztette, visszatért verseihez, és valami elégiyszerűséget kezdett szavalni „A hajfürtökről”:

Bár testünk csak e dísz koronázza: lehulltak a fürtök.
Szép lombok tavaszát mind letarolta a tél.
Húsétől megfosztva szomorkodik, ím, a halánték,
szörtelenül vigyorog nap tüze verten a rét.
Ó, csalafinta nagy istenek! Azt vették el először
épp, mi először volt zsenge korunk öröme!

Fényes fürtjeid ó, szegény te, Phoebust
és Phoebus ragyogó hugát lefőzték¹⁶¹,
s most símább vagy, akár a bronz, akár a
zápor-csalta-ki kerti gomba púpja:
minden lány kacag és te bújsz előlük!
Hidd el, jó a halál sietve most már;
jól tudod, fele sírbaszállt fejednek!

CX Azt hiszem, elő akart még hozakodni többel is, s az elmondottaknál is nagyobb sületlenségekkel, amikor Tryphaena szolgálója Gitont a hajótest alsó részébe vezette, s úrnőjének parókájával feldíszítette a fiúcska fejét. Sőt, egy piperés-dobozból szemöldököt szedett elő, és nagy tudósan követve a szemöldökcsont hajlásvonalát, régi formáját teljesen visszaadta. Tryphaena most ismert rá az igazi Gitonra, és könnyekig megilletődötten, zavartan, most csókolta meg első ízben igaz szívvvel a fiút. Jómagam, ha örvendtem is, hogy a fiú visszanyerte régi szépségét, mégis gyakran eltakartam arcomat, és rájöttem, hogy nem mindennapi rútság bélyege éget, ha még Lichas sem tart méltónak arra, hogy megszólítson. De e szomorúság közepette segítségemre sietett a már említett szolgáló, és félrehíva, nem kevésbé pompás hajzattal ékesített fel; sőt, arcom még a valódinál is megnyerőbb színben tündökölt, minthogy a paróka szőke volt...

Különben Eumolpus, a bajbajutottak ügyvédje és a jelenlegi egyesség létrehozója, hogy a multság, példázat híján, unalmassá ne váljon, kezdett az asszonyi állhatatosságon élcelődni: mily könnyen szerelemre gyúlnak, milyen gyorsan elfelejtkeznek saját gyermekeikről is, sőt, nincs olyan szűzies asszony, aki idegen férfi csábítására a legesztelenebb vágyakozásba ne essék.

Nem kíván régi tragédiákat kitergetni, sem évszázadok óta ismert nevekre utalni, csupán egy saját emlékezete idején megesett dolgot szeretne elmondani, ha esetleg hallani óhajtjuk. Mikor tehát mindannyiunk tekintete és figyelme feléje fordult, így fogott a mesébe:

[A szép özvegy és a katona története]

CXI Élt Ephesusban¹⁶² egy asszony, aki olyan híres volt szemérmességéről, hogy még a szomszédos népek asszonyait is a színe-látására csábította. Ez az asszony, amikor férje elhalálozott, nem elégedett meg azzal, hogy közönséges szokás szerint hajfürtjeit megtépve kikísérje és lemeztelenített keblét nagy tömeg szeme láttára verdesse, hanem még a kriptába is elkísérte az elhúnytat, s a görög divat szerint sírűregbe helyezett holttestet őrizni és éjjel-nappal siratni kezdte. Sem a szülők, sem a rokonok nem tudták hazacsalogatni az így önmagát gyötrő és éhhalálra kárhoztató asszonyt; utoljára még az állami tisztviselők is eredménytelenül távoztak, s a hűség páratlan példáját szolgáló nő, mindenkitől megkönnyezve, már az ötödik napot kínlódta át egy betevő falat nélkül. A gyengélkedőt egy ritka hűséges szolgáló őrizte, aki a gyászolásban könnyeivel segített, s egyszersmind, valahányszor a síremlékre helyezett mécses lángja kialudt, újból felélesztette. Az egész városban szinte kizárólag csak ő róla folyt a szó, és minden rendű-rangú ember vallotta, hogy ő a szemérmesség és szerelem legtündöklőbb példája.

Történt pedig ekkor, hogy a tartományi helytartó rablókat feszítettet keresztre ama sírkamra mellett, amelyben az asszony a friss tetemet siratta. Az elkövetkező éjszakán az a katona, aki a keresztfákat őrizte, nehogy valaki elloppja és eltemesse a felfeszítettek holttestét, a sírkövek között ragyogóan tündöklő mécsvilágot vett észre, és gyászoló jajgatást hallott; az emberi faj közös hibájától, a kíváncsiságtól üzetve, tudni kívánta, ki lehet és mit cselekszik az illető. Leereszkedett tehát a kriptába. Ahogy a szépséges

nőszemélyt meglátta, először földbe gyökerezett a lába, mintha természeti csodát vagy alvilági árnyképet pillantott volna meg. Aztán, miután a kiterített holttest is szemébe tűnt s felfogta a könnyek és a körömmel marcangolt arc értelmét, rátapintva a valóságra, mármint, hogy az asszony nem bírja elviselni az elhúnyt iránti epekedését, a síremlékhez hozta szükös vacsoráját, és biztatni kezdte a gyászolót, ne átkodjék meg teljesen hiábavaló bánatában, és ne szaggassa kebelét mit sem érő jajgatással: valamennyiünk útja ehhez a véghez vezet, ugyanez lesz mindünk végső lakhelye - és mondott még egyebeket, amik a megsebzett elmét a józan meggondolás ösvényére vezérlik. A nő azonban, az előtte ismeretlen férfi vigasztaló szavaitól meghökkenve, még hevesebben karmolta mellét, és kitépett hajtincseit a kiterített holttestre hintette. A katona, ennek ellenére, nem tágított, hanem rábeszélő szavait újra ismételve, kínálgatta a menyecskét cipóval, mígnem a szolgáló, minden biztonnyal a bor illatától elcsábulva, megadóan nyújtotta kezét a kínáló emberséges adományai felé; aztán étellel itallal eltelve, kezdte úrnője állhatatos ellenállását ostromolni, mondván:

- Mit használ az neked, ha az éhezéstől elfogysz? Ha elevenen eltemetkezel? Ha ártatlan lelkedet, mielőtt még a végzet követelné, kileheled?

Azt hiszed¹⁶³, erről tudnak a hamvak, a sírbeli árnyak?

Hát nem akarsz újra életre kelni? Nem akarod, asszonyi tévelygésedet fejedből kiverve, élvezni a napfény örömeit, ameddig csak lehetséges? Magának a kiterített holttestnek kellene arra intenie, hogy élj!

Senkinek sincs kedve ellenére az olyan beszéd hallgatása, amely étkezésre s az élet élvezetére sarkall. Ilyenformán a hölgy, a néhány napos megtartóztatástól szárazzá aszalódva, hagyta, hogy ellenkezését megtörjék, és megtömte magát eledellel, nem kevésbé mohón, mint a szolgáló, aki elsőnek adta be a derekát.

CXII Különben tudjátok, milyen inger szokta általában elővenni az embert, ha teleette magát. Amilyen hízelgésekkel elérte a katona azt, hogy az asszony élni akarjon, ugyanazokkal indított most támadást szemérme ellen. A tiszta életű asszony úgy vette észre, hogy nagyon jóképű és kellemes szavú ifjú, miközben a szolgáló, közbenjárva kegyéért, folyton csak ezt ismételte:

Mit tusakodsz¹⁶⁴ a szivednek olyan kedves szerelemmel?
Hol telepedtél meg, feleded tán, kiknek a földjén?

De minek húzom az időt?! Az asszony testének ezt a részét sem koplaltatta, s a győztes katona így mindkét dologban meggyőzte. Együtt háltak tehát, nemcsak a nász éjszakáján, de a következő napon, s még a harmadik napon is, a kripta ajtaját persze jól bezárva, hogyha bárki, ismeretlen vagy ismerős, közben a sírhoz vetődne, hadd higgye, hogy a ritka-szemérmességű feleség férjének holtteste felett kilehelte lelkét. A katona egyébiránt, akit elbűvölt az asszony szépsége és a viszony titokzatossága, összevásárolt minden földi jót, amire csak pénzéből telt, s a legelső éjszaka mindezt a sírkamrához szállította. Így aztán az egyik megfeszítettnek szülei, amint látták, hogy az őrizet meglazult, éjnek idején levették a keresztről a felfüggesztettet, és megadták neki a végtisztességet. Csakhogy a mi említett katonánk, aki ezenközben egyfolytában szerelmeskedett, amint másnap meglátta, hogy az egyik keresztről eltűnt a hulla, a rá váró halálra-kínzástól való félelmében előadta az asszonynak, mi történt: nem fogja megvárni a bíró ítéletét, hanem kardjával maga szolgáltat igazságot, megbüntetve saját hanyagságát. Készítsen hát az asszony helyet holttestének, s legyen ez a végzetes kripta a férj és a

szerető nyughelye egyszerre. Az asszony, aki legalább olyan irgalmas szívű volt, mint amilyen szemérmes, így szólt:

- Ne adják azt az istenek, hogy egy és ugyanazon időben két, szívemnek mindennél drágább férfi holttestemét lássam. Inkább kívánom: függesszük fel a holtat, mintsem hogy elhulljon az élő.

S szavaihoz híven parancsot ad arra, hogy férje holttestét vegyék ki a koporsóból és szögezzék fel az üresen álló keresztre. A katona elfogadta a ritka okosságú asszony ötletét, s a következő napon ugyancsak bámult a nép, hogy miképpen mászhatott föl a halott a keresztre.

CXIII A hajósok hahotázva hallgatták a történetet, miközben Tryphaena fejbúbjáiig elpirult, és arcát szerelmesen Giton nyakszirtjére fektette. Lichas azonban nem nevetett, hanem haragvóan csóválta a fejét:

- Ha a helytartó igazságos ember lett volna, a családátya holttestét visszatétette volna a sírba, s az asszonyt szögeztette volna a keresztre!

Minden bizonnal eszébe jutott Hedyle, s a hajó, melyet a kéjutazás alkalmával kifosztottunk. De sem a békeszerződés szavai nem engedték meg, hogy emlékeit felidézze, sem a szíveket megszállva tartó általános jókedv nem adott lehetőséget a dühkitörésre. Ezalatt Tryphaena, Giton ölébe telepedve, majd csókokkal borította el a fiúcska melleit, majd meg fürtöktől megfosztott fejét babusgatta. Én pedig szomorú szívvel, az új szerződés miatt háborogva, sem ételhez, sem italhoz nem nyúltam, csak néztem mindkettőjüket görbe szemekkel, vad tekintettel. Minden egyes csók sebet vert a szívembe, fájt minden simogatás, mellyel a kéjsóvár hölgy a fiút magához édesgette. Mégis, nem tudhattam még, a fiúra haragudjak-e jobban, hogy szeretőmet elrabolta, vagy szeretőmre, hogy a fiút megrontotta: mindkét dolog gyűlöletes és még az iménti szolgaságnál is szomorúbb volt szememben. Ráadásul: Tryphaena sem úgy beszélt velem, ahogy elvárhattam volna, én, aki egykor barátja és szíve szerelme voltam, Giton pedig arra sem tartott érdemesnek, hogy poharát a legközönségesebb módon rám köszöntse, vagy hogy - ami a legkevesebb - legalább néhány közömbös szót intézzen hozzám; meglehet, attól félt, hogy ellenkező esetben a már-már helyreállt jó viszony kezdetén újra feltépi a sebeket. Keblemben fájdalom fakasztotta könnypatak buzgott, s a visszafojtott sóhajoktól majd kiszakadt a lelkem.

*

Lichas tettett felháborodása ellenére vidám hangulat uralkodott a hajón. Látna, hogy a szerelmi hév Tryphaenát és Gitont teljesen lefoglalja, Lichas féltékeny lett, és arra kérte őket, vegyék be őt is harmadikként szerelmi gyönyörűségükbe. Encolpios, elkeseredett dühében, gyalázó szavakkal illette Gitont, és a hajó gazdáját megpróbálta lebeszélni szándékáról, miközben állandóan attól kellett rettegnie, hogy Eumolpus észreveszi a dolgot, és kigúnyolja féltékenysége miatt. Végül - úgy látszik - mégiscsak Eumolpus bölcsessége teremtett békét valamennyiük melegezésére, úgy, hogy a szerelem gyönyörűségeit felosztotta az igénylők között, s megfogadta, hogy ő sem lépi túl a kereteket...

*

Megkísérelte, hogy a kéjben részt kapjon, és nem a gazda szemöldökének szigorú kifejezését öltötte magára, hanem csupán baráti szívességet kért...

- Ha csak cseppnyi előkelő vér csordogál benned, nem becsülöd többre, mint egy ringyót. Ha férfi vagy, nem mész egy mocsokhoz...

A leginkább, mindenek közt, azt röstellem, hogy hátha Eumolpus észrevett valamit a dologból, s ez a nagyszájú gúnyolódó még majd verseivel áll bosszút rajtunk...

Eumolpus a legváltozatosabb szavakkal esküszik...

CXIV Miközben meghánytuk-vetettük ezeket s más ehhez hasonló dolgokat, felborzolódott a tenger, és a mindenünnen előtörlő viharfelhők homályba borították a napot. A hajósok reszketve szétszéledtek - ki-ki a maga posztjára -, s bevonták a vitorlákat. De a szelek nem egy meghatározott irányba terelték a hullámokat, és így a kormányos sem tudhatta, merre irányítsa a hajó futását. Majd Sziciliát hozta közelebb a szélvész, majd csak úgy erre-arra hánytá-forgatta a minden szeszélyének kitett hajót Aquilo¹⁶⁵, az itáliai partok kényura; s ami minden viharnál, zivatarnál veszedelmesebb volt: hirtelen olyan éji sötétség nyelte magába a napfényt, hogy a kormányos még a hajó orráig sem tudott ellátni. Így aztán, mikor már - Ó, Hercules! - a veszély szemmel láthatólag tetőfokára hágott, Lichas reszketve nyújtotta felém könyörgő kezét, és így szólt:

- Segíts már a bajbajutottakon, Encolpios! Azt az isteni fátyolt és a csörgődobot¹⁶⁶ add vissza a hajó Gyámolának! Barátságunkra kérek, légy irgalmas, amilyen általában lenni szoktál!

Ekkor, amint éppen szónokolt, a szél a tengerbe hajította, majd amint felszínre került, a vihar gyilkos hullámkatlanba sodorta, és végleg elmerítette. Tryphaenát pedig leghűségesebb szolgálói ragadták el a közvetlen közelből, s poggyásának nagy részével együtt a mentőcsónakba téve, kimentették a biztos halál torkából. Én magam, Gitont átölelve, hangosan felzokogtam:

- Ezt érdemeltük az istenektől - mondtam -, hogy csak a halálban egyesítsenek bennünket? De a kegyetlen Fortuna, lám, még ezt sem engedi. Nézd, a vízár mindjárt felborítja a hajót. Nézd, a haragvó tenger még a szerelmesek ölelését is kettészakítja! Ó, ha valóban szeretted Encolpiost, csókolj, amíg lehet, és ragadd el a gyors léptű Végzettől ezt a legutolsó gyönyörűséget!

Ahogy ezt mondtam, Giton levetette ruháját, és tunicám alá bújva, csókra nyújtotta ajkát. S nehogy összetapadó testünket rosszindulatú hullám szétszakítsa, övét körültekerve, mindkettőnköt egybekötött, mondván:

- Ha már semmi más reménység nem marad is, így összekötve bizonyosan tovább tart majd hátán a tenger, és ha irgalmasan ugyanegy partra akar sodorni bennünket, valaki arrajártában, az emberiség legközönségesebb parancsát követve¹⁶⁷, talán majd követ szór ránk, vagy esetleg elnyerjük a haragvó hullámok utolsó kegyét, s a céltalanul torlódó homok nő sírhalommá tetemünkön.

Türelmesen viselem hát az utolsó köteléket, s mintha halottas kereveten feküdnék, várom, most már megbékélt szívvel, a halált. Közben a vihar teljesíti a Végzet megbízásait, és a hajó összes maradványait szétcibálja. Sem árboc, sem kormány, sem kötél vagy evező nem maradt rajta, s bárkánk, mint feldolgozatlan nyersanyag, úszott a hullámokon.

*

A viharból megmenekült Encolpiost és Gitont a parti halászok mentik ki a hajó roncsai közül. Magukhoz térve Eumolpus keresésére indulnak...

*

Halászok siettek elő, kis csónakjaikon repülve, hogy zsákmányt ejtsenek. Aztán, amint megpillantották, hogy vannak a kincsek mellett, akik védelmére kelhetnek, barbár tervük segítő jószándékká változott.

CXV Szokatlan mormogást hallunk a kormányos kuckója alól, olyasfélét, mint egy menekülni vágyó vadállat bögése. A hangot követve aztán rátaláltunk Eumolpusra, amint nyugodtan üldögélve egy roppant pergamenhártyára verssorokat ró. Elbámulunk, hogy a halál tószomszédságában is van ideje költeményt faragni, aztán kicibáljuk, bárhogy üvöltözik is, és ráripakodunk, hogy térjen jó eszére. Ő azonban, az írásban megakasztva, fölfortyan, és ezt mondja:

- Hagyjátok, hogy a költeményt befejezzem; a vers vége mindig megizzasztja az embert.

Én erre rávetem kezem a háborodottra, intek Gitonnak, hogy jöjjön hamar, s a böggő poétát a szárazföldre vonszoljuk...

E foglalatosságunkat végül is befejezve, szomorúan sietünk a halászkunyhóba, s a hajótörés folytán tönkrement eledellel úgy-ahogy ellátva testünket, eltöltöttük a legszomorúbb éjszakát.

Másnap, miközben azon tanácskoztunk, milyen tájra bizzuk életünket, hirtelen emberi testet pillantottam meg, amint könnyed mozgású örvénytől pörgetve a partra sodródott. Búsan álltam hát, és átnedvesedő szemekkel kezdtem felismerni, mennyire bízhat az ember a tengerben, és felkiáltottam:

- Ezt is várja talán a földnek valamely részén a biztonságban hagyott feleség, talán a viharról mit sem sejtő kisfiú, vagy talán édesatyát hagyott hátra valahol, akivel induláskor búcsúcsókot váltott. Ennyit érnek csak a halandók szándékai, ennyit a nagy tervekért küldött fohászok! Íme az ember, s nicsak, hogy úszkál!

Megsirattam, bár ekkor még idegen volt számomra; közben azonban arcát, mely sértetlen maradt, a hullám a szárazföld felé fordította, mire felismertem benne a kevéssel előbb még rettegett és könyörtelen Lichasnak csaknem a lábaim elé görgetett holttestemét. Nem tartóztattam hát tovább a könnyeimet, sőt, kezemmel újra meg újra megütve mellemet, így szóltam:

- Ejnye hát! Hol van most a haragod? Hol van a féktelenkedésed? Csak nem adtad magad a halaknak és a tenger szörnyeinek? Te, aki az imént még oly nagyra voltál uraságod hatalmával, abból az óriási hajóból, nyomorult hajótörött, még csak egy szál deszkával sem rendelkezel? Csak rajta, halandó emberek, menjetek, és szívetek teljék be a hatalmas tervek iránti lelkesedéssel! Csak rajta, óvatoskodók, csalással összeharácsolt kincseiteket osszátok be előrelátóan ezer esztendőre! Ez talán nem nézegette, még a tegnapi napon is, az atyai örökségéről vezetett számadáskönyveket? Nem tűzte ki lelkében azt a napot is, amelyen majd hazájába megérkezik? Ó, nagy istenek és istennők! Milyen távol fekszik most a kitűzött céltól! De nem csupán a tenger az, amelyben csak ennyire bízhatnak a halandók. Azt, aki hadakozik, megcsalják a fegyverek; azt, aki isteneknek tett fogadalmát teljesíti, saját háziszentélyének romja temeti maga alá; emez, kocsijából kizuhanva, nagy sietség miatt fújta ki a lelkét; aki mohó volt, azt a dús lakoma fojtotta meg; aki megtartóztatta magát, azt a mértékletesség. Végy helyesen számba mindent: mindenütt hajótörést látsz. „De akit a hullámok borítanak el, annak nem jut temetés” - mondhatná valaki. Mintha bármit is számíttana, mi emészti el veszendő testünket, tűz-e vagy vízár, vagy éppen az idő! Bármit cselekszik az ember, minden dolga ugyanoda üt ki. „Csakhogy a vadállatok szétmarcangolják a holttestet!” - No és? A tűz talán jobban bánik vele? Ellenkezőleg! Ezt a fajta büntetést tartjuk a legsúlyosabbnak, ha a rabszolgákra haragszunk. Micsoda esztelenség hát mindent megtenni azért, hogy a temetés szertartása után semmi se maradjon belőlünk?...

Lichas már ott lángolt az ellenséges kezek rakta máglyán; Eumolpus pedig, miközben a halottnak epigrammát farag, a távolba mereszi tekintetét, mintha onnét csalogatná magához az ihletet...

CXVI Ezt a kegyelet parancsolta kötelességet teljesítve, elindulunk a tervbe vett úton, és bizonyos idő elteltével verejtékezve mászunk egy hegyre, amelyről megpillantunk egy - nem is túl messzire fekvő - várost, felhőbe nyúló fellegvárral. Hosszas vándorlásunk miatt elképzelni se tudtuk, miféle helység lehet, míg végre egy parasztember felvilágosított bennünket, hogy ez Croton¹⁶⁸, Itália egyik legrégebbi és valaha legelső városa. Mikor aztán tüzetesebben faggatóztunk aziránt, miféle emberek lakják a híres-neves vidéket, és főképpen, milyen foglalkozást részesítenek előnyben azóta, hogy a gyakori háborúk fölemésztették gazdagságukat, így szólt:

- Ó, derék idegenek! Ha kereskedők vagytok, változtassatok elhatározástokon, és másutt keressetek életetek számára menedéket. Ha azonban városi neveltetésű emberek vagytok, és képesek az állandó hazudozásra, akkor a legjobb úton vagytok afelé, hogy megszedjétek magatokat. Mert ebben a városban semmire sem becsülik a szellemi foglalkozásokat, nincs helye az ékesszólásnak, és sem a tisztesség, sem a tiszta erkölcsök nem hozzák meg, a méltán nyert dicséretnek révén, a maguk gyümölcseit. Tudjátok meg, hogy ahány embert csak ebben a városban láttok, azok valamennyien két pártra oszlanak: vagy őket fosztják ki, vagy ők fosztanak ki másokat. Ebben a városban senki sem nevel gyermekeket, mert az, akinek örökösei vannak, sem ebédhez nem jut, sem a látványosságokra belépést nem nyer, hanem az élet minden jótéteményéből kimarad, és az aljanép közt bujdokolhat. Aki azonban soha meg nem nő, és közeli rokonai sincsenek, a legnagyobb tisztségekre emelkedik, azaz: csupán az ilyeneket tartják jó katonáknak, bátor és tiszta életű polgároknak. Ha ebbe a városba mentek, olyannak fogjátok látni, mint egy dögvésszel fertőzött mezőséget, amelyen semmi más nincs, csak holttetemek, melyeket hollók marcangolnak, vagy hollók, melyek a holttetemeket marcangolják.

CXVII Eumolpus, aki a legtapasztaltabb volt köztünk, figyelmét a helyzet kínálta új lehetőségek felé fordította, és megvallotta, hogy nincs kedve ellenére a meggazdagodásnak ez a fajtája. Én azt hittem, csak évődik az öreg, költői bohémséggel; ő azonban így szólt:

- Bárcsak bőségesebb kelléktár állna rendelkezésünkre, azaz, emberhez méltóbb öltözék, előkelőbb utazókészlet, mely bizalmat keltene hazugságunk iránt: Herculesre mondom, nem halogatnám tervem megvalósítását, hanem tüstént nagy gazdagsághoz juttatnálak benneteket.

Erre én megígérek mindent, amit követel, csak elégedjen meg a ruhával, rablótunk hű kísérelőjével, és azzal a pár holmival, amelyet csavargásunk során sikerült Lycurgus villájából elemelnünk, „mert pénzt majd az istenek anyja ad; ő szokásához híven jelen szükségünkben sem fog cserbenhagyni bennünket”.

- Akkor hát - mondja Eumolpus - mit késlekedünk a színjáték megrendezésével? Tegyetek meg mindjárt gazdátoknak, ha az elgondolásom tetszik.

Egyikünk sem merte kifogásolni a módszert, mellyel végső soron nem veszthettünk semmit. Így hát, hogy a hazug játékot valamennyiünk árulás nélkül játssza végig, letesszük eskünket, Eumolpus szavait ismételve, miszerint vállaljuk a megégetést, a bilincsbeveretést, a megkorbácsolást és megcsonkítást, s ezen felül minden mást, amit csak Eumolpus parancsol. Mint hivatásos gladiátorok¹⁶⁹, testünket és lelkünket, vallásos ünnepélyességgel, gazdánk kezébe adtuk. Amint az eskütételt befejeztük, szolgálfigurákat alakítva üdvözöltük urunkat, és mindketten betanultuk a szerepet. - Eumolpus elveszített egy fiúgyermeket, nagy reménységre jogosító és kitűnő ékesszólással rendelkező ifjút; a szerencsétlen öregúr azért távozott

városának polgárai közül, hogy ne kelljen naponta fiának clienseit és barátait látnia, és ne kelljen néznie a sírt, könnyeinek kútfejét. E szomorúsághoz társul szegődött legutóbb egy hajótörés, melynek során több mint húszezer sestertiust veszített; nem is maga a baleset nyugtalanítja azonban, hanem az, hogy szolgálhadától megfosztva még majd nem ismerik fel igazi méltóságát; van persze emellett Afrikában háromszázezer sestertiusa, amit földbirtokokba fektetett vagy kamatokra helyezett ki; s bizony, olyan nagy létszámú szolganéppel is rendelkezik Numidia¹⁷⁰ földjein elszórva, hogy akár Carthagót is elfoglalhatná. - Ennek a játéktervnek megfelelően meghagyjuk Eumolpusnak, hogy sokat tüsszentsen, játssza meg a kényes gyomrú előkelőt, és társaságban minden ételt finnyáskodva fogadjon; beszéljen folyton aranyról és ezüstről, a telkekről, amelyekkel kapcsolatban becsapódott, és a földek örökös meddségéről; ezenkívül üljön naponta számadáskönyvei között, és minden hónapban újítsa meg végrendeletének tábláit. Hogy a színjátékból semmi se hiányozzék, valahányszor valamelyikünket magához hívni szándékszik, tévessze össze egyikünk nevét a másikéval, hogy könnyen hihetőnek tűnjék: urunk azokat a szolgákat is eszében tartja, akik most nincsenek körülötte.

Ilyenképpen elrendezve mindezt, imádkoztunk az istenekhez, „hogy mindennek jó és szerencsés kimenetele legyen!” és útra keltünk. De Giton nem bírta a számára szokatlan csomag súlyát, s Corax, az inasunk, torkig lévén a szolgálattal, gyakorta le-letette a batyuját; szidalmazott bennünket, minek sietünk, és erősködött, hogy vagy elhajtja a batyut, vagy poggyászoszul együtt elinal.

- Minek vélték engem? - mondta. - Teherhúzó baromnak vagy kőszállító hajónak? Emberi munkára szegődtem, nem pedig igáslónak. Épp olyan szabad ember vagyok, mint ti, ha nem hagyott is rám vagyont az édesapám.

Nem érvén be a szidalmazó szavakkal, közben-közben magasra emelte egyik lábát, és az egész utat ocsmány recsegéssel és fertelmes illattal árasztotta el.

Giton jókat nevetett szemtelenségén, és minden egyes dördülést hasonló hanggal utánczolt...

CXVIII - Sok embert csábít, ó, ifjak - mondta Eumolpus -, a költészet. Mert ha valakinek egyszer sikerült verslábakból egy ép sort felépítenie, és a szavak együttesébe finomabb érzelmet szőni, mindjárt azt gondolja, hogy elérkezett a Heliconra. Így azok, akik a forumon űzik foglalkozásukat¹⁷¹, gyakran menekülnek a költészet nyugalmához, mintha boldogabb révbe húzódnának, mert azt hiszik, könnyebb költeményt, mint villogó gondolatoktól tarkálló szónoklatot létrehozni. Csakhogy az emelkedettebb szellem nem kedveli az ilyen üres ragyogást, s az elme legfeljebb csak úgy képes foganni és szülöttet hozni a világra, ha az irodalom roppant folyama átította habjaival. Menekülni kell a szavak művészetének - hogy úgy mondjam - olcsó eszközeitől, s a néptől távol álló kifejezéseket kell választani, hogy a

Gyűlölt, profán nép¹⁷², hagyd el e templomot!

elve megvalósuljon. Emellett vigyázni kell arra, hogy a gondolatok ne üssenek el a nyelvi kifejezés testétől, hanem a ruha szövetébe szőtt színekkel csillogjanak. Tanú Homerus és a lírikusok, a római Vergilius, és Horatius sikeres kísérletei. A többiek ugyanis vagy nem látták az utat, mely az igazi költészethez vezet, vagy látták, csak féltek rálépni. Íme, ha valaki a polgárháború megírásának óriási munkájába belefog¹⁷³, összerogy a teher alatt, hacsak nincs irodalmi műveltséggel telítve. Mert nem a megtörtént dolgokat kell a verssorokkal megragadni, hiszen ezt sokkal jobban megteszik a történetírók, hanem bonyodalmakon át, az istenek vállalkozásának és a meseszerű fordulatok alkalmazásának eszközeivel kell a szabad szellemnek előreszáguldania, hogy inkább lássék a költemény isteni háborgású lélek

jósénekének, mint tanúkkal, ünnepélyes szertartások közepette hitelesített igaz történetnek. Íme, ha nincs ellenetekre, egy ilyesféle iramú vers, még ha nem kapta is meg az utolsó simítást:

A polgárháború

CXIX Róma a széles föld kerekén¹⁷⁴ diadalmasan állt már,
szárazon és vizen, ott, hol a nap s hold járja az útját -
mégse csitult éhsége. Nehéz flottái a tengert
szerte bolyongták, s hogyha öböl megbújt valahol még,
vagy tán szőke aranyt kínáló földre akadtak,
„ellenség”-nek mondták, s végzetakarta, kegyetlen
háboruban kincsét elvették. Nem leli kedvét
senki¹⁷⁵ tömegnek kedves, közkeletű örömkben;
matróznép csak a drága corinthusi ércet imádja,
földből nyert festékük a bíborral vetekedhet,
numida gyolcs s Kínának selyme nekik nem elég szép,
s megfosztják az arab pusztát minden fűszerétől.

Majd új vész dől rájuk, s új sebeket kap a béke.
Őserdők szörnyét aranyért veszik¹⁷⁶: Afrika mélyét
felverik Ammon földjéig¹⁷⁷ vadakért, amelyeknek
bősz foga kincseket ér, a hajón éheztetik őket,
s így hozzák aranyos ketrecben a távoli tigrist,
hogy jóllakják, tapsviharak közt, emberi vérrel.
S ó! pír gátol e végokozó divatot kibeszélnem:
perzsák ősi szokása szerint¹⁷⁸ a hiába kifeslő
ifjúság idején elorozzák férfainkat,
nemző-kedvük megtörik, ágyékukba hasítva,
s míg a futó esztendőket fékezni kívánja,
ön-lényére a Természet nem lel soha bennük.
Mindnek a ringyó kell csak, ringó léptű, erőtlen
test, oldott hajfűrtök, tarka ruhák cicomája,
s az, mi a férfit vonzza. Az asztaluk Afrika-küldte
citromfáján bíbor s szolgaseregnek a képe
villózik, s erezett a fa, mint az arany, noha drágább
s érzékcsiklandóbb is. E balgán hírre verődött
bútort körbeülik, minden bút borba temetnek,
s karddal a kézben megnő vágya a vad katonának.
Isteni torkuk van! Papagájhalak élve kerülnek
tálra Szicília-menti vizekről, és a Lucrinus
parti kövén lelt osztriga¹⁷⁹ adja javát az ebédnek,
hogy pénz fogytán nőjön az étvágy. Phasisi hullám¹⁸⁰
nem fürdet csapatos madarat, s partján a magányos
lombok közt csak a szellő kószál elhagyatottan.

Örjögés dül Mars mezején¹⁸¹ is. A római polgár
arra szavaz, hol arany csörren, s hol biztos a zsákmány.
Romlott minden: a nép eladó, s eladók az atyák mind.
Pénzért mérik a népkegyet is. S ama hősi szabadság
véneknek sem erénye: hatalmuk a kincs fele fordul,
s földre lapúl az arany-csengésre a régi tekintély.
Népe elúzi Catot¹⁸², ám nem tud örülni a győztes,

mert a Catótól elvett fasces szégyene marja.
Hisz mindükre gyalázat, az erkölcs dőlt vele romba:
nem csak egy ember, a római népnek a régi hatalma
s híre bukott el benne. Magát árulja a züllött
Róma, mely önprédájává lett megboszulatlan.
Kettős örvényben hányódik az egyszerű nép is:
árvízként uzsorák s az adósság árja sodorja.
Zálogtól roskadnak a házak, az emberi testek,
s mint az emésztő kórság, mely bensőnkbe lopódzott,
általjárja a tagjaikat, s szűkülnek a Gondok.

Fegyverhez folyamodtak. A fényűzés nyomorát csak
sebbel gyógyíthatták. (Könnyen bátor a koldús!)

Rómát mély álmából és a sötét pocsolyából
más nem mozdíthatta ki gyógyító tudománnyal,
csak vad háború és karddal szított, dühödött kéj.

CXX Három volt Fortuna-jelölte vezér, akiket mind
más-más földön elölt vad harcban a gyászos Enyo¹⁸³.
Crassust Parthia¹⁸⁴, Magnust Libya tengere rejti,
Caesar hálátlan Rómát hintette be vérrel;
mintha e sok sírt nem bírná el a földnek a háta,
széjjelszórta a hamvukat. Így fizetett meg a dicsvágy.

Parthenope és ősi Dicarchis¹⁸⁵ földje között áll
egy mélyen fekvő táj, tátongó hasadékkal.
Cocytus¹⁸⁶ vize öntözi: párás gőze, belülről
felkavarogva, halálos aszályként permetezik szét.
Nincs halk őszi virány rögein; pázsitra sovárgó
húmusz nem táplál füveket, nem zeng kikeletkor
zűrzavaros kórusban a lágy dal a zsenge bozótból,
ám Chaos, éjszín tajtékkő-pettyezte-be sziklák
képe borong, s temető-koszorúként ciprusok¹⁸⁷ állnak.
Itt, e vidéken, Dis atya¹⁸⁸, fölmagasodva a földből,
- gyász-máglyák pernyéje, fehér hamu szállt a fejére -
szárnyas Fortunát így szólította szavával:

„Ó, te, ki egyként úr vagy az égi s a földi ügyekben,
Sors, akinek nem kedves a más túlzott urasága,
újért vágyakozol mindig, elhagyva a régit,
érezed-e, mint nehezül rád Róma, legyőzve sulyával,
s már a halálra-megért terhet fölemelni se bírod?
Ifjúsága saját erejét is gyűlöli végképp,
és, amit épített, nem bírja az épületet. Nézd:
szerte a zsákmányt szétszórják, s a vagyon visz a tönkhöz.
Drága aranyból kastélyt raknak, csillagig érőt,
kötömbökkal elúzik a tengert¹⁸⁹, tó kel a szántón,
lázadnak, fölforgatván a világnak a rendjét.
S már birodalmunk ellen törnek; tátog a földmély,
őrült munkával föltúrva; a vájt hegyek odva
tompán nyög, s mialatt hiu célt lel náluk a kő is,
nyíltan az égbe reménykednek fel a sírbeli árnyak.
Rajta tehát, Sors, békés arcodat ülje a hadvész,
szítsd fel a rómaid, új gyásszal gyarapítsd birodalmam!

Szomjú testét Tisiphoném¹⁹⁰ sem mosta, mióta
vért habzsolta ama sullai szablya¹⁹¹, s a borzadozó föld
vérrel táplált sarjként hozta a fényre a termést.”

CXXI Így szólt, és jobbát jobbába szorítani vágyva,
széthasította a földet tatóngó repedéssel.

S most Fortuna kecses kebeléből ily szavakat szólt:

„Ó, atya, Cocytus palotájában ki uralkodsz,
hogya szabad büntetlen igaz szót szólni jövőről,
vágyad teljesül. Elhidd, nem kisebb harag örül
itt e kebelben, s nem szelidebb tűz égeti bensőm.
Bármit kaptak a római bástyák, gyűlölöm immár,
minden ajándékomra haragszom. Most az az isten
rontja le majd¹⁹², aki építette a várat. A vérben
tobzódna már, nézve, amint holt férfiak égnek.
Látom már kettős gyásszal beborítva Philippit¹⁹³,
Thessaliának máglyait¹⁹⁴ s az ibér temetőket¹⁹⁵!
Zúgó torlaszaid, Nílus¹⁹⁶, látom Libyánál,
Actium öblét¹⁹⁷, s rémítő íjjával Apollót!
Tárd, nosza tárd ki a rég szomjas földed birodalmát,
s hívd csak az új lelkek csapatát! Porthmeusod¹⁹⁸, a révész,
s egy ladik át nem szállíthat majd annyi hasonmást;
teljes flottát tarts készen. S te a holt-zuhataggal,
sápadt Tisiphone, lakj jól, s falj nyílt sebeikbe:
marcangoltan a Styxhöz¹⁹⁹ tódul az emberiség most.”

CXXII Még végére sem ért, cikkázva kirobban a villám,
megdördülnek a fellegek és tüzük egyre okádják.

Visszahanyatlik az árnyhadak atyja, nézi fivére
mennyköveit reszketve, s a föld öle összecsucodik.

Ettől kezdve az embereket váró veszedelmek
sok csodajelben tárultak föl. A vérhabos ajkú
títán²⁰⁰ eltorzult arcára ködtakarót vont:

áradt szinte e polgárháboru zord levegője.

Cynthia is²⁰¹ minden fényt telt arcában eloltott,
mécslángját megvonva a büntől. Szörnyü robajjal
omlottak meg a hegycsúcsok, s lent szerte-csavargó,
haldokló folyamok sem jártak a régi mederben.

Fegyverzaj tombolt az egekben. A csillagok ajkán
rezgő trombitaszó²⁰² Marsot felidézi. Az Aetnát
ritka tüzek nyaldossák, s villámot vet a légbe.

Íme, a sírhalmok, s temetetlen csontkupacok közt
kísértet-hadak átkos hörgéssel fenyegetnek!

Üstökös, új csillagkoszorúk közt, gyújtogat egyre,
s Iuppiter egyszercsak²⁰³ véres záporban alászáll.

Ám a jeleknek az isten véget vet hamar: immár
nem késik Caesar többé, vad bosszura szomjas,
megkíméli a gallt, ám nem kíméli a polgárt.

Égbetörő Alpok bércén, hol Hercules egykor²⁰⁴
hágót tört vad sziklák közt, s átkelhet az ember,
oltár áll a nagy istennek. Hóval koronázta
szürke fejét s felemelte a csillagos égig a zord tél.

Azt hinnéd, hogy a menny leszakadt: tele nem szelidül meg nyári verőfényben s kikeletnek könnyű fuvalmán, mindig zuzmara és az örök jég kérge borítja; tornyosodó vállán elbírna szinte a Földet.

Most Caesar föllép a gerincre a víg katonák közt.

Vágya helyére elérve, a szirtcsúcs legtetetjéről széthordozza szemét mezein nagy Hesperianak²⁰⁵, s két karját széttárva a csillagos égre, eképp szól:

„Iuppiter, ég legfőbb ura, és te, Saturnusi Ország²⁰⁶, mely örvendtél fegyvereimnek, a sok diadalnak, légy a tanúm: akaratlan idézem Marsot a harcba, és akaratlan nyúlok a kardhoz is! Ám sebem üz-hajt: mert ez a város, míg vérrel festettem a Rajnát és elzártam az Alpoktól a hazára törő gallt, megtagadott, s így számüzetésre köveztem utat csak. Germán vértől és hatvan győzelmi menettől lettem vétkessé. De kinek fáj ott e dicsőség? Kik látják így harcaimat? Pénzért eladó nép, olcsó szolgák, kiknek Rómánk mostoha anyja! Ám tudom én, megbánják. Nem köti gúzsba e jobbot bosszúlatlan a cenk. Győzők haragos hada, rajta, rajta, vitéz társak, döntsön hát fegyver a perben! Egy vád hív mindünket, s egy vész vár a fejünkre. Hálát kellene adni tinektek, hisz sose győztem egymagam. Ám, hogy a trofeum árnyékában a bosszú les ránk, s szennyes vádat arat minden diadalmunk, vessünk kockát, és döntsön Fortuna! Csatára, sújtson erős karotok! Bizton megnyertem e pert már: ennyi vitéz harcos közt nem győz senki se rajtam.”

Így zengett szava. Delphoe szárnyasa²⁰⁷ ekkor az égről boldog előjelet ad s a leget borzolja suhogva.

Hátborzasztó rengeteg erdő balfele táján

furcsa szavak zendülnek, s láng kíséri a szókat.

Tündöklő Phoebus²⁰⁸ maga is kerekobb a szokottnál, s meghízott arcát aranyos csóvák szalagozzák.

CXXIII Felbuzdulva e jósjeleken, megbontja a tábort Caesar, s elképesztve, merész léptekkel, elindul.

Nem szegül ellen először a jég, sem a zuzmara-fogta föld hókéрге, s a borzolt felszín csendesen alszik.

Ám miután a lovasság szétszaggatta a felhőt

és a riadt lovak eltépték a vizek kötelékét,

kezd olvadni a hó. Nemrég-csordult patakoknak

habjai zúgnak a hegycsúcsról, ám - szinte parancsra -

újra megállnak: esés közben megszibbad a hullám -

s már baltával vágthatod azt, mi előbb zivatar volt.

S most balgán-bízó léptük meginog becsapatva,

s lábuk a jég megcsalja: lovasság, férfi és a fegyver

szánalmas nagy halmazzá gabalyodva hevernek.

S ím, a jeges szélvészről rázott fellegek ekkor

terhük oldozzák; vadul örvénylő viharok közt

sűrű jégzivatart zúdít az alászakadó ég,
mintha egész tenger fagy-fogta vizárja zuhogna.
S már a szilaj hófergeteg úr lett csillagos égen,
föld rögein s parthoz tapadó folyamok jeges árján -
csak Caesar lelkén nem. Hosszú lándzsa nyelére
dőlve, nyugodt léptel tör a vészborzolta mezőn át,
mint Kaukázus várából mélységbe iramló
Amphitryoniades²⁰⁹ vagy a görbe-tekintetű isten,
Iuppiter, égi Olympus csúcsáról ki szállott,
önvesztét-kereső gígászhadat ütve nyilával²¹⁰.

S míg haragos Caesar a hegyek havasát letiporja,
tollsuhogás közepette a rémült Fama²¹¹ - madárként -
büszke Palatium²¹² orma felé száll, és odaérve,
felveri dörgő római szóval a szobrokat ílyképp:
„Tengeren úszik már a hajóhad, az Alpések ormán
germán-vér áztatta lovasnép vad dühe tombol.”
Fegyver, vér, öldöklés, tűzvész, és az egész harc
fölsejlik lelkükben azonnal; megzavarodva
hányódnak, s rémült szívüket két érv szegi ketté:
ez menekülne a szárazon át, az a víz fele szökne,
biztossabbnak tartva a tengert, mint a hazáját.
Van, ki a harcot akarja, melyet Végzet szava rendelt.
Szívdobogás szaporázza a lépést. Legsebesebben
- szörnyű látni - a római nép teszi puszta-sivárrá
lökve-tolongva a Várost, s megy, hova félsze vezérli.
Rómán úr a szökésnek láza: a kósza hirekre
búslakodó lakuk elhagyják gyáván a Quirisek²¹³.
Egy remegő karján kicsinyét viszi, más a Penatest²¹⁴
rejtj ölébe, s megsiratott küszöbét odahagyva,
ellenségét távolból pusztítja csak átka.
Van, ki a hitvest elbúsult kebelére szorítja,
s agg szülei' vállukra veszik ki se nyílt eszű ifjak.
Azt viszi mind, mit legjobban félt. Balga fejével
mindent elcipel ez, s hadizsákmány lesz vagyonából.
S mint amikor magas égből zúdul a vízre nagy Auster²¹⁵,
fölforgatva a felborzolt tengert, a kötélzet
s kormány nem használ, s árbócat menti a matróz,
békés révbe s biztos partra sietne az egyik,
míg tovaszökne a másik, ügyét rábízva a Sorsra.
Ám ez még hagyján! Fut a két consul, s vele Magnus²¹⁶,
ő: Pontusnak réme, ki látta a szörnyű Hydaspest,
ő: a kalózok zátonya, háromszor diadalmas,
kit borzadva figyelt nagy Iuppiter is, kit a Pontus
megtört habja, alázott Bosporus úrnak elismert,
- szégyen rá - elhagyja a régi hatalma nevét is,
hogy Magnusnak hátát lássa a lengeszivű Sors.
CXXIV Isteni szíveket is megrendít ekkora omlás,
és a futásra az ég félelme felel; tovahagyja
meggyűlölv az istenek áldott népe az örült
földet, s elfordul a veszett ember-seregektől.

Hó-karját suhogatva először elillan a Béke,
elhagyván földünk; vesztes feje harci-sisakban,
s Dis sosem-irgalmas birodalmát szökve eléri;
megy vele - hű utitárs - a tiport Hűség s az Igazság
oldott fürtökkel, s Concordia²¹⁷, tépve ruháját.
Ám onnét, hol kétféle nyíl Erebus²¹⁸ palotája,
föltódul Dis kórusa szerte: a szörnyű Eriny²¹⁹,
véstjósuló Bellona²²⁰ s a fáklyás-jobbu Megaera,
Rosszullét, a Csalás, s a Halál ónszürke alakja.
Köztük, széjjeltépve bilincseit, ott a Veszettség:
vérszennyes feje fölmagasul, s vérszínű sisakja
elfedi arcát, melyet ezer seb rút helye árkol;
balján ott függ Marsnak domboru pajzsa; kopott már
s nyílvevesszőknek rengetegétől roskad; a jobbja
égő üszköt tart, tűzvészt zúdítva a földre.

Érzi a föld is az isteneket, s felbillen a csillag-
képek egyensulya; mert az Egek valamennyi vidéke
két táborra szakad. Legelőször is, íme, Dione²²¹
áll kedves Caesarja hadához, majd vele társul
Pallas, s Mars, roppant gerelyét rázván a kezében.
Magnust Phoebusszal huga, s Cyllene ivadéka²²²
választják, s Tirynthius²²³, oly sok tettben elődje.
Harsan a trombitaszó. Discordia²²⁴ styxi fejével
fölmagasul. Haja szertezilálva egészen; az ajkán
alvadt vér; könnyek lepik el kinyomott szeme gödrét;
szennyes rozsdától rezesült szájában a fogsor;
nyelvéről genny foly; kígyók ülepednek az arcán;
s közben - foszladozó condrába tekerve a mellét -
véresfényű fáklyát lenget jobbja remegve.
Most elhagyván Cocytus s mély Tartarus²²⁵ éjét,
nagyhirű Appenineknek föllép csúcsára,
honnét minden tájra s tengerpartra leláthat,
széles e föld kerekén tovaömpölygő seregekre,
s őrzöngő kebeléből így hullatja a szókat:

„Fogjátok meg a fegyvert, fölgyulladt szívü népek,
pusztul mind, aki elbúvik. Meg nem menekülhet
sem nő, sem gyermek, sem a kortól elhagyatott agg.
Reszkessen meg a föld, s lázadjon a dúltfalú város!
Védd meg a törvényt, Marcellus²²⁶! Rázd, rázd föl a népet,
Curio²²⁷! Lentulusunk²²⁸, ne tipord le a hősszívü Marsot!
Isteni sarj, te miért késel még most is a hadban?
Mért nem törsz kapukat s döntesz városfalakat már,
széjjelhordva a kincset? Magnus, a római bástyát
meg nem védheted?! Ím, Epidamnus várfala vár rád²²⁹,
embervérrel ferd meg Thessaliának az öblét!”

S teljesedett Discordia mind eme szörnyü parancsa.

Miután Eumolpus hatalmas szóáradattal mindezeket kiömlesztette magából, végre Crotonba értünk. Egy kis vendéglőben kipihenve magunkat, a következő napon, miközben előkelő fényűzéssel berendezett lakás után néztünk, beleszóppentünk az örökséghajhászok seregébe,

akik tudakolni kezdték, kik vagyunk és honnét jöttünk. A közösen elkészített terv előírásait követve, egetverő szóáradattal tudomásukra hoztuk, kik és honnét valók vagyunk, s kétségkívül hitelre is találtunk. Tüstént hozták a kincseiket és elhalmozták velük Eumolpust, óriási vetélkedést folytatva az elsőbbségért...

*

Eumolpus és két „szolgája” egy előkelő fogadóban szállnak meg, és az örökségvadászok ajándékai révén dúskálnak a jólétben. Eumolpus, akit a város díszpolgárrá választ, remekül beleéli magát az új helyzetbe, Encolpiosnak azonban, aki fél a leleplezéstől, aggályai támadnak...

*

Valamennyi örökséghajhász versengve igyekszik ajándékaival Eumolpus kegyeit a maga irányába terelni...

CXXV Miközben már hosszú ideje így folytak a dolgok Crotonban, Eumolpus, a jelen boldogsággal eltelve, korábbi állapotunkról teljesen elfelejtkezett, olyannyira, hogy emberei előtt már azzal dicsekedett, senki sem képes a városban befolyásának ellenállni, s ha emberei bármilyen bünt követnének el, barátainak közbenjárására szárazon úsznák meg a dolgot. Jómagam különben, bár napról napra minden földi jóval egyre inkább elárasztva, testemet kövérré hízlaltam, s kezdtem arra a véleményre jutni, hogy Fortuna elfordította tőlem a bajok rabságában tartó tekintetét, mindazonáltal gyakran fontolóra vettem jelenlegi életmódomat, éppúgy, mint annak előidézőjét, és mondogatni szoktam:

- Mi lesz, ha egy ravasz örökségvadász felderítőt küld Afrikába és leleplezi hazugságunkat? Mi lesz, ha az inas is elpuhul a mostani jólétől, barátait felvilágosítja, és irigy árulással az egész csalárd játékot felfedi? Nemde, újra menekülnünk kell, és a végre diadalmasan megszalasztott Szegénységet is majd új hazugsággal kell visszaszerezni! Ó, nagy istenek és istennők! Milyen keserves azoknak, akik törvényen kívül élnek: állandóan várhatják fejükre azt, amit kiérdemeltek.

*

A három csavargó ettől kezdve külön utakon jár. Encolpios, akinek nem tetszik Eumolpus gyámkodása, elindul, hogy új lehetőségek után nézzen. Az egyik sétányon találkozik egy csinos leányzóval, aki azon nyomban udvarolni kezd neki, hogy megnyerje férfiúi kegyeit különleges ízlésű asszonya számára...

*

CXXVI - Mivel tisztában vagy bájaiddal, és ez rátartívá tesz, áruként kínálsz az ölelést, nem szívből adod. Mit céloznának egyébként a fésűvel fürtbe bodorított hajtincsek, a festékkel bemázolt arc és szemeidnek simogató kacérkodása? Mire szolgál járásod mesterséges finomsága, lépteid szabályossága, melyek a mértéktől el nem tévelyednek, ha nem arra, hogy szépségedet, elárúsítás céljából, az utcasarokra állítsd? Nézz csak rám. Sem a madárjóslohoz nem értek, sem a mathematicusok csillagos égboltját nem szoktam vizsgálni; viszont az emberek arcából következtetni tudok erkölcsükre! S ahogy téged sétálni láttalak, tudom máris, miben sántikálsz. Hogyha tehát eladod nekünk azt, amit kérek tőled, a vásárló máris kész az üzletre; ha viszont - s ez lenne az emberibb - ajándékba adod, légy rajta, hogy jótéteményedért lekötöztetted lehessenek. Mert, ha azt mondod: „Szolga vagy és alacsony származású!”, ezzel csak felszítod imádód vágyakozását. Vannak nők ugyanis, akik csak csatornatöltelékekért hevülnek, s a kéjvágy csak akkor gerjed fel bennük, ha vagy szolgálkat látnak, vagy jól felgyúrt ruhájú inasokat. Másokat a cirkusz porondja hoz tűzbe, vagy a

porlepett öszvérhajcsár, vagy a színpadon magát mutogató histrio. Ebből a fajtából való az én úrnóm is: az orchestrától kezdve tizennégy padsor felett²³⁰ átsiklik tekintete, s csak a nép szélső padsoraiban fürkészhet szerető után.

Ilyenképpen, a nyájasan behízelt szónoklattól eltelt szívvel, megkérdem:

- Mondd kérlek, nem te magad vagy az, aki belém szerelmes?

Jókorát kacagott a szolgáló ezen a feleleten és így szólt:

- Nem szívem szerint való, hogy oly nagyon tetszel magadnak. Én eddig rabszolgának még soha le nem feküdtem, és ne engedjek az istenek, hogy az én öleléseimet egyenesen a keresztfára vigyék²³¹. Maguk lássák az olyan asszonyok, akik korbácsütések nyomait csókolgatják; én, ha szolgáló vagyok is, mégis, soha másra, legfeljebb ha lovagok nyergére ülök.

Erre már kezdtem elcsodálkozni a kéjvágy ily eltérő természetén, s a természeti csodák közé sorolni, hogy a szolgáló úriasszony módjára büszke, míg az úriasszony szolgáló módjára alacsony igényű. Aztán mind távolabbra jutva az évődésben, kértem a szolgálót, hozza el asszonyát a platánfák szegélyezte sétányra. A szolgálónak tetszett a terv. Így hát magasabbra övezte tunicáját és letérve az útról, besurrant abba a babérligetbe, mely a sétányhoz csatlakozott. Rövid késlekedés után már hozta is úrnőjét a rejtekhelyről, és oldalra ültette a legszebb szobornál is hibátlanabb szépségű asszonyt. Nincsen szó, mely az ő szépségét megragadni képes: akármit mondanék, csak kisebbiteném vele. Fürtjei természetes hullámokban ömlöttek szét a két vállán, s a hajtincsek bodrai visszahajoltak keskeny homlokára, szemöldökei arcának szép ívű vonaláig leszaladtak, és két szeme között csaknem egymásba értek, szemei a holdtalan éjben tündöklő csillagoknál fényesebbek, orra finoman hajlott, s ajkacskája olyan, amilyenek Praxiteles²³² Dianát gondolta. S az álla s a nyaka s a keze s a kecses aranykötők közt a lábak fehér villanása! Mindez elhomályosította a parosi márványt²³³. Ilyenformán, ekkor első ízben, megvettem Dorist, bár igazán régi szeretője voltam.

Mint történt, hogy fegyvered eldobtad, s az egekben,
mint szótlan mese-kép, Iuppiter, egyre lapulsz?
Most van okod busa homlokról lebocsátani szarvat²³⁴,
s hogy tollal lehazudd szürke fejed havasát.
Itt a való Danae! Próbáld érinteni testét,
s máris tűzgyújtó hév fut a bőrödön át.

CXXVII Ő gyönyörűséggel eltelve felkacagott, de oly elbűvölően, hogy úgy tűnt nekem, mintha a hold teljes arcát kidugta volna a felhők közül. Majd beszédét ujjainak mozgásával kísérve így szólt:

- Ha nem vetsz meg egy díszes öltözékű asszonyt, aki ebben az évben először ismerkedett meg a férfiöleléssel, átengedem neked, ó, ifjú, nővéri szívemet. Neked van már egy kisöcséd - nem áttallottam ugyanis érdeklődni utána! -, de hát mi akadályozhat meg abban, hogy egy nővért is „családodba” fogadj? Nem kívánom, hogy elébe helyez; csak néha majd, amikor kedved kerekedik rá, méltóztassál az én csókomat is megízlelni.

- Sőt - mondom erre -, isteni szépségedre kérlek, ne tarts méltatlannak egy idegen férfit arra, hogy tisztelőid sorába bocsásd. Vallásos embernek fogsz találni, ha megengeded, hogy téged imádjalak. És ne ítéld meg úgy, mintha ingyen kívánnék a szerelem templomába bejutni: neked ajándékozom a testvéretem...

- Hogyan? - mondja ő. - Te nekem ajándékozod őt, aki nélkül nem bírsz élni, akinek csókjain csüngsz, s akit éppen úgy szeretsz, amiképpen én akarlak téged?

Ahogy ezeket mondotta, olyan báj hatotta át szavait, olyan édes zengés simogatta a megreszkető levegőt, hogy azt hihette az ember, a Szirének karéneke zendült meg a fuvalmak szárnyán. S míg így ámuldoztam, és úgy éreztem, hogy az egész égbolt valami tündöklő fénytől sugarasabbá vált, szerettem volna megtudni istennőm nevét. Ő pedig így szólt:

- Eszerint szolgálóm nem említette neked, hogy Circének hívnak? Persze nem vagyok a Nap ivadéka²³⁵, és anyám sem állította meg, mikor úgy tetszett neki, a tovasikló Világmindenség futását. Lesz mégis, amit az égnek tulajdonítsak, ha minket a Végzet egybefűz. Ó, igen! Bizonyára az egyik isten készít valamit számunkra, titokzatos terveit szöve. Nem ok nélkül van az, hogy Circe Polyaenosba szerelmes: e nevek viselői közt mindig a szerelem hatalmas fáklyája lobogott. Légy szíves, engedd meg hát, hogy megöleljelek. Semmi okod rá, hogy valamilyen kíváncsi tekintettől elijedj: testvéred messzire van e helytől.

Ezeket mondotta Circe, és a tollpelyhelynél lágyabb karjaival átölelve, a tarka virágokkal burjánzó pázsitra vont.

Mint amilyen dús szirmokat öntött Ida hegyéről²³⁶
Földanya, míg törvényes nászba vegyült a nejével
Iuppiter és míg lángbaborult szive-lelke egészen,
rózsák és violák villantak, zsenge cyperon,
s zöld rét pázsitján kacagott a fehér liliomszál:
íly szép volt a mező, mely hívta Venust a gyepágyra,
s még tündöklőbb nap ragyogott titkos gyönyörünkre.

És itt, a pázsiton, egymásba fonódva, ezernyi csókkal enyelegetünk, felkészülve a beteljesülés élvezetére.

*

Amikor a beteljesülés pillanata elérkezett, a Polyaenos álnév mögé rejtőző Encolpios kétségbeesetten érezte, hogy férfiúsága odavan. Circe viszont iszonyú haragra gerjedt, és dühös szavakkal támadt kedvesére...

*

CXXVIII - Mi van veled? - kérdezte. - Talán csókjaim vették el étvágyadat? Vagy talán leheletem rosszízú a böjtöléstől? Vagy a legrosszabbkor izzadt meg a hónaljamban? Úgy vélem, ha ezek egyike sem áll fenn, akkor bizonyára Gitontól félsz!

Én, szemmel látható pirtól előntve, ami kis férfiasságom volt eddig, azt is elveszítettem, és egész testemben mintegy ellazulva nyöszörögtem:

- Nagyon kérlek, királynőm, ne tedd csúffá nyomorúságomat; meg vagyok mérgezve!...

- Szólj, Chrysis, de igazat szólj, hát olyan csúf vagyok én? Olyan ápolatlan? Vagy valami természetadta szeplő árnyékolja be szépségemet? Ne akard becsapni asszonyodat. Valami hibát követhettem el, csak azt nem tudom, mit.

Aztán, mivel a leány hallgatott, kikapta kezéből tükrét, és miután minden arckifejezést kipróbált, amit csak szerelmes kacagás közben magára szokott öltetni, végül is földhöz vágta hempergés közben összezilált öltönyét, és sebtiben Venus szentélyébe lépett. Én viszont, mint egy elítélt s mint akit valamilyen látomás végigborzongatott, kérdezgetni kezdtem lelkemet, hogy csakugyan végigélveztem-e mindazt a gyönyörűséget, mely aztán úgy becsapott.

Mint mikor enyhet idéző éjben játszik az álom
tévelygő szemeiddel, s dús aranyat hoz a föltúrt
föld napfényre: kezed kapzsín forgatja a zsákmányt,
és viszi máris a kincset, s izzadság lepi arcod,
mélyen ülepszik benned a félelem, el ne ragadja
az, ki a titkos aranyról tud tán, terhed öledből;
ám ha kijátszott elmédből az öröm tovaillan
és rájössz a valóra, kívánja a lelked a vesztett
kincset, az eltűnt ábrándképen csüggve egészen.

*

Lehet, hogy Croton boszorkányainak varázslata, lehet, hogy Priapus isten haragja volt az oka: Encolpios ettől kezdve képtelen volt visszanyerni férfierejét. Mikor a bús emlékü platánosból hazament és ledőlt Giton mellé a megszokott kerevetre, a fiú maga is észrevette, és szóvátette a dolgot. Ezenközben megérkezett Chrysis, a szépasszony szolgálója, aki úrnője levelét hozta...

*

- Most hát azon a címen kell köszönetet mondanom neked, hogy socratesi barátsággal tüntetsz ki²³⁷ engem. Mert ilyen érintetlenül Alcibiades sem hevert tanítómesterének fekhelyén...

CXXIX - Higgy nekem, testvérem, többé nem vélekedhetem úgy magamról, mintha férfi volnék, s nem is érzem már. Gyászolva sirattam el testemnek azt a részét, mely által azelőtt Achilles voltam²³⁸.

A fiú attól tartott, hogy rejtekünkön rajtakapva okot szolgáltatathat a szóbeszédre; ezért kitépte magát ölelésemből, és az épület belsejébe menekült...

Chrysis pedig belépett hálósobámba, és átadta nekem úrnőjének levelét, amelynek sorai közt a következőket olvashattam:

Circe üdvözlettel Polyenosnak!

Ha kéjsóvár volnék, talán panaszkodnék megcsalattatásomon; így azonban még hálát is adok ernyedtségédért: legalább tovább szórakoztam a gyönyör árnyékában. De hadd érdeklődöm, teveled mi van? Saját lábadon érkeztél-e haza? Mert az orvosok azt mondják, hogy az olyan emberek, kiknek inai megereszkedtek, járni sem képesek. Azt mondhatom neked, fiatalember, vigyázz a paralizisédre! Soha még ekkora veszélyben lévő beteget nem láttam; isten az atyám, véged van. Mert ha ugyanolyan dermesztő fagy lepi el térdedet és kezedet, már küldhetsz is a fuvolásokért. Hogy mit akarok hát? Ha súlyos sérelmet szenvedtem is, nem irigylem az orvosságot egy nyomorult férfiembertől. Ha tehát meg akarsz gyógyulni, kérleld Gitont. Kijelentem, hogy ismét erőre kapnak inaid, ha három napig testvéred nélkül halsz. Ami engem illet, én nem félek attól, hogy bárki is akadjon, akinek ilyen kevésbé tetszem. Sem a tükröm, sem a hírem nem hazudik. Él jöl - ha képes vagy rá!

Amint Chrysis látta, hogy végigolvastam az egész piszkolódást, így szólt:

- Előfordul az ilyesmi, kiváltképpen ebben a városban, amelyben az asszonyok még a holdat is lebűvölik az égről... Így majd a te ügyeddel is törődni fognak. Csak nyájas hangon válaszolj úrnőmnek, és szembetűnő udvariassággal szerezd vissza jóindulatát. Mert őszintén megmondhatom: mióta az a bizonyos sérelem érte, azóta nem tud magához térni.

Szívesen engedelmeskedtem hát a szolgálónak, és megírtam a levelet a következő szavakkal:

CXXX Polyaeos üdvözlettel Circének!

Bevallom, úrnóm, gyakorta vétkeztem életemben; mert ember vagyok, és még fiatal is. Mégis, sohasem volt halálos a bűnöm, egészen e mai napig. Vádlottad nem tagad: bármit mérsz rám, megérdemeltem. Követtem el árulást, öltem embert, szentségtelenítettem meg templomot: ezekért a tetteimért ródd ki most a büntetést. Ha megöletésemre esik döntésed, saját kardommal megyek hozzád; ha megelégszel megkorbácsolásommal is, mezítelenül futok úrnóm elé. Azt az egyet hangsúlyozom csak, nem én magam vagyok a vétkes, hanem a szerszámom. A harcra kész bajnoknak nem volt fegyvere. Ma sem tudom, mi okozhatta a zavart. Talán gondolataim száguldtak előbbre a lassúbb testnél, talán, miközben mindenre vágyakoztam, a gyönyör még időnek előtte jóllakatott. Nem találok magyarázatot a dologra. Ezzel szemben te azt tanácsolod, vigyázzak a paralízisemre. Mintha bizony lehetne még súlyosabb is a kór, mely azt vette el tőlem, ami által téged magamévá tehettelek volna! Összegezve mentegetőzésemet, mégiscsak ezt mondhatom: nem jársz rosszul, ha hozzájárulsz, hogy hibámat jóvátegyem.

Ilyesféle ígéretekkel útjára bocsátva Chrysis, a szokásosnál figyelmesebben gondoskodtam minden büntetést kiérdemelt testem szükségleteiről. A fürdőt mellőzve, csak úgy félig-meddig ledörzsölködtem, majd kizárólag tápláló eledeleket fogyasztva, azaz hagymát és csigafejeket szósz nélkül, a bort is kíméletesebben ürítgettem. Aztán, elalvás előtt, üdítő sétát végeztem, s Giton nélkül tértem nyugovóra. Annyira komolyan törekedtem az úrnő megbékítésére, hogy féltem, hátha testvérem megrokkantja derekamat.

CXXXI Másnap, mikor felébredtem, se testemnek, se lelkemnek nem volt már kutyabaja sem; lementem hát ugyanabba a platánosba, ha féltem is a rossz emlékű helytől, és a fák között várakozni kezdtem útikalauzumra, Chrysisre. Rövid séta után, épp hogy leültem arra a helyre, ahol az előző napon találkoztunk, mikor megérkezett ő is, kíséreként egy anyókat cipelve magával. Majd üdvözölt engem, és így szólt:

- No, te válogatós, kezdesz-e már jobbik eszedre térni?

Az öregasszony kebeléből egy tarka színű szálakból sodrott zsinórt húzott elő²³⁹, és átkötözte nyakcsigolyámat. Majd nyállal összekevert port vett fel középső ujjával, és bárhogy ellenkeztem, a homlokomat megjelölte vele... Az egész ráolvasást elvégezve megparancsolta, hogy köpjek háromszor egymás után és ejtsem ölembe azokat a kavicsokat, amelyeket ő maga, előzőleg rájuk énekelve, bíborba göngyölt; azután rám vetve kezeit, tapogatózni kezdett ágyékom erőviszonyai felől. Erre inaim a kimondott szónál gyorsabban engedelmeskedtek hatalmának, és a hatalmas szökkenés eredményeképpen teli lett az anyóka marka. Ő, az örömtől magánkívül, így szólt:

- Látod, édes Chrysisem, látod, hogy megugrattam a nyulat a vadászok számára?

*

Úgy látszott, hogy az öreg javasasszony gyógykezelése használt Encolpiosnak, s Chrysis örömmel vitte meg a hírt úrnőjének, hogy kedveltje újra férfi már. Circe azonnal elküld Encolpiosért, s a kastélyába hívhatja; a kastély pompás virágoskertjében, aranyos nyugágyon

heverészve várja a szépséges hölgy Encolpiost, aki csakhamar meg is érkezik, hogy bűnét jóvátegye...

*

Nyári hűvöst tartottak a rezgőlombu platánok,
és a bogycsokkos babér, remegő fejű ciprus,
s körbenyírt csúcsuk himbálva-susogva a fenyvek;
köztük tévelygő, tajtékos kis patakocskák
játszódottak, s panaszos csobogással dőlt a kövekre.
Mélto hely szerelemre: tanú csak a városi fecske
s erdőnek csalogánya, melyek dalt zengtek a pázsit
s kék violák puha szirmai közt, dicsérve hazájuk.

Ő márványfehér nyakát kényelmesen az aranyos ágyra fektette, és a nyugodt levegőt viruló mirtuszággal csapdosta. Majd, ahogy meglátott, egy ici-picit elpirult, nyilván a tegnapi sérelmes esetre emlékezve; aztán elküldött mindenkit, engem meg magához hívott, hogy üljek le mellé, szememre borította a mirtuszágot, és mintha ezzel falat húzott volna közénk, nekibátorodva így szólt:

- Hogy vagy, te kis paralitikus? Ma végre egész férfiként jöttél?

- Kérdezed-e - mondom én erre -, ahelyett hogy kipróbálnád?

Egész testemmel ölelésébe vetve magam, a jóllakásig élveztem, ezúttal minden boszorkányságtól szabadon, a csókjait.

CXXXII Minthogy már csak testének szépsége is vonzotta szívemet, vágyam a kéj megszerzésére üzött. Ajkaink már miriádnyi csókoktól cuppogtak, összegabalyodott kezeink az élvezet minden fajtáját meglették, kölcsönös karolásban testünk is eggyéfonódott, s leheletünk is egymásba keveredett...

*

Az átkos varázslat, mikor a szerelmesek már-már egymáséi lesznek, újra hatni kezd, és Encolpiosnak szomorúan be kell vallania kudarcát. Circe a dühtől most már valóságos önkívületbe jön, meggyaláztatja és az utcára dobhatja Encolpiost, aki szomorúan ballag szállására, csupán egyetlen dolgon töprengve, azon, hogy miképp leplezi majd csúf szegényét Eumolpus és Giton előtt...

*

A hölgy, a nyilvánvaló megszegésértől felkorbácsolva, végül is bosszúért liheg, hivatja inasait, és parancsot ad arra, hogy ostorozzanak meg. S aztán, nem elégedve meg ily súlyos megalázással, hivatja a fonó lányokat és a szolgálatszemet legmocskosabbjait is, elrendelve, hogy köpdössenek le. Kezemet a szemem elé tartom, s anélkül hogy könyörgő szavakat árasztanék, hiszen magam is tudom, mit érdelek, ostorcsapások és megköpdösések közepette egyszer csak a küszöbön kívül találom magam. Kidobják Proselenost is, Chrysis pedig elnászpángolják, s az egész szolgálatszemet komoran mormog magában, azt keresve, ki zavarhatta meg az úrnő vidámságát...

Attól a tudattól, hogy járandóságaimat sikerült lefizetnem, lélekben megerősödve az ostorcsapások jegyeit nagy művészettel elfedtem, nehogy Eumolpus vidámbbá, Giton meg éppen szomorúbbá váljak gyalázatomon. Az egyetlen, amit tennem lehetett becsületes megmentése érdekében: bágyadtságot színleltem, és belefürve magam takarómba, dühöm egész tűzét az ellen fordítottam, ami minden baj előidézője volt:

Már fogta kezem százszor a zord kétélű bárdot,
s reszketve, akár zsenge-tövű tavaszi saláta,
belesápadok, és tízszer esik ki a suta fegyver!
Nem bírt, amit úgy vágytam előbb, tetté is érní,
mert *Az* jegesebb félszben a zord telek ködénél,
menekülve, bebújt fontyorodott ránc-rejtekébe, s
nem érte el így rusnya fejét a büntető jobb.
Leszerelt a bitang csirkefogó iszonya a végtől,
s nem bírtam ezért bántani, csak szavak erejével.

Felemelkedve tehát könyökömre, körülbelül ilyen szónoklattal bántalmaztam a megátal-
kodottat:

- Mit szólhatsz - mondtam -, te összes istenek és emberek szégyene? Mert hiszen a hasznos
szerszámok között még csak említeni se lehet a nevedet! Ezt érdemeltem tőled, hogy mikor
már majd a mennybe jutottam, a pokolba ráncigálj? Hogy meghamisítsd fiatal életerőtől
virágba borult éveimet, és a késő vénség ernyedtségét plántáld belém? Kérlek már, add ki
legalább a halottaslevelet!

Ahogy mindez kiömlött haragvó szívemből:

ő elfordulván, szemeit leszögezte a földre,
s arcát, szólhattam bármit, nem emelte fel inkább,
mint nyúlós fűz vessző, vagy lekonyult nyaku mákfej.

S ahogy az ocsmány szitkozódás végére értem, beszédemért hasonló büntudatot éreztem
magam is, és titkos pír ömlött el rajtam amiatt, hogy saját tisztességemről megfélekedve,
szavakat váltottam testemnek azzal a részével, amellyel az erkölcsösség ismertetőjelét ma-
gukon viselő férfiak még gondolatban sem szoktak foglalkozni. Majd jó darabig dörzsölgetve
homlokomat, így szóltam:

- De hát miféle gonoszt cselekedtem én, ha lelkem fájdalmát természetes gyalázkodással
enyhítettem? Hiszen az emberi testrészek közül a gyomrunkat, a torkunkat vagy a fejünket is
szidalmazni szoktuk, ha valamelyik gyakori fájdalommal gyötör! És mit! Hát Ulixes nem
patvarkodott saját szívével²⁴⁰, és egyes tragikus hősök nem feddik a szemüket, mintha azok
tényleg hallanák? A köszvényesek a lábukat szidják, a csúzosok a kezüket, a csipások a
szemüket, s akik gyakorta felsértik lábujjaikat, bármiféle fájdalom érje is őket, a lábukat
okolják:

Mit néztek, ti Catók²⁴¹, rám ráncolt homlokokkal,
kárhóztatva az új egyszerűség szavait?
Tiszta beszédben báj kacag és ez a báj sose morcos;
s tündöklő nyelven zengem az életet én.
Hisz ki ne ismerné a szerelmet, szép Venus üdvét,
tiltva, hogy ágyad ölén tagjaid átmelegítsd?
Így hirdette tudós Epicurus²⁴², a tiszta igazság
atyja is: ezt a τέλος-t űzi szerinte a lét.

Az emberek együgyű előítéleteinél nincs semmi hamisabb, képmutató erényességüknél
semmi együgyűbb...

CXXXIII Az eddigi szavalást befejezve hívom Gitont, és megkérdem:

- Meséld el nekem, testvérem, de becsületszavadra: azon az éjjelen, amikor Ascylos elcsent tőlem, becsútlan módon virrasztott melletted, vagy beérte özvegy és erkölcsös éjszakával?

A fiú megérintette szemét, és ünnepélyes szavakkal esküdt, hogy Ascylos nem követett el vele szemben semmiféle erőszakot.

*

Encolpios, szomorú sorsát illetőleg, Priapus isten haragjára gyanakszik. Elmegy hát az isten templomába, hogy bűnét - mely ezúttal nem gyilkosság, és nem is szentségtörés, de annál szégyenletesebb elkövetőjére nézve - az isten templomában leimádkozza. Eközben megérkezik az öreg boszorkány, Proselenos, akinek az előző alkalommal nem sikerült Encolpios férfiúságát visszavarázsolnia. Most - Circe megbízásából - Priapus isten vénséges papnőjéhez, Oenotheához fordul tanácsért és gyógyírért...

*

...letérdepelve a küszöbre, így imádkoztam a haragvó istenséghez:

Nimfák s Bacchus társa²⁴³, akit széparcu Dione
dús erdőknek urává tett, s kit urának elismert
zöld Thasos és híres Lesbos²⁴⁴, meg a hétvizü Lydus,
és kit templommal tisztelt meg drága Hypaepaed,
jőjj el, Bacchusnak nevelője, dryas-sereg²⁴⁵ üdve,
jőjj, hallgasd meg ijedt kérelmem! Nem szomorú vér
szennyével jövök én, nem fosztott becsútlan, álnok
jobbom templomokat, de - nehéz szükségben alázott
nincstelen - ó! nem egész testtel bár, bűnbe jutottam.
Nem nagy bűn a szegények vétke! Esengve könyörgök:
könnyítsd meg szívemet s a kicsinyke hibát ne tekintsd.
S hogyha szerencsém korszaka ismét rám kacag egyszer,
isteni rangod méltó tiszteletet kap: elébed
kecskebakot terelek, nagyszarvu apát, s teelébed
hajtom a mindig síró emsém tejszagu sarját;
újbor habzik majd a kupákban is, és az elázott
ifjak körmenetét háromszor látja e szentély.

Míg ezzel voltam elfoglalva, és buzgó figyelemmel vigyáztam ravatalt érdemlő testrészemre, belépett a szentélybe az anyó, megszagatott hajjal és fekete ruhában, borzalmasan, majd rám vetve kezét, az előcsarnokba ráncigált...

CXXXIV - Miféle boszorkányok falták fel az inaidat? Miféle szennyedékbe léptél éjszaka a keresztútnál? Vagy talán hullára²⁴⁶ tapostál? Hiszen még a fiúval szemben sem tudtál helytállni, csak törted magad és verejtékeztél, pilledten, megtörve és kifáradva, mint az igásló a hegyoldalban! Sőt, nem volt elég, hogy magad vétkeztél, még ellenem is fölszítottad az istenek haragját!

Aztán ismét a papnő cellájába vonszolt, s anélkül hogy az ellenállást akárcsak megkísérelhettem volna, az ágyra lökött, majd az ajtó mellől felkapott egy nádpálcát, s mialatt ismét csak türtem mukkanás nélkül, csépelni kezdett. S bizony, ha a nádpálca eltörése, mely már az első ütésnél bekövetkezett, nem csökkentette volna a vesszőzés lendületét, talán karom s még a

fejem is szétzúzódott volna. Felsőhajtottam hát, mint ahogy önkezi kielégüléskor szokott az ember, és jobb kezemmel árnyékba borítva fejemet, sűrű könnyhullatás közepette a párnára hanyatlottam. Az öregasszony is, éppoly heves zokogástól elernyesztve, leült az ágy másik felén, és reszkető szavakkal vádolni kezdte hosszú életét, miért is tart még, mikor megjelent a papnő, és így szólt:

- Minek jöttetek ide a cellámba, ilyen állapotban, ahogy a tegnapi halott máglyája előtt állnak az emberek? Hiszen ma ünnepnap van, amikor még a gyászolók is kacagnak!

- Ó jaj, Oenothea - felelt Proselenos -, ez a fiatalember, akit magad előtt látsz, rossz csillagzat alatt született: sem fiúnak, sem lánynak nem képes eladni a javait. Soha még ilyen szerencsétlen alakot nem láttál: nedves bőrszíjat kapott a Sorstól, nem pedig nemzőszervet. Egy szó, mint száz, mit tartasz egy olyan férfiról, aki még Circe kerevetéről is élvezés nélkül kel fel?

Ezek hallatára Oenothea leült kettőnk közé, és sokáig csóválgatta a fejét, majd így szólt:

- Egyedül én vagyok az, aki ezt a betegséget meg tudom gyógyítani. De ne gondoljátok, hogy csak kerülgetem a dolgot: háljon velem a te fiatalembered egy éjszakát, ha nem teszem neki olyan keménnyé, mint az ökörszarv.

Szolgál minden a föld kerekén. A virágbaborult föld -
úgy akarom: bágyadtan eped s bő nedve kiszárad -
úgy akarom: dús kincseket önt, s kőszál, meredő szirt
nílusi árvizet áraszt. Tengerek árja szelíden
meglapul énnékem s a zefírnek néma fuvalma
lábam elé símul. Szavam égi parancs a folyóknak,
hyrkán²⁴⁷ tigrisnek, sárkánynép ör-csapatának.
Ám mindez kicsiség! A varázsének fonálától
vonva a Hold leereszkedik és Phoebus nagy-ijedten
visszafelé fordítja körén a veszett paripákat²⁴⁸.
Ilyen erős a szavunk! A bikáknak lángja kihamvad²⁴⁹,
szűzi varázslat eloltja; Ulixes népe alakját²⁵⁰
elcsúfítja a phoebusi Circe bűvös igéje;
Proteus²⁵¹ azzá lesz, mit kíván. Mind e varázsban
járatos, én örvénybe elültetem Ida bozótját
és a magas hegycsúcsra folyóvizet telepítek.

CXXXV A hátam is megborzongott, úgy megrémültem a mesébe illő ígéretéstől, és mind buzgóbban pillogtam az anyóra.

- Rajta hát - kiált Oenothea -, engedelmeskedjete hatalmamnak!

Majd miután gondosan megmosta a kezét, ledőlt az ágyra, és kétszer egymás után megcsókolt...

Oenothea egy ócska asztalt állított az oltár közepére, megrakta elevenen izzó szénnel, elővett egy ugyancsak a régiségtől megrepedezett csuprot, és felmelegített szurokkal megjavította. Azután visszaverte a füstös falba a szöveget, amely a fából készült csészével együtt kijött a húzás erejének engedve; majd egy négyszögletű palliumot felövezve, óriási fazekat tett a tűzhelyre, s a hústárolóból leemelt favillával egy kendőt, amelyben babkészletét tárolta; ezután pedig levette egy fél disznófejnek ezernyi késvágással agyonfarigcsált ősrégi maradványát. Kioldozta a kendő kötelékét, a hüvelyek egy részét az asztalra öntötte, és rám parancsolt, hogy lássak szorgalmasan a bab tisztításához. Engedelmeskedtem hát a parancsnak, és a szörnyű mocskos hüvelyekből szorgos kézzel fejtegettem a beléjük öltözött babszemeket. De

ő, összeszidva ügyetlenségemért, eltakarította a selejtet, majd fogaival egyszerre ürítette ki és köpte a földre a hüvelyeket, mintha csak legyek röpdöstek volna...

Elcsodálkoztam a szegénység leple alatt rejtőző tehetségen és minden egyes tárgy sajtószerű művészetén:

Ind elefántcsont nem ragyogott le berakva arannyal
s nem szikrázott megtapodott márvány sem az önnön
kincseitől megfosztott földön: a fűzfonadékon
el volt hintve Ceres üres erdeje²⁵²; szerte agyagból
nemrég gyúrt poharak, formálvák fürge korongon,
meg lágyvízü medencék és hajló, puha kacsból
megfont tál, s a cserépkorsók Bacchus-maradékkal²⁵³.
Körben a fal, megtömve üres pelyvával egészen
s helyben lelt sárral, tarkállt a paraszti szögektől,
s lógott róla a zöld szittyó-seprű kecses ága.
Kincseit ott őrizte a füst-megfogta gerendán
fönt a kicsiny kunyhó: érett-puha berkenye függött
rajta, gyümölcse beszöve az illatozó koszorúba
s szárított borsfű, fürtökbe fűzött mazsolával.
Attika vendéglátó földje jutott az eszembe,
s istenként tisztelt Hecale²⁵⁴, kit azóta - beszédes
századok ajkán - Battiades múzsája magasztal.

CXXXVI Miközben a papnő a húsból is leszelt egy egész kis darabkát, és az ő életkorával egyidős félfejet favillájával visszatette a hústárolóba, eltört alatta a korhadttal szék, amellyel töpörödött testét megtoldotta, és az anyót, aki saját súlyánál fogva lebillent, a tűzhelyre pottyantotta. Persze, a bögre is nyakát szegi, és eloltja az épp hogy erőre kapó tüzet, míg maga az anyó az égő üszökben megégeti könyökét, és a felkavarodott hamufelhő az egész ábrázatát befüstöli. Én pedig megzavarodva kelek fel, és nem türtőztethetve a kacagást, talpra állítom; ő sebtiben elszalad a szomszédba új parazsat szerezni a tűzgyújtáshoz, hogy az áldozat elvégzését semmi se késleltesse tovább. Így aztán előremegyek a kunyhó ajtócskájához, mikor íme, a három szent lúd²⁵⁵, melyek nyilván így délidőben szokták az anyótól kikövetelni táplálékukat, nekem rontanak, és ocsmány, szinte eszeveszett hápogással körülállják reszkető áldozatukat. Az egyik közben a tunicámat tépi-cibálja, a másik a sarum szíjait oldozza ki és húzza-vonja, sőt egyikük, a kegyetlenkedés vezére és atyamestere, nem átalott reszelős csőrével a bokámba is belecsípni. Ennek már a fele sem volt tréfa. Kitértem hát az asztalka egyik lábát, és elkezdtem a legharciasabb állatot fegyveres kezemmel püfölni; sőt, nem érve be amolyan felületes ütlegekkel, a liba halálával bosszúltam meg magamat.

Így menekültek az ég fele Hercules által üzetve
Stymphalos rúd szárnyasai²⁵⁶ s fertelmet okádó
Harpyák²⁵⁷, a család lakomát, Phineus lakomáját
méreggel nyálazva be. Így remegett meg az aether,
míg víjjogva az égi mezőket is összezavarták.

Az életbenmaradottak a földre gurult és az egész padlón szertesét ömlött babszemeket már mind összeszedték, és úgy vélem, vezérük elvesztése miatt elkeseredve visszatértek a templomba, miközben jómagam, egyszerre örvendezve a zsákmánynak és a bosszú sikerének, az ágyra hajítottam a kivégzett ludat, és bokámnak különben nem túl mély sebét ecettel

lemostam. Aztán, félve a várható szidalmaktól, kifőztem a meglépés tervét, majd rendbe szedtem küllememet, és kezdtem iszkolni a kunyhóból kifelé. Még át se léphettem a cellácska köszöbét, mikor észrevettem, hogy Oenothea tűzzel teli cserépkorsót hozva közeleg. Visszafelé vettem hát az irányt, majd ledobtam ruhámat, és megálltam a bejáratnál, mintha éppen a sokáig elmaradt papnőt várnám. Ő a tűzhelyre tette az üres nádszálba rejtett parazsat, és néhány fáhasábot rakott fölébe, majd mentegetőzni kezdett késlekedése miatt, mondván, hogy barátnője nem engedte el addig, míg a kötelező három kortyintás törvényének²⁵⁸ eleget nem tettek.

- Hát te mit műveltél azalatt - kérdezte -, amíg én távol voltam? És hol van a bab?

Erre én úgy vélekedve, hogy dícséretre méltó dolgot cselekedtem, az egész ütközetet szép sorjában előadtam neki, s hogy ne szomorkodjék túl sokáig, felajánlottam vesztesége kárpótlásául a libát. Ahogy az anyó a ludat meglátta, akkora kiáltást hallatott, hogy azt hihette az ember, megint a libák állnak a küszöbön. Ilyenformán, megzavarodva és megdöbbenve attól, hogy talán megint példátlan gaztettet követtem el, megkérdeztem tőle, mi tüzelte fel ennyire, miért szánakozik jobban egy libán, mint énrajtam, az emberen?

CXXXVII Ő erre összecsapta a kezét, és így szólt:

- Még a szád is jár, te gonosztevő?! Nem tudod, mekkora gyalázatosságot cselekedtél: megölted Priapus gyönyörűségét, azt a gúnárt, mely minden libahölgyek legkedvesebbik férje volt! Ne áltasd magad azzal, hogy semmiség amit cselekedtél; ha a magistratus erről tudomást szerez, már mégy is a keresztfára. Vérrrel szennyezted be házikómat, mely mind e mai napig szeplőtlen volt. Most azután már, amelyik ellenségemnek csak tetszik, elkergethet papi hivatalomból...

- Kérlek - mondom -, ne csinálj ilyen lármát: majd szerzek a libád helyett egy struccmadarat!

Miközben én zsibbadozom a rémülettől, ő meg ül az ágy szélén, és siratja a végzet sújtotta ludat, megérkezik Proselenos az áldozati szertartáshoz szükséges kellékekkel, majd ahogy faggatózik szomorúságunk oka felől és meglátja a döglött állatot, a papnónél is hevesebb zokogásra fakad, és olyan szánalommal néz rám, mintha saját atyámat öltem volna meg, nem pedig egy közönséges ludat. Végül is megsokalltam a dolgot, és így szóltam:

- Mondjátok kérlek, megválthatnám-e készpénzzel kezem vérbűnét?... Mit tartozik rátok, még ha emberölést követtem is el? Tessék, itt van két arany, ezzel megvásárolhatjátok a ludat is meg az isteneket is.

Ahogy Oenothea a pénzt meglátta, így szólt:

- Bocsáss meg fiatalember, csakis temiattad aggódtam. S ez a szerelem jele, nem pedig a rosszindulaté. Most hát azon igyekezzünk, hogy senki meg ne tudja a dolgot. Te pedig csak imádkozz az istenekhez, hogy tettedért megbocsássonak...

Hogyha kezeden pénz van, biztos szél viszi bárkád,
s úgy alakíthatod át sorsod, amint akarod.
Nőül megy hozzád Danae²⁵⁹; csak szólj, s a parancsra
hisz maga Acrisius, mint Danae, ugyanúgy.
Légy költő, mondj verset, s tapsol-zúg a közönség,
védd a feleknek ügyét, s verve a perbe Cato²⁶⁰.
Jogtudományt űzz, s „Tetszik, nem tetszik”²⁶¹ teneked jár:
bármilyen lehetsz, ami volt Servius és Labeo²⁶².
Egy szó mint száz: pénzteli markod kérje, amit vágysz,
s úgy ládádba kerül még maga Iuppiter is.

Kezem alá borospoharat helyeztem, és ujjaimat egyenletesen kinyújtva, póréahagymával és zellerrel elvégeztem rajtuk a megtisztító szertartást, majd mogyorószemeket merített a borba könyörgő imádság közben. S akár a felszínre vetődtek vissza, akár megüledtek az alján, mindebből látónoki következtetéseket vont le. Nem kerülte el persze a figyelmemet, hogy a bél nélküli, szélhordta mogyoró megállt a folyadék színén, a súlyosak és ép gyümölcsrel teltek pedig a fenékre ereszkedtek.

Aztán a libamell boltozata alól nagy-vitéz májat húzott elő, és ebből mondott számomra jövendőt. S mi több, hogy az elkövetett bűnök nyoma se maradjon, az egész ludat feldarabolta, és nyársra húzva még fényes lakomát is készített a kevéssel előbb - mint saját maga kijelentette - pusztulásra szánt ifjúnak. Közben pedig színborral teli poharak röpdöstek ajkaik felé.

*

A két vénasszony, a rengeteg italtól lerészegedve, Encolpiosra veti magát, aki kénytelen túrni a gyalázatos varázsszertartás keserves kínjait, hogy Priapust megengesztelje. Egyszer csak azonban elveszti türelmét, fölugrik fekhelyéről, s a két öregasszonnyal a nyomában futásnak ered...

*

CXXXVIII Oenothea egy bőrpfallost hozott elő, és azt olajjal, töröttborssal és örölt csalánmaggal körbekenve, kimért lassúsággal dugaszolni kezdte alfelembe...

S a ritkamód kegyetlen vénasszony ezzel a folyadékkal meghintette combjaimat...

Zsázsa leveléből készített szószba ürmöt kevert, majd bekenve ágyékomat, zöldellő csalánvesszőt ragadott, és lomha kézzel csapdosta köldöktől lefelé egész alsótestemet...

Az anyókák, bár a bortól és kéjvágytól teljesen elernyedtek, megpróbálták végigjárni ugyanazt az utat és néhány utcán át, míg menekültem, nyomon követtek, „Fogják meg! Tolvaj!”-t kiabálva. Mindazonáltal sikerült meglépnem, bár a hanyatt-homlok rohanásban lábam valamennyi ujját bevéztem...

*

Chrysis, a szép szolgáló - úgy látszik - újból találkozik Encolpioossal, s ezúttal hajlandóságot mutat iránta. Encolpiost azonban teljesen elbűvölte Circének, az úrnőnek vakító szépsége, s más nőre gondolni sem tud. Álmatlan éjszakáin, a fogadóban bérelt szobácska ágyán, búsan idézgeti vissza a múlt szép emlékeit, s keserűen gondol megbénított férfiúságára. Így telik az idő, mire egy szép napon betoppan a fogadóba Chrysis, és szerelmet vall Encolpiosnak. Közben más dolgok is történnek. Eumolpus annyira beleéli magát a gazdag úr szerepébe, hogy régi cimboráit valósággal szolgálóként kezeli. A városban egyelőre hisznek a három szélhámos nagy színjátékának, s Philomela, a züllött úriasszony, hajlandó két gyermekét Eumolpus gondjaira bízni, hogy örököseivé tegye őket...

*

- Chrysis, aki gyűlölt téged korábbi állapotodban, a mostaniban kész követni akár élete árán is...

Mi volt ehhez a szépséghez fogható Ariadnéban²⁶³ vagy Ledában? Ki állíthatja ezzel egy szintre Helenét vagy Venust? Ha maga Paris, a vágyra gyúlt istennők bírása, azokkal a fajtalan szemeivel ezt látta volna a szépségverseny alkalmával, odaadta volna érte Helenét az istennőkkel egyetemben. Ha most mindjárt hozzájutnék, hogy legalább csókjait ízleljem, hogy azt

a mennyei és isteni keblet átöleljem, talán ez a szegény test is erőre kapna és felocsúdnának - hitem szerint méregkeveréssel álomba szenderített - tagjai. Még oly sok meggyaláztatásom sem lankaszt. Hogy megostoroztak? Nem veszem tudomásul. Hogy kidobtak? Tréfa az egész. Bárcsak visszafogadna kegyeibe!

CXXXIX Az ágyat szapora simogatással gyötörtem, mintha szerelmem képmását öleltem volna...

Nem vagyok én egyedül, kit az ég s a keményszivü Végzet
üldöz: Rég Tirythius²⁶⁴, úzve az argosi dühtől,
vállra emelte a menny terhét, gyarló boszuvágyát
Laomedon²⁶⁵ két istennek töltötte be; Juno
mérgén sírt Pelias²⁶⁶; harcolt, nem sejtve, kivel vív,
Telephus²⁶⁷; és Neptunustól félt egyre Ulixes²⁶⁸.
Engem is üldöz, szárazon és Nereus²⁶⁹ vize tükrén
Hellespontus-menti²⁷⁰ Priapus szörnyü haragja.

...Gitonomtól érdeklődni kezdtem, nem kerest-e valaki.

- Ma senki - mondta ő. - De az elmúlt nap folyamán egy eléggé csinos hölgy jött hozzánk, s miután jó sokáig beszélgetett velem és fürkésző szavakkal kínzott, végül kezdett olyasmit mondogatni, hogy nagy hibát követtél el, és szolgálhoz méltó büntetés ér majd, ha a megsértett fél fenntartja a panaszát.

Még végére sem értem tiltakozásomnak, mikor megérkezett Chrysis. Olvatag öleléssel esett nekem, és így szólt:

- Úgy tartalak végre karomban, amilyennek remélni szerettelek! Te, vágyaim netovábbja, te, te, szívem gyönyörűsége, soha nem fogod meglátni e tűz kihunyát, hacsak véremmel el nem oltod!

Az új inasfiúk egyike hirtelen berontott, és erősgette, hogy urunk borzasztóan haragszik, mivel már két napja elhanyagolom kötelességemet; jól teszem hát, ha valamilyen alkalmas mentséget jó előre kifundálok. Aligha fordulhat elő ugyanis, hogy a haragvó gazda háborgása megkorbácsoltatásom nélkül lecsillapodjék.

CXL Történt, hogy egy Philomela nevű úrhölgy, aki a közmegebecsülésben mindenkit megelőzött, és aki egykor ismételen nagy örökséget csikart ki magának fiatalsága kamatoztatásával, ekkoriban azonban már vén volt s virágai elfonnyadtak, fiát és lányát gyermektelen öregeknek bocsátotta rendelkezésére, hogy utódaira is kiterjessze régi művészetét. Ezért aztán Eumolpushoz jött, hogy bölcsességére és jóságára hagyatkozva felkínálja gyermekeit, s rábizza magát és szíve legdrágább kincsét, hiszen ő az egyetlen az egész földkerekségen, aki nap mint nap még üdvös ismeretekkel is képes az ifjakat az életre felkészíteni. Egy szó, mint száz, itthagya a gyermekeket Eumolpus lakásán, hogy a beszélgetéseit hallhassák: úgy sincs más örökség, amit az ifjakra írathatna. Úgy cselekedett hát, amint mondotta, s ritka szemrevaló leánygyermekét serdülőkorú fivérével együtt a hálószobában hagyta, s aztán úgy tett, mintha a templomba sietne leróni fogadalmát²⁷¹. Eumolpus, aki olyan tapasztalt ember volt, hogy szemében még én is fiúcskának számítottam, nem habozott a leányzót mindjárt meghívni egy áldozati tornára. Csakhogy Eumolpus előzőleg mindenki előtt azt állította, hogy köszvénye van és már semmire sem képes, s ha a képmutató látszatot nem őrizte volna meg, azt kockáztathatta volna, hogy az egész színjáték felborul. Így hát, hogy hitele a hazugságban

megmaradjon, arra kérte a leányt, üljön bele felülről az anyjától felmagasztalt jóindulatba, Coraxnak pedig azt a parancsot adta, hogy becsúszva az ágy alá, melyen ő maga hanyattfeküdt, kezét támassza meg a padlón, és fenekével alulról hozza mozgásba a gazdáját. Az vonakodva engedelmeskedett a parancsnak, és a leány táncművészetét letről hasonló ritmusban viszonzta. Mikor a dolog a végkifejlet felé közeledett, Eumolpus fennszóval buzdította Coraxot, hogy szaporázza a kötelességteljesítést. Így az öreg, az inas és a leány közé bepréselve, mint valami hintán föl-alá lengett. Mialatt Eumolpus e műveletet újra meg újra elvégezte, hatalmas kacagás volt a kíséret, s még ő maga is kacagott. Én viszont, hogy a henyélés folytán ki ne menjek a gyakorlatból, miközben a fivér a válaszfal részén át nővérenek akrobata-mutatványait bámulta, odamentem hozzá, hogy megpróbáljam, vajon tűri-e... A nagyokosságú fiú nem hőkölt vissza cirógatásaimtól, de az az ellenséges isten, sajnos, itt is csak megtalált...

*

Az istenek szívében végül szánalom ébredt a szerencsétlen Encolpios iránt; elküldik Mercuriust, az Olympus hírnökét, hogy gyógyírt vigyen számára. Encolpios büszkén számol be a réginel és egyszer elvesztettnél kétszerte nagyobb férfierőről Eumolpusnak. Eumolpus magasröptű bölcsességeket mond, közben azonban kiböki, hogy rosszul áll a szénájuk. Encolpios maga is sejti már, hogy a lóvátett crotoniak gyanút fogtak...

*

- Hatalmasabb istenek azok, akik épségemet helyrehozták. Mercurius, aki a lelkeket az alvilágba és onnét a felvilágba vezérli, külön jótéteményként adta vissza nekem azt, amit a haragvó kéz levágott, úgy, hogy most - tudd meg - nagyobb kegyben állok, mint Protesilaus²⁷², vagy bárki más a régiek közül.

Ezeket mondva föllebbentettem a tunicámat, és bebizonyítottam Eumolpusnak, hogy egész férfi vagyok. Ő pedig először is elszörnyedt, aztán, hogy jobban hihessen szemének, mindkét kezével végigtapogatta az istenek ajándékát...

- Socrates, aki a legbölcsebb volt istenek és emberek között, azzal szokott dicsekedni, hogy soha sem a lebutyokba be nem pillantott, sem olyan látványosságokra nem fordította a tekintetét, amilyeneket általában a nagy tömeg látogat. S ráadásul: nincs kellemesebb dolog, mint mindig bölcsességgel szólni.

- Mindez igaz - mondom én -; nincs ugyanis olyan ember, aki szükségképp gyorsabban csöppenne szerencsétlen sorba, mint az, aki a máséra áhítozik. Miből is élnének a csavargók, miből a tolvajok, ha nem vetnének a tömegbe csalétekként kazettácskát vagy ércpénztől csörgő bugyrocskákat? S amint a néma halakat a kenyérmorzsa éteti meg, az emberek is arra kapnak csupán, amire ráharapni reményük lehet...

CXLI - Nem jön a hajó, mint megígérted, pénzzel és szolganépeddel Afrikából. Az örökségvadászok már kimerültek, és egyre csökken a bőkezűségük. Így tehát vagy csalódom, vagy úgy igaz, hogy a szajhatermesztű Fortuna már kezdi bántani eddigi kegyességét...

*

A három csavargó, miután meghányta-vetette a dolgot, elhatározza, hogy most már sürgősen kereket old, mielőtt a baj a nyakukba zúdulna. Eumolpus azonban elillanásuk előtt még egyszer kegyetlenül megrézfálja Croton örökséghajhász, ostoba lakóit. A város vezetőségénél letétbe helyezi végrendeletét, és meghagyja, hogy olvassák föl a főtérre egybehívott polgárok előtt. A végrendelet undorító feltételei megdöbbennek a crotoniakat; de akad azért olyan

pénzéhes polgár, aki még Eumolpus hullájából is hajlandó falatozni, csak hogy pénzéhez hozzájusson. Eumolpus maró gúnnyal, történeti példák felsorolásával még buzdítja is a nagy nyilvánosság előtt - s ezzel a buzdítással véget is ér a mű ránk maradt része. A továbbiakban - minden bizonnyal - a három csavargó elillanása szerepelt, s lehet, hogy ennél a pontnál az egész regény befejeződött...

*

- Mindazok, akik végrendeletembe felvételtek - felszabadított rabszolgáim kivételével -, csak azzal a feltétellel vehetik át hagyatékomat, ha előbb holttestemet feldarabolják²⁷³ és elfogyasztják az egész nép jelenlétében...

Tudjuk, hogy egyes népeknél még máig is őrzik azt a törvényt, mely szerint a halottakat fel kell falnia a rokonságnak, sőt gyakran szidalmazzák is a betegeket, mivel hogy húruk ezáltal silányabbá válik. Figyelmeztetem hát barátaimat, ne vonakodjanak teljesíteni rendeleteimet, hanem ugyanolyan jó lélekkel falatozzanak testemből is, amilyennel lelkemet az égnek ajánlják...

A nyomorult párák szeméit és lelkét elvakította a roppant pénzhőség...

Gorgias hajlandónak mutatkozott eleget tenni...

- A gyomrod ellenkezésétől nincs mit tartanom. Követni fogja parancsodat, ha kilátásba helyezed egyetlen órányi undor kárpótlásaként a rá váró töménytelen finomságot. Takard le csak a szemedet, és képzelj azt, hogy nem emberi belső részeket, hanem százezer sestertiust falsz. S vedd hozzá azt is, hogy találhatunk olyan fűszereket, amelyek az étel ízét megjavítják. Semmi húsféleség nem jóízű önmagában, viszont bizonyos művészi fogással természetéből kiforgathatjuk és az irtózó gyomor számára kedvessé tehetjük. Ha azt akarod, hogy példák is megerősítsem szándékodat; íme: a Hannibaltól szorongatott saguntumiak²⁷⁴ emberhúst ettek, s még csak örökség sem nézett rájuk; a petelinusok²⁷⁵ ugyanezt tették végső éhínségükben, s ebből a lakomázásból semmi egyéb nyereségük nem származott, legfeljebb az, hogy nem éheztek tovább; s mikor Scipio²⁷⁶ Numantiát elfoglalta, olyan anyákra is akadtak, akik saját gyermekeiknek félig megevett testét tartották az ölükben.

.....
.....

FÜGGELÉK

E függelék a Petroniusnak tulajdonított töredékeket tartalmazza, a filológiai hagyományban kialakult sorrendben. Közülük a XXVI-LIII számmal jelöltek a kódexekben Petronius neve alatt maradtak fenn. Az LIV-LXIII számmal jelölt verseket egyes újabbkori szövegkiadások fémjelezték Petronius névével, noha hitelességük az egyébként sokszor megbízhatatlan szöveg-hagyománnyal nem igazolható. Ezeken a verseken kívül, melyeknek költői és irodalomtörténeti értékei vitathatatlanok, a teljesség kedvéért felvettük (I-XXV számmal jelölve) azokat az idézeteket, utalásokat, kivonatokat is, amelyek a kései grammatikusok és metrikai szerzők műveiben Petronius *Satyricon*-jának elveszett részeire vonatkoznak, mivel legtöbbjük, ha olykor szerényen is, sejtetni engedi a csak töredékesen fennmaradt mű egy-egy ismeretlen részletét. A Függelékben mindenütt A. Ernout szövegkiadásának függelékét (*Fragmenta Petronii vel Petronio attributa*) követjük.

A függelék jegyzeteit Horváth István Károly Petronius verseihez írt jegyzetei (Petronius versei. Magyar Helikon, 1959) alapján állítottuk össze.

UTALÁSOK A SATYRICON ELVESZETT RÉSZEIRE

I

A *sacra* azt jelenti, hogy átkozott (*execrabilis*). A szó ilyen használata egyébként gall eredetű népszokással kapcsolatos. Valahányszor ugyanis járvány pusztított a massiliaiak²⁷⁷ között, egy ember ajánkozott a szegények osztályából, akit egy teljes esztendőn át állami költségen és különleges táplálékon tartottak. Az illetőt aztán, babérkoszorúval és szertartásos öltözéssel (*vestibus sacris*) földíszítve, körülvették a városban, olyan átkok kíséretében (*cum execrationibus*), hogy az egész polgárság minden bűja-baja szálljon az ő fejére, majd pedig kiebrudalták maguk közül. A szertartás leírása Petronius művében olvasható.

SERVIUS²⁷⁸ (Vergilius: Aeneis III, 57. sorának *auri sacra fames* kifejezéséhez)

II

Ha pedig nem igéből képződtek, nemük szerint közömbösek. Mert a *-tor*-ra végződő szavak egyaránt lehetnek hímneműek és nőneműek, mint senator és senatornő (*hic et haec senator*), fürdős és fürdősnő (*hic et haec balneator*), bár Petronius a nőfürdős (*balneatrix*) kifejezést is használta.

SERVIUS (Vergilius: Aeneis XII, 159. sorához, a *-tor* végződésű főnevek nőnemű használatával kapcsolatban)

III

Ez a kifejezés a dühbe gurult Canidia²⁷⁹ viselkedésének érzékeltetésére szolgál. Petronius is úgy ábrázolta műve egyik szereplőjének dühöngését, hogy ezt írta róla: „már-már tövig rágott körmével”.

ACRO²⁸⁰ (Horatius V. epodus 48. sorban található *körmét rágó Canidia* kifejezéshez)

IV

Mit mondjak gyönyörű szép nyelvetekről,
Padua²⁸¹, Mantua²⁸², Arpinum²⁸³ szülötte

.....
s kit Massilia népe kertek alján
tisztel, Arbiterünk, mint szent fa-szobrot
s hellespontusi ős Priapus ikrét?

SIDONIUS APOLLINARIS²⁸⁴ (Carm. XXIII, 145-146, 155-157)

V

Így Petronius: „a mellkasunkkal körülölelt (*amplexam*) lelket”.

PRISCIANUS²⁸⁵ (Institutiones VIII, 16; XI, 29.)

VI

Én igen szívesen megteszem - mondta. Viszont, mivel már „a reggeli nap - ahogy Petronius írja - rákacagott a háztetőkre”, előbb keljünk fel, és ha érdemesnek tartod, azután még majd sokkal elmélyültebben és részletesebben megvitathatjuk a kérdést.

BOETHIUS (Porphyrius ellen írt dialógusának II. könyvében)

VII

Nem is képzeld... hogy az előkelő asszonyok mennyire iszonyodnak a szatírától. Bár a női szóáradattól még az ügyvédek is sarokba szorulnak, a nyelvtanárok meg se tudnak mukkanni, elnémul a rhétor és a kikiáltónak torkán akad a szó, a szatíra - egyedül a szatíra! - jó eszköz őrzöngésük megfékezésére, jóllehet Petronius Albucijának²⁸⁶ ugyancsak viszket a...

FULGENTIUS²⁸⁷ (Mythologia című munkájának I. könyvében)

VIII

Ezért mesél Petronius is arról, hogy kéjvágyának fölgerjesztése végett fűszeres bort ivott.

FULGENTIUS (Mythologia című munkájának III. könyvében)

*

A XIV. könyvben arról van szó, hogy fűszeres bort ivott, mikor Quartilla, Ascylos és az egyszer már megkínált Encolpios közé lépve, újra csak neki nyújtotta a poharat, Ascylos részével egyetemben. Ezért mondja Quartilla, hogy ami satureumunk csak volt, Encolpios mind kiitta.

EGY XI. SZÁZADI PÁRIZSI KÓDEXBEN (Cod. Par. 7975. Vö. a Satyricon XX. fejezetével)

IX

A háromszoros-Cerberus történetét ugyanis már fentebb elbeszéltük egy civakodás és forumi perlekedés keretébe illesztve. Ezért mondja Petronius is Eusciosra, hogy „ez az ügyvéd valóságos forumi Cerberus volt”.

FULGENTIUS (Expositio Vergiliana continentiae című munkájában)

X

A teríték (*ferculum*) szón a húsétek felszolgálását értjük. Ezért mondja Petronius Arbiter is: „miután a terítéket elvitték”.

FULGENTIUS (Expositio sermonum antiquorum című munkájában. Vö. a Satyricon XXXIX. fejezetével)

XI

A csücsörítés tulajdonképpen az ajkaknak hátrahajlás közben történő csókra nyújtását jelenti. Ebben az értelemben beszél Petronius is a „csücsörítve csókra nyújtott száj”-ról.

FULGENTIUS (Expositio sermonum antiquorum című munkájában)

XII

Hallucinálni annyit jelent, mint hiú álmokba merülni; a szó a Nílus parti szúnyogok (*alucitae*) nevéből származik, melyeket mi *canopes*-nek hívunk. Ahogy Petronius Arbiter mondja: „mert hálótársamat a szúnyogok (*alucitae*) nem hagyták békén”.

FULGENTIUS (Expositio sermonum antiquorum című munkájában)

XIII

A *manubiae* szó a királyok ékszereit jelenti. Ezért mondja Petronius is, hogy „töménytelen királyi ékszert (*regum manubiae*) találtak a szökevénynél”.

FULGENTIUS (Expositio sermonum antiquorum című munkájában)

XIV

Aumatium-nak a nyilvános árnyékszéket hívják, amelynek a színházakban és a cirkuszban található. Ezért mondja Petronius Arbiter is, hogy „bevette magát egy nyilvános árnyékszékbe”.

FULGENTIUS (Expositio Vergiliana continentiae című munkájában)

XV

A csalás (*dolus*) elménk ravaszkodása, mely abból adódik, hogy valakit becsapni (*deludat*) igyekszünk: máson törjük a fejünket, mint amit színlelünk. Petronius azonban másképpen

vélekedik, mondván: „Mi is a csalás (*dolus*), ó, Bírák? Ha nem csalódom, az, amikor olyasmi történik, ami a törvény tyúkszemére hág (*legi dolet*). Megvan a csalás, most jön a lakolás.”

ISIDORUS²⁸⁸ (Origines V, 26, 7.)

XVI

A *petaurus* szó a bűvészmutatványok egy fajtáját jelenti. Petroniusnál olvashatjuk, hogy a „kötéltánc megkövetelte (*petauro iubente*) magasságnál valamivel feljebb...”.

DIONYSIUS (Glossarium)

XVII

Petronius szerint „elégé nyilvánvaló, hogy a nápolyi alagúton csak meggörnyedve tudnak átbújni”.

DIONYSIUS (Glossarium)

XVIII

Cosmus híres illatszerész volt s az illatos olajat róla nevezték el *cosmianá*-nak. Iuvenalisnál (Sat. VIII. 86.): „...s *Cosmus* egész rézüstje fűroszti”. Petroniusnál: „Hozd ide nekünk a *cosmianumos* alabástrom-tégelyt!”

NICOLAUS PEROTTUS (Cornu copiae c. munkájában)

XIX

*Horatius - figyeld meg! -
ilyen tartalmu pajzán
verset kötetbe nem vett;
annál sűrűbb az ékes
beszédü Arbiternél.
E pár sor ismerős lesz,
hisz szottuk énekelni:
Memphis-lakó²⁸⁹ leányok,
ünnepre díszitettek,
éjfél színere festett
fiú zengő tenyérrel...*

TERENTIANUS MAURUS²⁹⁰ (De metris 2486-96. sorok)

*

Tudjuk, hogy néhány ilyen tartalmú és formájú verssort lírai költőink is bele-beleszóttek költeményeikbe, ahogy Arbiternél is olvashatunk ilyeneket, mint például:

Memphis-lakó leányok,
ünnepre díszitettek...

vagy:

Éjfél színére festve
Egyiptom tánckarában...

MARIUS VICTORINUS²⁹¹ (De metris III, 17.)

XX

*Mint mondtam, e metszet adhat olyan
versmértéket, amely Anacreonnál
mézédesszavu énekek szülője.
Él Petronius is vele, miközben
Múzsakarban a fenti lírikusnak
szép összhangzatu verseit dicséri
s még mások, sokan. Ám milyen cezúrát
kíván s bír el e sor, kifejtem azt is.
Hálás volt a vetés a gürcölésért:
Hálás volt - ez idáig hexaméter,
s ím innét: a vetés a gürcölésért²⁹²
úgy zeng, mint: Forog egyre hármass útján
Triviának²⁹³ égi lángja,
s kocsiján robogva, Phoebus
tovaszáll az égi körben.*

TERENTIANUS MAURUS (De metris 2849-2865. sorok)

XXI

Innét az a sortagolás, amelyet Petroniusnál így találunk:

a rezge-ajku, bortól
elázott, vén anyóka

DIOMEDES²⁹⁴ (Ars grammatica című munkájában)

XXII

A *Quirites* (polgárok) szó szintén csak többesszámban használatos; Horatiusnál azonban a *hunc Quiritem* (ezt a polgárt) kifejezést is megtaláljuk, melynek nominativusa - *hic Quiris* - egyesszámú. Ugyancsak Horatiusnál fordul elő: *quis te Quiritem* (ki tart téged polgárnak?). Ebből magyarázható a *hic Quirites* nominativus, amelyet Petronius használ.

SERVIUS (Donatus: Ars grammatica című munkájához)

*

Senki se mondja azt, hogy *hic Quirites*, hanem *hi Quirites*-t használjunk, habár az előbbire is találhatunk példát. Olvassunk csak bele Petroniusba, és az egyes nominativus használatával kapcsolatban meggyőződhetünk állításom igaz voltáról. Mert Petronius *hic Quirites*-t ír.

SERVIUS (Donatus: Ars grammatica című munkájához)

XXIII

A *fretum* (öböl) semleges nemű, s többesszáma: *freta*, amiként Petroniusnál a „nereisek öble” *freta Nereidum* formában szerepel.

NÉVTELEN GRAMMATIKUS

XXIV

A dúsfürtű és fölbodorított hajú ficsurakat, s a külföldről behozott szagos cickány-prémet, amelyről ez áll Petroniusnál:

...rossz szagu vagy, hogyha csak illatozol

úgy igyekezzék kikerülni a szűzlány, mint a dögvészt s a női szemérem megmérgezőjét.

HIERONYMUS²⁹⁵ (Demetriadeshez írt levelében)

XXV

Bár Nicagoras... azt mondja, hogy először így formálta meg a szobrot²⁹⁶, s máját, amelyet a keselyű elé nyújt, mintegy az irigység szimbolumaként, ónszínűre festette. Ezért mondja Petronius Arbiter:

Májunkat keselyű hasítja mélyen,
szívünk tépi s az izmainkba roncsol,
ám ez - szemben a költőknek szavával -
lélek mételye: Fényüzés s Irigység.

FULGENTIUS (Mythologia című munkájának II. könyvében)

PETRONIUS VERSEI A SATYRICON ELVESZETT RÉSZEIBŐL

XXVI

Így - bár szinte a Természet törvényei ellen -
nyári gyümölcserés költi a csókatojást.
Így a porontyát nyelvével formálja a mackó,
és szül a halnóstény, bár sohasem szeretett.
Így Phoebus teknőce²⁹⁷, letépve Lucina²⁹⁸ bilincset,
nem szül: költi fiát orrlika lágy melegén.
Így a viaszsejtből tüzesen röppen ki a méh, s bár
nem pározott, tele lesz harcos utóddal a kas.
Egy módszerrel a Természet soha meg nem elégszik,
mert természete, hogy vágyja a váltogatást.

XXVII

Félsz alkotta az isteneket legelőször: az égből
hullt meredek villámok, a várfalakat harapó láng,
s tűzbe borult Athos²⁹⁹; aztán Phoebus, amely keleten tűnt
fel mindig, beragyogva a tájat, a Hold mely öregszik
s fénybe borul, meg a csillagfoltokkal teli égbolt,
majd meg a hónap-váltakozás, mely elosztja az évet.
Emberi bűn s az üres tévelygés hangja sugallta,
hogy gabonát áldozzon a földek népe Ceresnek³⁰⁰,
Bacchust sok tele fűrt koszorúzza, Pales³⁰¹ meg örüljön
pásztorok ünnepein. Tenger fenekére merülve
úszik örökké Neptunus³⁰². Pallas a tabernát³⁰³
tartja övének. - Az esküszegő, s ki eladja az anyját,
most már gyártja az isteneket versengve magának.

XXVIII

Tűzparazsat könnyebben tart szájában az ember,
mint ahogyan titkot. Ha az udvaron egyszer elejted,
árad azonnal, s nagy port verve bejárja a várost.
S hagyjád, hogy terjed, mi bizalmas. Azám! De tetézve
röppen a pletyka, s a jóhírt megterhelni törekszik.
Egykor a borbély is - bár félt - nem bírta a titkát,
gödrot fűrt, s a királya szamárfüleit belesúgta.
Föld méhébe hatolt ez a hang, s az örök-fecsegő nád
megláthatta Midast³⁰⁴, amilyenek a pletyka leírta.

XXIX

Megcsalnak szemeink; a kósza érzék
megcsúfolja - hazudva - józan elménk.
Állj mellé a toronynak: íme, négyszög;
távolból sima teste gömbölyű már.
Nem kell gyakran a Hybla³⁰⁵ mézes íze,
máskor sajt szaga bántja orrlükunkat.
Nem tetszhetne ez és az, egyszer egyik,
majd másik, ha örök csatára szánva
nem bírkózna a sok csalóka érzék.

XXX

Szerte-cikázó árnyképekkel játszva az álmot
nem szentély s nem az isten küldi az ég magasából,
lelkünkől támad mind. Hisz, ha ledőlve elalszunk,
testünk elpihen, és súly nélkül lebben a lelkünk,
éjjel is azt tesszük, mit nappal. A hős, aki bátyját
tör s a szerencsétlen várost tűzvészszel emészti,
dárdát lát, bomlott csatasort, a királyok elestét,

s hullámzó vértengert, mely szétömlik a réten,
míg ki perekben szónokol, az forumot, meg a törvényt,
s nézi szorongva a nép gyűrűjébe szorult dobogóját³⁰⁶.
Kincsét rejti, s aranyra lel, ásva a földet, a fösvény;
fölveri völgyek ölét a vadász a kopókkal; a bárkát
menti a matróz, vagy süllyedve a tatba fogódzik;
szép lány ír a babájának, pénzt küld buja asszony;
s még a kopó is a nyúlnak lábnyomain csahol egyre.
Sorsvert szívek mély sebe, jaj, tüzel éj idején is!

XXXI

Indus föld szült engem, bíbor partok ölén, hol
fölgújtván az eget megjön a nappali fény.
Isteni rangra s tisztességre születtem e tájon;
nyelvem, a rég barbár, most a latinra simult.
Hattyuidat küld el most már, ó, delphii Paeon³⁰⁷,
hangom méltóbb, hogy zengje a himnuszodat.

XXXII

Gályatörött, ki pucéran, deszkán partra vetődött,
vézsújtott társat vár, ki megossza baját.
Az, kire jégkár zúdult s elveszítette az évet,
kárvert társ kebelén könnyezik árva során.
Eggyé fűz a haláleset is: két özvegy öregnek
jajszava összefolyik, s pár lesz egy óra alatt.
Döngessük mi is egybekuszált panaszunkkal a mennyet,
s - hírlík: - a kérés-pár áttör a csillagokon!

XXXIII

Marcia édes, küldesz nékem szép aranyalmát,
és jön gesztenye is, túske-burokba takart.
Mindez kedves persze. De bár hoznád magad egyszer:
akkor lenne nagyon drága, te drága leány!
Még ha fogínybe maró almát hoznál is ezúttal:
csak belekóstolnék, s mézizü lenne a szám.
Ámde ha nem hiszed el, mily kedves lenne a jöttöd:
almád csókold meg - s úgy szivesebben eszem.

XXXIV

Phoebusnak huga vagy? Vedd, Delia, megbizatasom,
s jóslat-kérő szóm vidd a fivéred elé:
„Delphii Úr! Szentélyt ragyogó márványbol emeltem
néked, arany himnuszt írt a kezemben a nád.
Mondd - ha e kérő szót hallod, s isten vagy -, Apollo,
honnan kérjen pénzt az, kinek egy vasa sincs?”

XXXV

Mindazt, bármi csak írja lehet nyomorult panaszunknak,
fénylő istenség adta kezünkbe nekünk.
Olcsó zöldség s tüskés cserje szeder-csemegéje,
hogya a gyomrod szúr, éhed eloltva segít.
Balga marad csak szomjas a vízparton, s fut a széltől,
míg forró máglyát gyújtva a nyár tüze zeng.
Lándzsás törvény áll a menyecskék zord küszöbén őrt;
ám nem fél a leány, hogya a szíve szabad.
Gazdag a természet, s amivel jóllaksz, meg is adja:
persze, ha dicsvágy fűt, célba nem érsz sohasem.

XXXVI

Harci sisaknak mélyén raktak fészket a gerlék:
látszik, hogy Marsnak hű szeretője Venus!

XXXVII

Bárha kelet fia megtömjénzi az isteni sertést
és füle csücskénél húzza alá az eget,
ám ha az ágyékát vassal meg nem hasogatták
gallérját lenyeső népe szokása szerint,
megveti hitközsége: tovább-ballaghat a hellén
városból, s böjttől ünnepe nem sanyarog.

*

Egy a nemesség, és arcszín soha nem bizonyítja,
hogya szabad ember vagy: csak ha vitéz a karod!

XXXVIII

Még alig élvezhettem az éjszaka kezdeti csendjét
ágyam ölén, s alig ült álom a két szememen,
hogya rámtört a kegyetlen Amor. Megfogva hajamnál,
fölrázott, s rámszólt: töltsen el ébren az éjt.
„Hú inasom vagy - mondta -, ezer lányt bírna a vágyad,
jó neked így egyedül? Jégszívü, jó neked így?”
Pattanok erre, mezítláb, szétbomlott tunicában.
Százszor is útrakelek, jó utat így se lelek.
Majd loholok, majd menni unok; nincs visszaut innét;
s marna a szégyenpír állni az út közepén.
Ím hallgatnak az emberi hangok, az utca-zsivajgás,
hú kutyahad sem ugat, s néma az égi madár.
Én, csakis én remegek, s kerülöm ki az ágyat, az álmat,
fenséges Cupido, csüggve parancsaidon!

XXXIX

Áldjuk az éjt, a csodálatos éjt mindegyre, Nealce,
azt a legelső éjt, mely a karomba sodort!
Áldjuk az ágyat, a fekhely szellemeit, s ama titkos
percet, amely még szűz testedet adta nekem.
Rajta, szeressünk hát! Bár lassan hervad az élet,
elkopik évre az év - éljük azért gyönyörét!
Szent és szép meghosszabbítani régi szerelmünk:
annak, amit perc szült, vége a perc ne legyen.

XL

Mindünk megleli vágyát, hisz mind másra törekszünk:
ennek a rózsaszírom, annak a tüske a szép!

XLI

Már megtörte az Ősz a tüzes ködfátylat a tájon,
s langyos gyeplőkkel fent Phoebus a Tél fele vágat,
elhullajtja haját a platán, s hervadt kacsok alján
érett fürtjei számát olvasgatja a szőlő -
ím! mit az esztendő megígért, most itt van előttünk.

XLII

Únja az ember fürtjén mindig a hindu kenőcsöt;
borban, amit megszoksz, nem leled élvezeted.
Így a bikának a fű is más-más völgyben esik jól,
s váltott étkek után nyújtja dühödt ajakát.
S éppen azért kortyoljuk a nap sugarát is örömmel,
mert kicserélt paripán tér vele vissza az éj.

XLIII

„Hitvesedet tartsd becsben, mint biztos jövedelmet!”
- Ám én megbecsülöm más jövedelmeit is!

XLIV

Hagyd el az otthonodat, s idegen partokra siessél,
ó, ifjú! A kalandok még ragyogóbb sora vár rád!
Földre ne sújtson baj. S ismer majd távoli Hister³⁰⁸,
zord Boreas³⁰⁹ s a Canopus³¹⁰ örök-békés birodalma,
s mind, aki Phoebus keltét látja, s látja lenyugtát.
Új, de dicsőbb Ithacus³¹¹ lépjen ki a messzi fövényre.

XLV

Nincsen semmi, amit nem tud használni az ember:
balsorsban kiségit az, mi ma sutba hever.
Nyúg csak a rőt arany akkor, hogyha a bárka merül már,
míg könnyű evezőn úszik a gályatörött.
Vas veri át az urak torkát, ha a kürt szava jelt ad:
ámde a rongyos a vad hareviadalra - füttyöl.

XLVI

Biztonságos szalmatető fedi el kicsi kunyhóm,
színborral tele fürtök csüngnek a dústövü szilfán,
ontja a kert a cseresznyét és a rubinpiros almát,
és a kövér terméstől Pallas lombja leroskad.
Ott, hol a forrás-permetet issza a lágyrögü szerű,
szír zöldség nő nékem, s mályva, a földre lapulva,
s mák virul ott, könnyű álmot szemekre bocsájtó.
Néha, ha kedvem volt, madarat csalogattam a lépre,
néha riadtszivü szarvasokat hajtottam az erdön,
majd sodrott hálómbe ijedt halakat keritettem:
mocskos falvamban csak ilyen cselt ismer az ember!
Most menj, s életed elsuhanó idejét te csak add el
gazdag ebédért! Engem a Vég - hisz az egy neki úgylis -
itt, itt érjen utól, s követelje be rajtam a múltat!

XLVII

Őrütl ifjúság, nem elég, hogy a mélybe taszítasz,
S hogy szárnyára kapott, sárral elöntve, a Hír?
Ím, a cseléd, aki rossz vinkót öntött le csak otthon,
most a cserépkorsók drága levének örül.
Olcso szolga királyi vagyonnal bír ma, s a börtön
jót mosolyog³¹² Vestán, s Romulus ősi lakán.
Így van: míg az Erény fetreng szennyel beborítva,
gázság-gályákon büszke vitorla dagad.

XLVIII

Épp így szokta a test az erekbe bezárni a szellőt,
mely mélységbe hatol, s mert újra kijutni igyekszik,
görcs-rohamokkal nyit utat, és meg nem szünik addig
borzongásod, mely a jeges csontokba befészkelte,
míg ki nem ül bágyadt testedre a lanyha veríték...

XLIX³¹³

Ó, éltemnél drágább part! Ó, tenger! Örülhet
az, ki elérheti még távoli, drága hazám.
Ó, gyönyörű napok! Ott zaklattam erős kezeimmel
rég a najád-sereget, ott, a mezőknek ölén.
Ott a kis ér szeme tündököl; itt sást paskol a tenger;
hű menedék vár ott néma szerelmi csatán.

.....
És most itt vagyok... ám ami szép volt s kellemes egykor,
verhet akárhogy a Sors, el soha nem veheti.

L

Itt hol a tenger vésze zudul, hol az ég dühe tör ránk;
ott a vadon tájról kis patakocska kacag.
Itt sír kétfele vált bárkája miatt a hajós nép;
ott a szelíd habban fürdeti pásztor a nyájt.
Itt a Halál tátong roppant szájával örökké;
ott hajlott sarló vígan aratja Cerest.
Itt torkunkon tikkasztó szomj ég a habok közt;

.....
ott a csalárd férj is csókmiriádra talál.
Járja a tengert s szelje a habját koldus Ulixes,
fénylő Penelope otthon ül, ős szigetén.

LI

Így szólt, s tépte haját remegő feje vén havasáról
majd arcát hasogatta. Szeméből záporosó hullt.
S mint ahogyan bőszült patak árad a völgynek ölén át,
hogya az eljegesült hó sorvad, s bágyatag Auster
már nem tűri a jég létét a lazult-rögű földön -
épp így bővizü örvénytől ázott meg az arca,
s hörgő sóhajtás zendült fel dúlt kebeléből.

LII

Az, ki halálba rohanni nem óhajt, vágyva: ne tépje
széjjel gyorskezü Vég élete lágy fonalát,
ennyit lásson a vad tengerből. Íme, hogy árad -
s mégis, lágy hullám csobban a lába körül.
Ím, viruló sás közt hányódik a gyöngyszínü kagyló,
síkos héjat hajt partra a halkzaju rév.
Ím, hol visszasodorva fövenyt hömpölyget a tajték,
hullámmart talajon díszlik a tarka kavics.
Bárki e tájon sétálhat, csak a part menedékén
játsszon: a tengerről higgye, hogy ennyi csupán.

LIII

Szép test nem minden, s mi csinosnak tűnni szeretne,
kell, hogy önértékén túl ne becsülje magát.
Tréfa, csipős él, társalgás víg bája, enyelgés
győznek a természet gyöngyszinü bájain is.
Az, mit a művészet nyújt, szépséged betetőzi,
s semmibe vész a pucér báj, melyet elhanyagolsz.

**PETRONIUSNAK TULAJDONÍTOTT VERSEK
ÉS VERSTÖREDÉKEK**

LIV

Ocsmány és rövid élvezetre lelsz csak,
s undort kapsz, ha a kéjre törsz azonnal.
Nem jó hát, ha vakon, szeretni-gerjedt
barmokként rohanunk a vég-örömré,
mert ellankad a vágy, s a tűz kihamvad.
Ám véget sosem ér az ünnep, édes,
így, így, míg heverészve csókolózunk.
Nincs most gyötrelmem, és a pír sem éget:
jó volt, most is az, és sokáig az lesz,
el nem múlhat, örökre újra kezdjük.

LV

Kárhozzatni a lányt, kiért bolondul:
ezt tán még maga Hercules se bírná.

LVI³¹⁴

Ébren két szemem esd teutánad; s hogyha magános
ágyra nyugóz le az éj, lelkem is érted eped.
Álmom csalfa igézete élvezetett a karomba:
győzd le az álmaimat, jőjj ide, jőjj igazán!

LVII

Játszva, szíromszinü szálból szőtte magának e gyolcsot
Hesperie, fürgén, gyenge kis ujjaival.
S míg gyönyörű mellét gyönyörű szalagocska borítja,
ujjong, hogy kettős rajta ezáltal a dísz.

LVIII

Hesperie elefántcsont keblét önkeze-szötte,
melleihez méltó drága kötő köti át.
Nincs meg a régi harag Venus és Tritonia közt már:
Pallas műve borul bájra, amely Venusé.

LIX

Ringó melled ahányszor ez övbe szorítod, amelyen
rózsakehely beleszótt tyrosi bíbora ég,
kettős emlődből ambrózia-harmatot élvez,
s így lesz rózsza csupán: így lehel illatot is.

LX

Fénylő hóval támadt Julia rám. Sose hittem
azt, hogy tűz is a hó; ám ez a hó csupa tűz.
Dermesztőbb van a hónál? Mégis, elégeti keblem,
Julia, hólabdád, mit kezded elhajított.
Ó, van-e biztos hely, hol a vágy törét kikerülhesd,
hogya keményre fagyott jégben is izzik a tűz?
Julia, csak te tudod csittítani bennem a lángot,
nem hóval, jéggel: ám ha lobogsz magad is.

LXI

Delos³¹⁵, mit ma szilárd talaj bilincsel,
hajdan tűzszinü tengerárban úszott.
Megrezzent csak a szél, s előre-hátra
imbolygott a habok felett remegve.
Kettős láncra kötötte hát az isten,
innét zord Gyárosra fűzte, onnét
jól-rögzött Myconosra³¹⁶ bízta láncát.

LXII

...Ó, dolgok legmagasabbja,
szent Becsület, te derék ember bástyája-erénye!

LXIII

Szép szemeidben csillagtűznek mély ragyogása,
rózsák szirma nyakad, hajfürtöd szebb az aranynál,
tűzszinü bársonynál ajakadnak bíbora lágyabb,
melled friss tej, amelyben vérnek cseppje vegyült el;
szolgál minden báj; testednek fénye sugárzik,

mint a nagy istennőké s ködbe borítja Venust is.
Két kis ezüst-ékszer kezed, eljátszik puha ujjad
drága selyemszálát szövögetve finom fonalak közt.
Nem méltó érinteni talpad a csöppnyi kavics sem,
s bűnös a föld, hogy durva rögökkel sérti a lépted.
Míg liliomszálak közt átlibben puha lábad,
egy szirmuk se törik le e súlytól, szép liliomszál.
Földíszítheti más a nyakát otromba nyakékkal,
kontyát gyöngykoszorú foghatja le: légy te darócban,
úgy is szebb vagy. Nincs, akinek szeplője ne volna,
ám akinek szeme van, rajtad szépségre talál csak.
Hogyha szavad fölzeng, Thaliának hallgat a lantja,
és a szirének csábdala elfül: méz a te hangod,
mellyel vágyat gyűjtsz az esendő férfi-szivekben.
S én most szenvedek, égek, gyötrődöm, csupa sóhaj,
háborgó tűz s vágy a szívem, s elhervadok érted!
Orvosi kés nem metszi ki többé mély sebem üszkét:
ajkaid enyhíthetnék csak sajtó nyavalyámat,
írt csak ez adna szívemre, melyet vad fájdalom éget,
hogy bágyadt testem kínjában meg ne szakadjon,
s hogy ne legyen szépséged durva halál okozója.
S hogyha sokalod az árat, kérlek térdre borulva,
hattyufehér karod, ó! ne utálja utólszor ölelni
holttetemem, s úgy visszaszökik szívembe az élet.

JEGYZETEK

A teljességében most először megjelenő Petronius magyarországi életében fontos állomás volt a *Satyricon* legépebben fennmaradt jelenetének, az ún. Trimalchio lakomájának (XXVI-LXXIX. fejezetek) fordítása, Révay József-től (könyv alakban először megjelent 1920-ban, lényegesen átdolgozva 1958-ban). Említést kell tennünk Révay József összefoglaló és új értelmezési lehetőségeket felvető Petronius-monográfiájáról is (Petronius és kora. Budapest, 1927.). Bibliográfiák adatai szólnak egy Bécsben, az 1920-as évek elején - a Hellas Verlagnál - megjelent névtelen teljes magyar *Satyricon*-fordításról is, ennek azonban a hazai közönyvtárakban egyetlen példánya sem lelhető fel. Kötetünk közvetlen előzménye a *Petronius versei* című gyűjtemény, Horváth István Károly fordításában és utószavával (Magyar Helikon, 1959). E versfordításoknak - most már a *Satyricon* megfelelő helyein - javított változatát közöljük.

A *Satyricon* fennmaradt töredékei között az utalásokból teljes bizonyossággal megállapítható események rövid összefoglalásával igyekeztünk valamelyes összhangot teremteni. Ezt az összekötő szöveget *kurzív szedés* különbözteti meg.

A szöveg hagyományos fejezetbeosztását a lapszálon római számokkal jelöltük.

A görög és latin tulajdonneveket a szövegben mindenütt abban az alakban használtuk, amelyben az adott helyen a kéziratokban (illetőleg az alapul vett kiadásban) szerepel. A nevek bizonytalan helyesírása valószínűleg a Rómában egymás mellett élő görögös és latinok követi. A jegyzetekben azonban a görög nevek szokásos „fonétikus” átírását használjuk.

A jegyzetek az ókori kultúra vázlatos ismeretére építenek. Magyarázatot mindig az első előfordulási helyhez fűztünk.

¹ *van részüik... kalózokban*: a korabeli szónokiskolák gyakorlatának megfelelően a növendékeknek különféle fiktív témák feldolgozását adták feladatul, s a való élettől sokszor távol eső tárgy szónoki megmunkálásában az újszerűség, a stílus bravúrossága volt az elérendő cél.

² *a kilenc lírikus*: a kilenc „kánonikus” görög lírai költő: Pindarosz, Sztészikhorosz, Szimonidész, Alkman, Alkaios, Szapphó, Ibükosz, Anakreón és Bakkhülidész.

³ *Ázsiából vándorolt... Athénbe*: Encolpios az ékesszólás atticista (Athén) és azianista (Ázsia) irányzatára céloz; az azianista irányzatot az atticistával szemben bombasztikus, patétikus stílus jellemezte.

⁴ *Hyperides (Hüperidész)*: neves görög szónok az i. e. IV. században; Cicero a nagy görög szónokok közül Démoszthenész után őt tartja a legjelentősebbnek. Encolpios többi „érvét” a líra, a kardal, a dráma (Szophoklész és Euripidész), a filozófia (Platón) és a történetírás (Thuküdidész) területéről veszi; ennek magyarázata az, hogy az ókorban az ékesszólást szoros kapcsolat fűzte a többi irodalmi műfajhoz. Petronius fiatalabb kortársa, a neves szónoklat-teoretikus, Quintilianus például részletes tanácsokkal látja el a leendő szónokokat, milyen - mai értelemben vett - szépírókat tanulmányozzanak, ha művészetüket fejleszteni-csiszolni akarják.

⁵ *az egyiptomiak elvakultsága*: eléggé homályos a célzás, mivel a Petroniusszal egykorú egyiptomi festészetet alig ismerjük.

⁶ *Lucilius-féle... rögtönzést*: Lucilius, az i. e. II. században élt római satíráköltő Horatius szerint (Sat. I. 4, 9-10.) egy óra leforgása alatt képes volt féllábon állva kétszáz verssort is lediktálni.

⁷ *lándzsavívő Pallas bástyája*: Athén, Pallasz Athéné kedvelt városa. A következő sorokban Agamemnon még két várost sorol fel, ahol filozófiát lehet tanulni: az egyik - *lacedaemon-gyarmatosítók lakta telep* - a dél-itáliai Tarentum, a másik - *szirének kastélya* - Neapolis (a mai Nápoly).

⁸ *maeoni forrásvíz*: a homéroszi költészet; Homérosz ugyanis a hagyomány szerint a kisázsiai Lydia (Maeonia) egyik városában született.

- ⁹ *socraticus tanokon*: itt nemcsak Szókratészről, hanem általában a filozófiáról van szó.
- ¹⁰ *mintha satureumot ittak volna*: a hasonló nevű növény leveléből készített italt a szerelmi vágy fokozására használták.
- ¹¹ *Ha te Lucretia vagy*: Lucretia a rómaiak számára a női erény és hűség szinte közmondásos alakja volt; Sextus Tarquinius, a monda szerint Róma utolsó királyának, Tarquinius Superbusnak a fia erőszakkal tette magáévá.
- ¹² *cynicus-batyúval*: Petronius korának egyik elterjedt filozófiai iskolájára céloz. A künikoszok a legteljesebb igénytelenséget, a civilizáció teljes megvetését hirdették; képviselőik ütött-kopott öltözékben, bottal és batyúval járták a világot.
- ¹³ *pervezető lovagod*: a bíraskodás Rómában - egyebek között - a lovagok (equites) rendjének tisztje volt.
- ¹⁴ *tilalmas dolgok*: e korban az egész birodalomban elterjedtek az ún. misztériumvallások, melyek középpontjában általában egy-egy keleti istenség állott. Vallási ünnepeiket, szertartásaikat csak beavatottak (*müsztesz* a. m. „beavatott”, innen a „misztikus” szó) látogathatták, s az ott látottakat és hallottakat minden résztvevőnek szigorú titokként kellett kezelnie. Úgy látszik, hasonló misztikus kultusza volt ebben az időben Priapusnak is, s minthogy Priapust termékenység-istenként tisztelték, titkos szertartásai bővelkedhettek a legvadabb orgiákban.
- ¹⁵ *jó delusi módra heréltek*: a Görögország és Kisázsia között elterülő Délosz (Delus) sziget lakosai kitűnően értettek a csirketenyésztéshez és ezen belül a kakasok kappanolásához.
- ¹⁶ *acacia-krém*: gyógyszer; többek között a bőrbetegségeket gyógyították vele.
- ¹⁷ *krétapor*: a krétaport arcfestésre használták.
- ¹⁸ *a rabszolgák nyakában a feliratos tábla*: ezen tüntették fel az eladásra kivitt rabszolga árát és adatait.
- ¹⁹ *kezében szárnyas pálcát tartva*: a szárnyas pálcát Trimalchio védőistenének, Mercuriusnak jelvénye. Azzal pedig, hogy a képen Trimalchiót Minerva, a tudományok istennője vezeti, a festő kifejezésre akarta juttatni, hogy megbízóját nemcsak a szerencse támogatja (még a Párkák is aranyból fonták élete fonalát!), nemcsak Venus kegyeinek örvend, hanem - mint a soron következő lakomán maga bizonyítja - „szellemi téren” is sokra vitte.
- ²⁰ *Az Iliast és az Odyszeiát (Iliász és Odüsszeia)*: a „művelt” Trimalchio számára nem okoz ízlésbeli problémát, hogy házát a két nagy eposzból vett jelenetek mellett közönséges gladiátori küzdelmek festői ábrázolásával díszíttesse.
- ²¹ *vesszőnyalábok*: a hivatali méltóság jelvényei.
- ²² *hattagú császári hivataltestület*: a sevirek (sevir = hat férfi) feladata az volt, hogy az uralkodó kultuszát megszervezzék. Trimalchióon kívül társaságának nem egy tagja viselte vagy viseli ezt a méltóságot.
- ²³ *A másik tábla a Hold pályájának képét... ábrázolta*: Trimalchio - mint majd a későbbiekből is kiderül - híve volt az ez idő tájt nagyon divatos asztrológiának.
- ²⁴ *tyrusi szövet... volt*: a phoeníciai Tyrusban (Türosz) gyártották a legfinomabb bíborszöveteket.
- ²⁵ *Terebinthus-fából készült ostáblával*: egy dómajátékhoz hasonló társasjátékról van szó.
- ²⁶ *fél librát nyom*: egy libra 32.7 deka súlynak felel meg.
- ²⁷ *Ezért jelöltem ki jó előre mindenkinek a maga külön asztalát*: a római lakomákon a vendégek kerevetei egy közös tálalóasztalt fogtak közre, Trimalchio azonban minden vendégének ezen kívül még külön is adatott egy-egy asztalkát.

- ²⁸ *Opimius korából*: Opimius i. e. 121-ben volt consul. Ebből persze nem következik, hogy a lakoma i. e. 21-ben zajlott le; Trimalchio minden pontos kormeghatározás igénye nélkül pusztán hencegni akar „óborával”.
- ²⁹ *Orcus*: az Alvilág, a halál. Az egész előző jelenet természetesen csak arra szolgál, hogy a házigazda költői és egyben filozófiai „tehetségét” fitogtathassa.
- ³⁰ *a Kos fölé csavaros szarvú bagolyborsót tett*: visszaadhatatlan szójáték: a bagolyborsó neve - cicer arietinum - szóról szóra „kosborsót” jelent.
- ³¹ *a tálalótál felső rétegét*: a lakomát kettős tálcákon szolgálták fel. A felsőn voltak az előételek, az alatta lévön pedig a tulajdonképpeni lakoma, nem számítva természetesen a meglepetésül tartogatott fogásokat és az ingyencségeket.
- ³² *Marsyas*: szatír; borostömlőt tartó szobra ott állt a római Forumon. Trimalchio lakomáján a tömlőkből nem bor, hanem - meglepetésül - mártás folyik.
- ³³ *Epirus-szoros*: a Görögországot az Euboia-szigettől elválasztó tengerszoros (Epirusz).
- ³⁴ *képen... pofon*: a rabszolgafelszabadítás aktusánál az úr képen legyintette felszabadítandó rabszolgáját.
- ³⁵ *Így ismert-e Ulixes*: a „művelt” Trimalchio Vergiliust idézi (Aeneis 2, 44), s aztán irodalomtudomány címén zagyva asztrológiai fejtegetésekbe kezd.
- ³⁶ *Hipparchust és Aratust*: Aratosz (i. e. 310-245) és Hipparkhosz (i. e. 190-120) neves görög csillagászok és matematikusok voltak.
- ³⁷ *Bromiust, Lyaeust... Euhiust*: Bacchusnak, illetve Libernek, a bor istenének különböző elnevezései. (Bacchus, római isten, megfelel a görög Dionüszosznak).
- ³⁸ *Libert szabad saját szabadosomnak mondanom*: Trimalchio szellemeskedik: Liber ugyanis „szabad”-ot jelent.
- ³⁹ *baljós madarat kopasztott*: közmondásszerű kifejezés, kb. annyi, mint „rosszul ment a sora”.
- ⁴⁰ *Minerva embere volt*: azaz: „mindenhez értett”. Minerva a tudományok és kézművesmesterségek istennője.
- ⁴¹ *aedilisek*: állami tisztviselők; feladatuk volt többek között az élelmiszerellátásról gondoskodni.
- ⁴² *saturnaliáznak*: azaz dorbézolnak, ünnepelnek. Az ajándékozással, mulatozással egybekötött Saturnalia ünnep december végére esett.
- ⁴³ *a curiában*: a helybeli tanácsházban.
- ⁴⁴ *ázsiai kórságban szenvedett*: a perzsákról az ókori tudományos irodalomban az a feljegyzés olvasható, hogy „testük egészen száraz volt, sem nem köptek, sem az orruk nem folyt”.
- ⁴⁵ *colonia*: itt és a továbbiakban egyszerűen „várost” jelent. Hogy pontosan milyen városban folyik le a lakoma, az a szövegből nem derül ki, annyi azonban bizonyos, hogy egy Rómától délre fekvő, latinizált görögöktől lakott helységről van szó.
- ⁴⁶ *nem vásári szolgasereg*: a közelgő ünnepeken tehát az ünnepségek finanszírozója, egy bizonyos Titus, gladiatori játékokat szándékozott rendezni, még hozzá nem rabszolgákból rekrutálódott gladiátor-egyesületek, hanem olyanok részvételével, akik különleges vitézségük folytán kikerültek a gladiátor-csapatokból, felszabadultak, s éppen ezért fokozott érdeklődésre tarthattak számot.
- ⁴⁷ *Mammaea... Norbanus*: a városka két vezető személyisége, a közelgő hivatalválasztásokon egymás riválisai. A vezető tisztviselők a nép etetés-itatásával, szórakoztatásával igyekeztek a szavazatokat maguknak megszerezni.
- ⁴⁸ *Pentheus-vagdalt*: Pentheuszt, Thébai mondabeli királyát az őrjöngő bakkhánsnók darabokra szaggatták. Erre utal a *vagdalt* elnevezése.

- ⁴⁹ *Melyik szakaszhoz tartozol:* a rabszolgák tízes csoportokba, decuriákba voltak osztva, melyek más-más, könnyebb vagy nehezebb munkát végeztek, s így az egyikből a másikba való beosztás sokszor súlyos „lefokozásnak” számított.
- ⁵⁰ *Tarraco és Tarentum:* Tarraco Róma közelében, Tarentum viszont Dél-Itáliában feküdt!
- ⁵¹ *Ulixes híres esetét:* Trimalchio megint „műveltségét” fitogtatja, csak hogy az Odüsszeia híres Odüsszeusz (= Ulixes) - Polüphemosz-epizódjában Odüsszeusz megvakítja a küklópszot, nem pedig az ujját csavarja ki.
- ⁵² *a Sibyllát:* Sibylla Vergiliustól, Liviustól és más római íróktól is említett jósnő, aki a hagyomány szerint a mai Nápoly közelében, Cumae mellett, egy barlangban lakott. Az, hogy Trimalchio látta, természetesen légből kapott dolog. *Sibylla, ti theleisz? Apothanein theló.* A görög nyelvű kérdés: „Sibylla, mit akarsz?” És a válasz: „Meg akarok halni.”
- ⁵³ *Mikor Ilion elesett:* Trimalchio újabb „attrakciója”: összekeveri a legendák ködébe vesző trójai háborút (ezt az ókoriak általában 1200-ra tették) és a hannibáli hadjáratot, mely 219-től 202-ig tartott.
- ⁵⁴ *üvegsésze:* Trimalchio alighanem közismert anekdotával „tündököl”. Ránk is több változatban maradt: említi az idősebbik Plinius és Dio Cassius is. Hogy a Caesar név alatt melyik princeps rejtőzik, nem tudjuk.
- ⁵⁵ *hogyan gyilkolta meg Cassandra a fiait:* Trimalchio tovább ontja ismereteit: összekeveri a trójai királynőt (akinek nem voltak gyermekei) a gyermekgyilkos Médeiával, s aztán három egészen különböző mitológiai személyt, illetve eseményt vesz egy kalap alá, mert a kézművesmesterségek mondabeli őse (Daidalosz), a tizenkét gyermekének halála miatt kővé vált királynő (Niobé) és a trójai faló semmiféle kapcsolatban nem állott egymással.
- ⁵⁶ *Hermeros és Petraités:* ismeretlen gladiátorok.
- ⁵⁷ *cordax:* buja tánc.
- ⁵⁸ A két görög szó (*madeia, perimadeia*) értelme homályos. Valószínűleg csak ugyanúgy az ének, illetve zene ritmusát hangsúlyozták, mint a mi „hopszasza” szavunk.
- ⁵⁹ *Baiae:* előkelő fürdőhely volt a mai Nápoly közelében.
- ⁶⁰ *atellanát játszanak:* az atellana itáliai eredetű, vaskos humorú paraszti komédiázás; Petronius korában már régen irodalmi polgárjogot nyert.
- ⁶¹ *Mopsus:* a szöveg nagyon hiányos és nem érthető pontosan. Mopsust nem ismerjük; Petronius alighanem ismét Trimalchio és társai műveletlenségét akarja kigúnyolni.
- ⁶² *Publilius:* Publilius Syrus neves mimusköltő volt (i. e. I. század), akit éppen ezért aligha lehetett a szónok Ciceróval összehasonlítani.
- ⁶³ *Mars ős városa:* Róma, mert alapítója, Rumulus, a hagyomány szerint Mars gyermeke. A következőkben egy sereg, más római íróktól is említett „fényűzési cikket” sorol fel Petronius.
- ⁶⁴ *arany babylon palást:* azaz: „olyan tarka, mint a Babylomból származó szőnyegek”.
- ⁶⁵ *numida:* afrikai nép a mai Tunisz és Algéria határvidékén.
- ⁶⁶ *A gólya:* lásd Horatius Sat. II. 2, 49 sk.
- ⁶⁷ *Carchedon:* Karthágó.
- ⁶⁸ *kacsamáját rendelnek:* valószínűleg éppen Trimalchio bélbántalmait ellen.
- ⁶⁹ *Csonka ezüst:* minden egyes ajándék egy-egy eléggé szellemtelen, Trimalchióra jellemző tréfa. A tréfa legtöbbször abban áll, hogy az ajándéktáblácskák felirata és az ajándék neve között a teljes értelmi különbség ellenére is összhangzás van (pl. muraena - murem cum rana stb.); ezeket a szójátékokat természetesen a fordítás csak érzékelteti, pontosan vissza nem adhatja.

- ⁷⁰ *ha körbepisálnám*: a római néphit megkötő erőt tulajdonított a vizeletnek.
- ⁷¹ *a Hatos Hivataltestület*: a sevirnek megválasztásuk után meghatározott összeget kellett fizetniök az államkincstárnak.
- ⁷² *Mikor guberáltad ki az egyhuszadot?*: a rabszolgafelszabadítás a felszabadított szolga értékének öt százalékába, egy huszadába került; az összeget vagy az újdonsült szabados, vagy volt gazdája fizette ki az államkincstárnak.
- ⁷³ *Melyikünk az*: a talányok és fejtörők szintén szerepeltek a félműveltek lakomáinak „műsorán”. A megfejtés: láb, szem, haj.
- ⁷⁴ *puszpángsárga gyűrűid*: gúnyos célzás: „azt hiszed, a lovagokat megillető aranygyűrűnek nézem a gyűrűdet?”
- ⁷⁵ *homeristák*: színészek, akik a homéroszi eposzok egyes jeleneteit adták elő.
- ⁷⁶ *Diomedes és Ganymedes*: Trimalchio eléri a csúcspontot „műveltsége” fitogtatásában. A görög Diomédész és a trójai Ganümédész nem voltak testvérek, sőt Ganümédész nem is a trójai háború idejében élt, mint Diomédész, Helena Kasztor és Pollux (Polüdeukész) testvére volt; nem Agamemnón, hanem Parisz trójai királyfi rabolta el Helenát; az Adria tenger északi partvidékén elterülő Parentium városka lakói sohasem kerültek összeütközésbe a trójaiakkal; Agamemnón nem adta feleségül a leányát, Íphigeneiát Akhilleuszhoz, mert mikor elfoglalta Tróját, már mindkettő régen meghalt; Akhilleusz elesett a háborúban, leányát meg ő maga áldozta fel (más változat szerint a megsértett Diana az utolsó percben szarvassal cserélte ki a leányt - Trimalchio erről is tud valamit, csak éppen rossz helyen említi); Ajax korántsem az állítólagos házasság miatt háborodott meg. Annyi viszont igaz, hogy Ajax tébolyultságában a görög sereg nyáját kezdte kaszabolni.
- ⁷⁷ *sáfránynedvet kezdett frecskendezni*: a sáfrányt gyakran használták áldozatok alkalmából, innen a vendégek félreértése.
- ⁷⁸ *Éljen Augustus*: a lakomákon szokás volt áldozni a princeps védőszellemének és a ház isteneinek, a Lároknak; ezek mellett foglalt helyet a házigazda geniusának, védőszellemének a házigazda arcvonásairól mintázott szobra is. A Lárók elnevezése persze megint nagyon jellemző Trimalchióra.
- ⁷⁹ *Majd hogy imígy szólott*: Luciliusnál és Vergiliusnál sűrűn megtalálható stereotip kifejezés (l. pl. Aeneis II. 790).
- ⁸⁰ *Capua*: népes és gazdag dél-itáliai város.
- ⁸¹ *számár a háztetőn*: közmondásszerű kifejezés valami csodás, rendkívüli jelenség megjelölésére.
- ⁸² *Cappadocia*: tartomány Kisázsiaiban.
- ⁸³ *chiosi életformát éltem*: ugyancsak közmondásszerű: „elpuhult, élvhajhász életet éltem” (erre utal egyébként a „dúsfürtű” szó is, mert a hosszú haj az elpuhultság, sőt erkölcstelenség jele volt). A Kisázsia nyugati partvidéke mellett elterülő Khiosz sziget lakóinak erkölceiről már Thuküdidész is elítélően nyilatkozik.
- ⁸⁴ *Apellesen kívül*: Apelles híres színesz volt Caligula császár korában.
- ⁸⁵ *Kisprofám*: Petronius egy játékra céloz, melyben az egyik félnek ki kellett találnia, hány ujját mutatta fel játszótársa a háta mögött.
- ⁸⁶ *lictor*: az állami hivatalnokokat kísérő hatósági személy. Habinnasnak, mint sevirnek jogában állott egy lictorral kísértetnie magát.
- ⁸⁷ *praetor*: magasrangú, méltóságban közvetlenül a consul után következő hivatalnok.
- ⁸⁸ *praetori asztal*: a legelőkelőbb vendég számára fenntartott hely; Habinnas, mint éppen hivatalban lévő sevir, s így a társaság legelőkelőbb tagja, természetesen itt foglalt helyet.
- ⁸⁹ *csak nyugalom, Palamedes*: az eredeti szöveg számos értelmezésre ad lehetőséget; valószínűleg arról van szó, hogy Habinnas utolsó szavainál egyik kísérője öklendezni kezdett.

- ⁹⁰ Eddig az „első asztal” volt benn, az előételekkel és a tulajdonképpeni lakomával. A második asztal jelenti az ingyencégeket.
- ⁹¹ *Aeneas a hajókkal*: idézet Vergilius Aeneiséből. (V. 1.)
- ⁹² *nem tudja befogni a száját*: a közhiedelem szerint kapcsolat állt fenn bizonyos lelki tulajdonságok és a szem színe, formája stb. között.
- ⁹³ *a bélyeg a homlokára kerüljön*: a rabszolgákat gazdáik - több más büntetés mellett - homlokukon izzó vassal megbélyegezhették. A szökevények homlokára például az F betű került (fugitivus = szökevény).
- ⁹⁴ *Ráismerek a cappadociaira*: úgy látszik, a cappadociaiak nemcsak lusta (erre vannak adataink), de élvhajász, feslett emberek hírében is álltak.
- ⁹⁵ *látszat-ebédeket*: Encolpius holmi a Saturnaliákon adott agyag ajándéktárgyakat vél felfedezni a legutóbb feltálat fogásban.
- ⁹⁶ *Daedalus*: a kézművesmesterségek mondabeli őse és feltalálója (Daidalosz); a rabszolga nyilván ügyessége és találékonyasága miatt nyerte ezt a nevet.
- ⁹⁷ *Noricum*: a mai Ausztriának megfelelő római provincia.
- ⁹⁸ *szégyellem elmondani*: a láb megkenése és megkoszorúzása szokatlan volt a rómaiaknál.
- ⁹⁹ *zöldpárti*: a cirkuszi játékok közönsége két fő pártra, a zöldek és a kékek pártjára oszlott; mindegyiknek megvoltak a maguk külön „favoritjai”.
- ¹⁰⁰ *Ennek a síremléknek nem lehet örököse*: gyakran előforduló formula a római sírokon. Értelme: a sír nem tartozik az elhunyt után fennmaradt örökséghez, tehát az örökös nem bánhat vele tetszése szerint, érintetlenül kell hagynia.
- ¹⁰¹ *a nagy Maecenas*: körülbelül ennyit jelent Trimalchio mellékneve, a Maecenianus. A Vergiliust, Horatiust és annyi más költőt támogató Maecenas neve Petronius idejében már fogalomná vált; persze az ő és Trimalchio „mecénássága” között volt némi különbség.
- ¹⁰² *Menecrates dalait*: Menecrates Nero idejében működött mint énekes és zenész.
- ¹⁰³ *az első szakállnyírás ünnepét tartotta*: az első szakállat ünnepélyesen az isteneknek ajánlották fel; Trimalchióé, mint a regény XXIX. fejezete elmondja - a Lárok szobra mellett volt elhelyezve.
- ¹⁰⁴ *löttyentsük borunkat az asztal alá*: a babona szerint ezzel lehetett védekezni a vést jelentő kakas-kukorékolás ellen.
- ¹⁰⁵ *nem hajlandó a saját ölébe köpni*: azaz: „nagyon fenn hordja az orrát”. A néphit úgy tartotta, hogy ilyen módon bárki távol tarthatja magától az ártó démonokat, nem kell attól félnie, hogy élete rosszra fordul.
- ¹⁰⁶ *Cassandra*: a büszke trójai királylány (Kasszandra) nevet valamilyen drámából vehette Trimalchio. „Úgy viselkedik, mintha Cassandra szerepét játszaná színpadon; de ez nevetséges, hiszen cipő van a lábán, nem cothurnus.”
- ¹⁰⁷ *Mégis... éltem a gazdámnak kegyeiben*: ti. szakálla ellenére.
- ¹⁰⁸ *Caesar örökostársává tett*: ebben a korban az egyeduralom és terror erősödésével gyakorivá vált, hogy a gazdagok vagyonuk egy részét a princepsre hagyják.
- ¹⁰⁹ *bíborszegélyű togához méltó*: vagyis „senátorhoz méltó”. A szenátori rang bizonyos vagyoni szinthez volt kötve.
- ¹¹⁰ *tűtől és cérnától kezdve*: magyarul így mondanánk: töviről hegyire.
- ¹¹¹ *Apulia*: a mai Puglie tartomány Dél-Itáliában.

- ¹¹² *új Thebaïs*: Giton a két thébai királyfi, Eteoklész és Polüneikész testvérgyilkos harcára céloz, melyet drámákban és epikus költeményekben sokszor feldolgoztak.
- ¹¹³ *a férfitoga felöltésének napján*: a római ifjak általában 15-16 éves korukban cserélték fel ünnepélyes szertartás kíséretében eddigi gyermektogájukat a férfitogával.
- ¹¹⁴ *centuria*: a legio kisebb egysége, szóról szóra „század”.
- ¹¹⁵ *Tantalus* (Tantalosz): kisázsiai mitikus király. Vétkeiért az Alvilágban örökös éhséggel és szomjúsággal bünhődött; hiába hajolt le a vízhez, melyben állt, hiába nyúlt ki kezével a feje fölött csüngő gyümölcsök után, azok visszahúzódtak előle.
- ¹¹⁶ *Zeuxis* (Zeuxisz): görög festő az i. e. V-IV. században.
- ¹¹⁷ *Protogenes* (Prótogenész): görög festő az i. e. IV. században.
- ¹¹⁸ *Apelles* (Apellész): görög festő az i. e. IV. században.
- ¹¹⁹ *monoknémon*: egylábszárú (görög betűvel).
- ¹²⁰ *az idai ifjút*: Ganümedészt, a szép trójai királyfit Iuppiter (Zeusz) megszerette, és sas képében az Olümposzra ragadta, hogy pohárnokává tegye.
- ¹²¹ *Hylas* (Hülasz): az Argonauták egyike, Héraklész kedvese, akit a nimfák elcsábítottak.
- ¹²² *Apollo kárhoztatta*: Apollón és Zephürosz versengett a szép Hyakinthosz kegyeiért, aki Apollón felé hajlott. A féltékeny Zephürosz bosszút állt: mikor az isten diszkoszvetésre tanította Hyakinthoszt, egy hirtelen fuvalmával az ifjú fejéhez sodorta a korongot, s az ütésbe Hyakinthosz belehalt. Véréből lett a jácint.
- ¹²³ *megeresztett húrú*: azaz: „gyászoló”.
- ¹²⁴ *Hercules tiltakozni fog ellene*: Hülasz eltűnése után Héraklész a felkutatására indult.
- ¹²⁵ *Lycurgusnál kőszívűbb embert*: Encolpios alighanem Lükurgosz thrák királyra gondol, aki a monda szerint magát Bakkhoszt és dajkáit is elüldözte.
- ¹²⁶ *quaestor*: magasrangú pénzügyi hivatalnok.
- ¹²⁷ *Pergamum* (Pergamon): jelentős város Kisázsia nyugati tengerpartján.
- ¹²⁸ *Democritus* (Démokritosz): görög filozófus és természettudós az i. e. V. században.
- ¹²⁹ *Eudoxus* (Eudoxosz): görög matematikus és csillagász az i. e. IV. században.
- ¹³⁰ *Chrysippus* (Khrüszipposz): a sztoikus filozófiai iskola vezetője, tanításainak rendszerbe foglalója és egyben élelméjű védelmezője az i. e. III. században.
- ¹³¹ *bürök-oldattal*: a bürök (elleborus) nedvét elmebaj elleni orvosságnak használták. Egy sztoikus számára annál is ajánlatosabb volt élni vele, mert ő a „világ hívságait” eleve „örültségnek” tekintette.
- ¹³² *Lysippus* (Lüszipposz): görög szobrász az i. e. IV. században.
- ¹³³ *a Capitolium küszöbére*: pontosabban: a római Capitolinus domb tetején álló Iuppiter-templom küszöbére.
- ¹³⁴ *ezer arany talentumot szokott felajánlani*: fogadalmi ajándékként veszély idején.
- ¹³⁵ *Phidias* (Pheidiasz): a legnevesebb görög szobrász i. e. V. század.
- ¹³⁶ *tizedszer jött a nyár*: a görög sereg a hagyomány szerint tíz évig ostromolta Tróját. A vers egyébként Vergilius Aeneisének híres Laokoón-epizódját utánozza (II. ének).
- ¹³⁷ *Phrygiára*: Trója Kisázsia északnyugati partvidékén, a későbbi Phrügiában feküdt.

- ¹³⁸ *Calchas jós-szava*: Kalkhasz a görög sereg jós-papja volt; a sereg indulása előtt megjósolta Trója végzetét, de a tizedik év végén már-már nem hittek a szavának.
- ¹³⁹ *Delosi Úr*: Apollón, aki Délosz szigetén született.
- ¹⁴⁰ *Ida*: Trója közelében emelkedő hegy.
- ¹⁴¹ *Sinon (Szinón)*: a görög sereg egyik harcosa, aki a görögök látszat-visszavonulása után ott maradt a faló mellett, s elhitette a trójaiakkal, hogy honfitársai a sikertelen ostrom miatt elkeseredve hazájukba tértek, a falovat pedig felajánlották engesztelő áldozatul a trójai Minervának (Athéné), akít egykor megsértettek.
- ¹⁴² *a ló hasába szúr*: Laokoón ugyanis cselekedett gyanít, nem hiszi el Szinón szavait.
- ¹⁴³ *Tenedos (Tenedosz)*: sziget Trója közelében.
- ¹⁴⁴ *phryg*: mint fentebb, itt is „trójai”-t jelent.
- ¹⁴⁵ *szentségtörés miatt elfordult istene*: mert a trójaiak nem hittek a pap, Laokoón figyelmeztetésének, s ezzel az isteneket sértették meg.
- ¹⁴⁶ *Phoebus kitelt már*: Phoebé a holdistennő, illetve maga a Hold.
- ¹⁴⁷ *Priamus (Priamosz)*: Trója királya.
- ¹⁴⁸ *vakarókkal*: ezekkel tisztogathatták le az atlétikai gyakorlatok után az olajjal bekent, porral fedett testet.
- ¹⁴⁹ *Colchis-adta fácan*: Kolkhisz a Fekete-tenger keleti partvidékén terült el. A vers egyébként ugyanazt a gondolatot tartalmazza, mint a párja az LV. fejezetben.
- ¹⁵⁰ *Syrtis*: a mai Gadesi illetve Sidra-öböl Afrika északi partjain.
- ¹⁵¹ *mint Ulixes a kos hasa alatt*: az Odüsszeia 9. éneke elmondja, hogy Odüsszeusz (Ulixes) egész csapatával együtt az emberevő küklópsz, Polüphemosz barlangjába került, s az óriás hatalmában mindegyikükre a halál várt. Odüsszeusz azonban előbb lerészegítte, majd megvakította rabtartójukat, s reggel, amikor a küklópsz kihajtotta nyáját legelni, a juhok hasa alá függeszkedve menekültek meg.
- ¹⁵² *miféle Hannibal*: a második pun háború (i. e. 219-202) híres karthagói hadvezére és a később említett küklópsz itt egyszerűen „félelmetes lény”-t jelent.
- ¹⁵³ *Még körül is metélkezzünk*: Giton a zsidók, arabok és gallok, illetve később a négerek legjellemzőbbnek tartott ismertetőjegyeit sorolja fel.
- ¹⁵⁴ *olyan művelet elvégzésébe merült, ami ilyenkor nagyon veszedelmes*: a közvetlenül elsüllyedés előtt álló hajók utasai szokták levágni hajfűrteiket abban a babonás hitben, hogy ezzel megakadályozhatják a hajótörést.
- ¹⁵⁵ *Epicurus (Epikurosz)*: görög materialista filozófus (i. e. 341-270).
- ¹⁵⁶ *a hajó Gyámolát*: minden hajón ott volt védőistenének szobra is.
- ¹⁵⁷ *Ulixes dajkája*: Petronius az Odüsszeia egyik jelenetére céloz (19, 467 sk.), ahol az öreg dajka egy sebhelyről felismeri húsz éve nem látott gazdáját, a hazatért Odüsszeuszt.
- ¹⁵⁸ *E babonával teli szónoklat*: a néphit szerint az, aki bűnöst visz a hajóján, maga is áldozata lesz az istenek haragjának.
- ¹⁵⁹ *Nem trójai hérosz*: vagyis Parisz, aki Menelaosz feleségét szöktette meg.
- ¹⁶⁰ *Medea*: a mondabeli kolkhiszi királylány, Médeia szerelmesével, Iaszóonnal együtt megszökött a szülői házból, s menekülés közben megölte öccsét, Abszürtoszt.
- ¹⁶¹ *Phoebust és Phoebus ragyogó hűgát lefőzték*: Apollónnak és Dianának egyaránt gyakorta használt díszítő jelzője a „hosszúhajú”.

- ¹⁶² *Ephesus* (Epheszosz): jelentős város Kisázsia nyugati partvidékén. A következő, egyébként görög eredetű novella Boccaccio Dekameronja révén utat talált a modern európai irodalomba is.
- ¹⁶³ *Azt hiszed*: idézet Vergilius Aeneiséből (4, 34).
- ¹⁶⁴ *Mit tusakodsz*: ugyancsak Vergilius-idézet (Aeneis 4, 38-39).
- ¹⁶⁵ *Aquilo*: az észak-északkeleti szél.
- ¹⁶⁶ *az isteni fátyolt és a csörgődobot*: mivel a csörgő az egyiptomi Iszisz kultuszában játszott szerepet, talán éppen Iszisz volt a hajó védőistene; de hogy miként kerülhettek ezek a tárgyak Encolpioshoz, azt a szöveg töredékessége miatt nem tudhatjuk. A babonás Lichas mindenesetre a fátyol és a csörgő visszaadásával szeretné megmenteni hajóját.
- ¹⁶⁷ *az emberiség legközönségesebb parancsát követve*: az ókoriak számára szigorú vallási parancs volt a temetetlen holtak elföldelése, mert hitük szerint enélkül az elhunyt lelke nem juthatott nyugovóra az Alvilágban.
- ¹⁶⁸ *Croton*: Dél-Itáliában, az Ión-tenger partján elterülő város. Az örökséghajhászás, melyről a várossal kapcsolatban Petronius ír, valóban korjelenség volt; Horatius is egy szatírában tárja fel ennek a „művészetnek” minden csínját-bínját (Sat. II. 5.).
- ¹⁶⁹ *Mint hivatásos gladiátorok*: az előző mondatban Petronius a római gladiátorok hagyományos esküjét idézi. Ezzel az esküvel fogadtak teljes engedelmisséget vezetőjüknek.
- ¹⁷⁰ *Numidia*: területe körülbelül a mai Algéria és Tunisz területével esett egybe.
- ¹⁷¹ *akik a forumon űzik foglalkozásukat*: a szónokok, politikusok.
- ¹⁷² *Gyűlölt, profán nép*: Horatius híres ódájának (Carm. III. 1.) kezdősora.
- ¹⁷³ *ha valaki a polgárháború megírásának... munkájába belefog*: félreérthetetlen célzás Petronius kortársának, Lucanusnak Pharsalia című eposzára, melyben a Nerótól halálba kergetett költő a polgárháborúkat, közelebről Caesar és Pompeius küzdelmét verselte meg. Eumolpus - Petronius - elsősorban azt rója fel Lucanusnak, hogy az epika eddigi gyakorlatától eltérően mellőzte a mitológiai apparátust, nem juttatta szerephez művében az isteneket, s ezzel - szerinte - egy másik műfaj, a történetírás területére tévedt. De azért maga Petronius sem vonhatta ki magát Lucanus hatása alól; ezt bizonyítja az, hogy a sok Vergilius-reminiscencián kívül számos lucanusi kifejezés és gondolat is fellelhető a terjedelmes „ellen-Lucanus”-ban.
- ¹⁷⁴ *Róma a széles föld kerekén*: a költemény az i. e. 49-es és 48-as év eseményeiről szól, amikor a teljes Földközi-tenger medencét birtokló Róma két legkiemelkedőbb politikusa, C. Iulius Caesar és Pompeius versengett a hatalomért. Caesar ez idő tájt a gall és germán törzsek leigázását, illetve visszaverését fejezte be; közben Pompeiusnak sikerült pártjára állítania a senatust. A 48-as évre Caesar consulnak szerette volna magát jelöltetni távollétében. Pompeius azonban megakadályozta jelölését, sőt rábeszélésére a senatus egy határozatban kimondta, hogy Caesar köteles seregét leszerelni, a főparancsnokságot pedig Pompeius veszi át. Erre a hírré Caesar az Alpokon keresztül-hatolva leereszkedett a Pó síkságra, átkelt a Rubicon folyón (49. jan. 10), két hónap leforgása alatt elfoglalta egész Itáliát, és 48-ban a görögországi Pharsalus mellett döntő győzelmet aratott Pompeius felett.
- ¹⁷⁵ *Nem leli kedvét senki*: mint a Satyricon nem egy versbetétjében, itt is a luxus ellen hadakozik Petronius; ezt a témát különben már az Augustus kori költőknél is megtaláljuk.
- ¹⁷⁶ *Őserdők szörnyét aranyért veszik*: a cirkuszi játékokon különféle egzotikus vadállatokat is szerepeltettek.
- ¹⁷⁷ *Ammon földjéig*: vagyis egy, a líbiai sivatagban lévő oázisig, ahol Iuppiter Ammont tisztelték.
- ¹⁷⁸ *perzsák ősi szokása szerint*: a kasztrálás Perzsiában és a Közel-Kelet sok országában el volt terjedve (nem egy helyen a legfontosabb állami hivatalokat bízták a heréltekre), bár ennek oka korántsem az erkölcsi züllésben rejlett, melyről itt Petronius Rómával kapcsolatban beszél.

- ¹⁷⁹ *Lucrinus parti kövén lelt osztriga*: a Lucrinus-tó a mai Nápoly közelében terült el; a gazdagok Horatius tanúsága szerint is (Sat. II. 4, 32) innen hozatták az osztrigát lakomáikra. Az osztrigáról egyébként azt tartották, hogy fokozza az étvágyat.
- ¹⁸⁰ *Phasisi hullám*: a Phaszisz folyó a Fekete-tenger keleti medencéjébe torkolt, Kolkhisz területén. Petronius a XCII. fejezetben említett „Kolkhisz-adta fácánra” gondol.
- ¹⁸¹ *Mars mezején*: Rómának ebben a városrészében tartották a választásokat.
- ¹⁸² *Cato*: Cato Uticensis (i. e. 95-46), konzervatív beállítottságú politikus, Caesar ellenfele. 51-ben megpályázta a consuli hivatalt (erre vonatkozik a „fascēs”, vagyis a vesszőnyaláb, a tisztviselőknek kijáró hatalmi jelvény), de Caesar megbuktatta.
- ¹⁸³ *gyászos Enyo* (Enüó): a görög mitológia vérszomjas hadi istennője.
- ¹⁸⁴ *Crassust Parthia*: Crassus, Pompeius és Caesar alkották az ún. első triumviratust. Crassus 53-ban a parthusok ellen vívott harcban esett el, Pompeiust (aki hódításaiért és győzelmeiért a Magnus, azaz „nagy” melléknevet kapta) 49-ben orvul megölték a vesztes pharszaloszi ütközet után, Caesart pedig 44-ben gyilkolták meg a római senatus üléstermében az egyeduralkodói törekvéseit ellenző összeesküvők.
- ¹⁸⁵ *Parthenope... Dicarchis*: Neapolis (a mai Nápoly) és a tőle mintegy 15 km-re fekvő Puteoli. A rómaiak hite szerint ezen a vidéken volt az Alvilág bejárata.
- ¹⁸⁶ *Cocytus* (Kókütosz): alvilági folyó.
- ¹⁸⁷ *temető-koszorúként ciprusok*: a rómaiak a ciprust az Alvilág, a halál szent fájának tartották.
- ¹⁸⁸ *Dis atya*: az Alvilág istene.
- ¹⁸⁹ *kőtömbökkel elúszik a tengert*: Horatius is leírja (Carm. II. 18, 19 sk. és Carm. II. 15, 2 sk.), hogy az előkelő rómaiak a tengerbe épített földgátakon emelnek nyaralókat, s hogy mesterséges tavakat készíttetnek.
- ¹⁹⁰ *Tisiphone* (Tiszifoné): az alvilági furiák egyike.
- ¹⁹¹ *sullai szablya*: L. Cornelius Sulla (i. e. 138-78) senatuspárti politikus, 83-ban ezrével koncoltatta fel néppárti ellenfeleit.
- ¹⁹² *az az isten rontja le majd*: Mars, a háború istene, aki a hagyomány szerint Róma alapítójának, Romulusnak atyja volt.
- ¹⁹³ *kettős gyásszal beborítva Philippit*: az észak-görögországi Philippi mellett zajlott le Octavianus Augustus és a Caesar-ellenes összeesküvés két vezére, Brutus és Cassius között a döntő ütközet, melyben a két utóbbi életét vesztette.
- ¹⁹⁴ *Thessaliának máglyáit*: vagyis: „a pharszaloszi ütközet során elesettek máglyáit”. Pharszalos az észak-görögországi Thessaliában feküdt.
- ¹⁹⁵ *ibér temetőket*: célzás az ilerdai ütközetre. Itt, az ibér félsziget északnyugati csücskében elterülő város mellett verte meg Caesar először Pompeius legióit (49).
- ¹⁹⁶ *Zúgó torlaszaid, Nílus*: Caesar a pharszaloszi ütközet után a Nílus parti Alexandriába vonult seregével.
- ¹⁹⁷ *Actium öblét*: a Görögország nyugati partszegélyén elterülő Actium mellett győzte le Augustus, Caesar fogadott fia és szellemi örököse Antonius és Cleopatra hajóhadát 31-ben, ezzel véget vetve a polgárháborúknak. A diadalt Augustus Apollo támogatásának tulajdonította.
- ¹⁹⁸ *Porthmeusod*: Kharón, az alvilági révész, aki a halottakat bárkáján az alvilágba szállítja.
- ¹⁹⁹ *Styx* (Sztüx): alvilági folyó.
- ²⁰⁰ *vérhabos ajkú titán*: a görög Hélios, a napisten, illetve maga a Nap. Petronius az ókorban csodajelnek számító napfogyatkozásra gondol.

- ²⁰¹ *Cynthia is*: Cynthia a holdistennő, illetve maga a Hold. A napfogyatkozásokat holdfogyatkozások kísérték.
- ²⁰² *rezgő trombitaszó*: azaz: „A derült égből hallatszó trombitaszó is a háborút jelezte.”
- ²⁰³ *Iuppiter egyszerűsége*: Iuppiter nemcsak „az istenek atyja”, hanem az égbolt megszemélyesítője is, tehát „véreső hullott”. Ilyen és hasonló csodajeleket sokszor sorolnak fel a római történetírók is.
- ²⁰⁴ *Hercules egykor*: Petronius egy kevésbé ismert mítoszra céloz; eszerint az Alpokon átvezető hágót Hercules készítette.
- ²⁰⁵ *Hesperia*: Itália.
- ²⁰⁶ *Saturnusi Ország*: Itália, ahol a monda szerint egykor az aranykor istene, Iuppiter atyja, Saturnus uralkodott az emberek felett.
- ²⁰⁷ *Delphoe szárnyasa*: alighanem a sas, melynek röptéből a rómaiak következtetéseket vontak le a jövőre vonatkozóan. A következő sorokban Petronius újabb csodajeleket sorol fel.
- ²⁰⁸ *Phoebus*: a napisten, akivel Phoebus Apollót azonosították.
- ²⁰⁹ *Kaukázus várából mélységbe iramló Amphitryoniades*: Amphitruón unokája, Héraklész szabadította meg a Kaukázushoz bilincselte Prométheuszt.
- ²¹⁰ *gigászhadat ütve nyilával*: Iuppiter villámaival sújtotta le az ellene törő gigászokat, a Földanya óriás termetű fiait.
- ²¹¹ *Fama*: a megszemélyesített Hír.
- ²¹² *Palatium*: (más néven Palatinus) Róma egyik dombja; lábánál terült el szobrokkal díszített basilicáival a forum.
- ²¹³ *Quirisek*: a római polgárok hivatalos megnevezése.
- ²¹⁴ *Penates*: a házi istenek.
- ²¹⁵ *Auster*: a déli szél.
- ²¹⁶ *Magnus*: Pompeius. Háromszor érdemelte ki a diadalmenetet: 81-ben, 71-ben és 61-ben. 67-ben teljhatalmat kapott a tengeri kalózkodás elleni háborúra, melyet teljes sikerrel fejezett be. Ezután a kisázsiai Pontosz uralkodóját, Mithridatészt verte le (erre a hadjáratra vonatkozik a Boszporosz említése is), majd közel-keleti hódító útra indult, s ennek során - némi költői túlzással - elérte az indiai Hüdaspész folyót is.
- ²¹⁷ *Concordia*: a megszemélyesített Egyetértés.
- ²¹⁸ *Erebus* (Erebusz): a „sötétség”, vagyis az Alvilág.
- ²¹⁹ *Erinyes* (Erinnüsz): alvilági bosszú-istennő. Petronius egyesszámban említi, pedig tulajdonképpen hárman voltak; egyikük az alább említett Megaera (Megaira).
- ²²⁰ *Bellona*: a háború istennője Rómában.
- ²²¹ *Dione*: Venus, aki a Iulius-nemzetséghez tartozó Caesar mitikus ősanja volt. A Iuliusok ugyanis Venus fiának, Aeneasnak Iulus nevű fiára vezették vissza az eredetüket.
- ²²² *Cyllene ivadék*: Mercurius (Hermész), aki a peloponnészoszi Külléné hegységben született.
- ²²³ *Tirynthius* (Tirünthiosz): Héraklész; Tirünthiosz, mert anyja, Alkméné a peloponnészoszi Tirüsz városában született.
- ²²⁴ *Discordia*: a megszemélyesített Viszály.
- ²²⁵ *Tartarus* (Tartarosz): az Alvilág.
- ²²⁶ *Védd meg a törvényt, Marcellus*: Petronius alighanem M. Claudius Marcellusra, az 51. év consulára, Caesar ellenfelére céloz.

- ²²⁷ *Rázd fel a népet, Curio*: C. Scribonius Curio 50-ig Caesar ellenfele volt, majd hozzápártolt.
- ²²⁸ *Lentulusunk*: talán P. Cornelius Lentulus, az 57. év consula. Eleinte Caesar híve, de azután Pompeius mellé áll.
- ²²⁹ *Epidamnus várfala vár rád*: Epidamnosz vagy Dyrrachium városa a mai Albánia területén feküdt (Duresi helyén); itt kötött ki Pompeius, mikor Caesar elől menekültében elhagyta Itáliát.
- ²³⁰ *az orchestrától kezdve tizennégy padsor felett*: a Lex Roscia i. e. 67-ben úgy rendelkezett, hogy a színház első padsoraiban, az orchestrában üljenek a senatorok, az utánuk következő tizennégy padsorban pedig a lovagok (equites).
- ²³¹ *keresztfára vigyének*: a megkorbácsolás és keresztre feszítés jellegzetes rabszolgabüntetés volt.
- ²³² *Praxiteles* (Praxitelész): görög szobrász az i. e. IV. században.
- ²³³ *parosi márvány*: a Görögország és Kisázsia között elterülő Parosz szigetének márványa az ókor leghíresebb márványfajtái közé tartozott.
- ²³⁴ *lebocsátani szarvat*: Iuppiter (Zeusz) bika alakjában ragadta el Európét, hattyúvá válva közelítette meg Lédát, s aranyesővé vált, hogy Danaét magáévá tehesse.
- ²³⁵ *Persze nem vagyok a Nap ivadéka*: a mondabeli híres varázslónő ugyanis, akinek a neve szintén Circe (Kirké) volt, a napistentől származott.
- ²³⁶ *Ida hegyéről*: Petronius az Íliász híres jelenetére céloz, mikor Iuno (Héra) felkeresi férjét az Ida hegyén, s a legasszonyibb fortéllyal tereli el figyelmét a Trója körül dülő harcra, hogy közben a szorongatott görögök erőre kaphassanak (Íliász, XIV., különösképpen 347-9.)
- ²³⁷ *socratesi barátsággal tüntetsz ki*: célzás Platón Szümposzionjának (Lakoma) egyik helyére, ahol Alkibiadész elpanaszolja, hogy hiába rajongott mesteréért, hiába töltött Szókratésszel egy teljes éjszakát, reggel úgy kelt fel mellőle, mintha az atyjával vagy bátyjával aludt volna.
- ²³⁸ *Achilles voltam*: azaz: „Olyan párjukat ritkító hőstetteket vittem végbe, mint Akhilleusz.”
- ²³⁹ *tarka színű szálakból sodrott zsinórt húzott elő*: az anyóka szerelmi varázst gyakorol Encolpion-Polyaenusra, hogy legközelebb megállhassa a helyét Kirkével szemben.
- ²⁴⁰ *Hát Ulixes nem patvarkodott saját szívével*: célzás az Odüsszeia egyik helyére (XX, 17 sk.), ahol Odüsszeusz (Ulixes) valóban a szívéhez beszél.
- ²⁴¹ *ti Catók*: mindkét Cato (az idősebbik i. e. 234-149, a fiatalabbik i. e. 95-46) a szigorú erények közmondásossá vált képviselője volt. Velük és a hozzájuk hasonlókkal szemben hirdeti meg Petronius programatikusan az „új egyszerűséget”.
- ²⁴² *Epicurus*: az élet céljának, görögül *telosz*-ának a lét bölcs élvezését tartotta.
- ²⁴³ *Nimfák s Bacchus társa*: Priapusnak, a kertek védőjének, a termékenység istenének valóban legmértőbb társai a természetet megszemélyesítő nimfák, Bacchus és Venus (Dioné).
- ²⁴⁴ *Thasos... Lesbos*: szigetek Görögország és Kisázsia között. Velük együtt a „hétvizű” Lydia egyik városcája, Hypaepae voltak Priapus főbb kultuszhelyei. Encolpion imádsága természetesen „felsülésével” áll kapcsolatban, akárcsak az anyóka szerelmi varázslata.
- ²⁴⁵ *dryas* (drüasz): fákban lakozó nimfa.
- ²⁴⁶ *szennyedékben... hullára*: mindezek érintése a babona szerint ártó hatást gyakorolhatott.
- ²⁴⁷ *hyrkán*: a rómaiak a Kaspi-tenger déli partvidékét nevezték Hyrcaniának.
- ²⁴⁸ *Phoebus... visszafelé fordítja... a paripákat*: az ókoriak elképzelése szerint a nap - akit Apollóval azonosítanak - nem más, mint tüzes szekér, melyet a napisten mindennap végighajt az égbolton.

- ²⁴⁹ *A bikáknak lángja kihamvad*: célzás Médeia és Iaszón történetére. Iaszón az Argonauták élén Kolchiszba hajózott, hogy megszerezze az aranygyapjút. A város királya ígéretet is tett, hogy odaadja neki, de előbb feltételt szabott: szántson fel Iaszón tüzet lehelő bikákkal egy földdarabot. A hős teljesítette is a megbízást, de csak azért, mert a belé szerelmes Médeia varázsszere megóvta, nem perzselte őt halálra a bikák szájából kicsapó láng.
- ²⁵⁰ *Ulixes népe alakját*: az Odüsszeia X. éneke leírja, mint változtatta disznóvá Odüsszeusz társait a hírhedt varázslónő, a napisten (Phoibosz) leánya, Kirké.
- ²⁵¹ *Proteus* (Próteusz): tengeristen, aki tetszés szerint tudta alakját változtatni.
- ²⁵² *Ceres üres erdeje*: a szalma; Ceres a földanya, a gabona istennője.
- ²⁵³ *Bacchus-maradékkal*: azaz: „bor-maradékkal”.
- ²⁵⁴ *Hecale* (Hekalé): a monda szerint egyszerű attikai öregasszony volt, aki egy ízben vendégül látta kunyhójában Thészeuszt, Athén királyát. A neves görög költő, Kallimakhosz (más néven Battiadész, azaz Battosz fia, i. e. 310-240) versben énekelte meg Hekalé vendéglátását.
- ²⁵⁵ *három szent lúd*: a Priapus-szentély szent állatai.
- ²⁵⁶ *Stymphalos rít szárnyasai*: Héraklész híres tizenkét „munkája” közül az egyik az volt, hogy elpusztította a dél-görögországi Sztümphalosz-tó ijesztő, ércsőrű szárnyasait.
- ²⁵⁷ *Harpyák*: madártestű démonok. A monda szerint Phineuszt, a híres jóst megvakították az istenek, mert titkaikat kifecsegte, s a megvakításon kívül a további büntetéssel sújtották, hogy valahányszor ennivaló után nyúlt, a Harpyák elragadták előle vagy bemocskolták eledelét.
- ²⁵⁸ *a kötelező három kortyintás törvényének*: ez általános szokás volt; Augustusról például tudjuk, hogy vagy három vagy hat pohárral ivott.
- ²⁵⁹ *Danae* (Danaé): a dél-görögországi Argosz királyának, Akrisziosznak a lánya. Apja érctoronyba zárta, hogy minden csábítástól megóvja, de Zeusz aranyeső képében mégis behatolt hozzá. Az aranyesővé vált Zeusz az ókorban a mindenható pénz szimbóluma volt.
- ²⁶⁰ *verve a perbe Cato*: azaz: „Még a szónoki képességeiről és tántoríthatatlan becsületességéről híres Catót is legyőzöd.”
- ²⁶¹ *„Tetszik, nem tetszik”*: jogi formula, melyet a római hivatalnokok használtak, ha a viták alkalmából rájuk került a véleménynyilvánítás sora. Azaz: „minden méltóságot elérhetsz”.
- ²⁶² *Servius és Labeo*: neves római jogászok az i. e. I. században.
- ²⁶³ *Ariadne*: Minósz, mondabeli krétai király leánya, Bakkhosz kedvese, akit az isten csillaggá változtatott.
- ²⁶⁴ *Tirynthius*: Héraklész, akit, mivel Zeusz fia volt, egész életén keresztül kísérte a féltékeny argoszi Héra haragja. Ezért kellett elvégeznie tizenkét „munkáját”, ezért kényszerült egyik útja során vállán tartani az égboltot.
- ²⁶⁵ *Laomedon* (Laomedón): Trója mondabeli királya, a város felépítője. Az építkezésben két isten, Apollón és Neptunus (Poszeidón) segített neki, s ő azzal, hogy megtagadta tőlük az előre kialakított fizetséget, mindkettőt magára haragította.
- ²⁶⁶ *Pelias* (Peliasz): az észak-görögországi Iolkosz város királya Héra haragját hívta ki, mert az istennő templomában ölte meg anyja mostohaanyját.
- ²⁶⁷ *Telephus* (Téléphosz): a kisázsiai Müszia görög származású királya. Mikor a Trója felé igyekvő seregek kikötöttek Müszia partjain, szembeszállt velük, nem is sejtve, hogy tulajdonképpen honfitársai ellen harcol.
- ²⁶⁸ *Neptunustól félt egyre Ulixes*: az Odüsszeia elbeszélése szerint Odüsszeuszt azért üldözte Neptunus (Poszeidón) haragja, mert a hős megvakította az isten fiát, Polüphemoszt.

- ²⁶⁹ *Nereus* (Néereusz): görög tengeristen, illetve maga a tenger.
- ²⁷⁰ *Hellespontus* (Hellészpontosz): a mai Dardanellák; vidéke, Kis-ázsia, Priapus egyik fő kultusz-helye.
- ²⁷¹ *Ieróni fogadalmát*: ti. amit kérése teljesítése esetén felajánlott az isteneknek.
- ²⁷² *Protesilaus* (Próteszilaosz): görög hős, aki elsőnek lépett trójai földre, bár tudta, hogy egy jóslat értelmében az első patraszállónak meg kell halnia. A monda, úgy látszik, hősiességén kívül egyéb jó tulajdonságait is ismerte.
- ²⁷³ *előbb holttestemet feldarabolják*: az effajta végrendeleti záradékok nem tartoztak a ritkaságok közé, mint Horatius is bizonyítja (Sat. II. 5, 84-88). A különös és visszataszító feltételek célja nyilván az volt, hogy az örökségvadászokat elriasszák.
- ²⁷⁴ *a Hannibaltól szorongatott saguntumiak*: a második pun háború előestéjén, i. e. 219-ben ostromolta Hannibal Saguntumot, mely a mai Spanyolország északkeleti részében feküdt.
- ²⁷⁵ *petelinusok*: Petelia városa Dél-Itáliában, az Ión-tenger partján terült el; az Eumolpus által említett eset szintén a hannibali háborúk alatt játszódtott le.
- ²⁷⁶ *Scipio*: P. Cornelius Scipio Aemilianus, a harmadik pun háború (i. e. 149-146) győztes befejezője. A mai Spanyolország területén fekvő Numantia városát véres harcok után i. e. 133-ban foglalta el.
- ²⁷⁷ *Massilia*: galliai város, ma Marseille. Egyesek feltételezik, hogy a Satyricon egyik elveszett része ebben a városban játszódik; erre az I, IV. fragmentumok utalnak.
- ²⁷⁸ *Servius*: római grammatikus a IV. században; híres Vergilius-kommentárjáról.
- ²⁷⁹ *Canidia*: Horatius nőismerőse.
- ²⁸⁰ *Acro*: római grammatikus a II. században.
- ²⁸¹ *Padua*: az ókori Patavium, Livius szülőhelye.
- ²⁸² *Mantua*: Vergilius szülőhelye.
- ²⁸³ *Arpinum*: Cicero szülőhelye.
- ²⁸⁴ *Sidonius Apollinaris*: római keresztény költő (430-482).
- ²⁸⁵ *Priscianus*: római grammatikus a VI. században.
- ²⁸⁶ *Albucia*: Petronius hősnője, a Satyricon valamelyik elveszett részében.
- ²⁸⁷ *Fulgentius*: afrikai származású római grammatikus (480-550); híres Mythologia című műve.
- ²⁸⁸ *Isidorus*: keresztény püspök (510-636).
- ²⁸⁹ *Memphis*: egyiptomi város.
- ²⁹⁰ *Terentianus Maurus*: római grammatikus és metrikai író a II. században.
- ²⁹¹ *Marius Victorinus*: afrikai származású szónok és grammatikus a VI. században.
- ²⁹² *a vetés a gürcölésért*: az anakreoni vers egyik képletét elemzi: u u - ū (- ū) - -
- ²⁹³ *Trivia*: holdistennő, a hold fázisainak megfelelően „három alakú a felkelésében”.
- ²⁹⁴ *Diomedes*: római grammatikus a IV. század második felében.
- ²⁹⁵ *Hieronymus*: afrikai származású keresztény egyházatya (340-420).
- ²⁹⁶ *a szobrot*: egy Prométheusz-szoborról van szó.
- ²⁹⁷ *teknőc*: a teknősbéka Apollón állata, mert Hermész neki ajándékozta a lantját, melyet teknősbéka páncéljából készített.
- ²⁹⁸ *Lucina*: a szülés istennőjének, Dianának mellékneve.

- ²⁹⁹ *Athos*: hegyfok Makedóniában.
- ³⁰⁰ *Ceres*: a földművelés istennője.
- ³⁰¹ *Pales*: termékenységisten; ünnepe a Palilia.
- ³⁰² *Neptunus*: a tenger istene.
- ³⁰³ *taberna*: könyvtár-bódé. Athéné a művészetek istennője is.
- ³⁰⁴ *Midas*: Midaszt, Lüdia királyát Apollón szamárfülekkel büntette meg; a király süvege alá rejtette szégyenét s csak borbély tudott róla.
- ³⁰⁵ *Hybla* (Hübla): görög tartomány, híres méztermeléséről.
- ³⁰⁶ *dobogó*: a bírói emelvényt perek alkalmával a rendőrség osztagai vették körül, hogy elejét vegyék a rendzavarásnak.
- ³⁰⁷ *Paeon* (paian): ősi görög himnikus műfaj neve, melyet főleg Apollón tiszteletére énekeltek. Később Apollónt is nevezték így.
- ³⁰⁸ *Hister*: a Duna ókori neve.
- ³⁰⁹ *Boreas*: az északi szél, jelképesen észak.
- ³¹⁰ *Canopus*: alsó-egyiptomi város, dél jelképe.
- ³¹¹ *Ithacus*: Odüsszeusz, az Ithaka szigetéről származó férfi.
- ³¹² *a börtön jót mosolyog*: korának fényűzése ellen; még a korabeli börtönök is pompázatosabbak, mint Romulus, az első római király háza és Vesta istennő szentélye.
- ³¹³ A két töredéket általában összetartozónak vélik, és pedig úgy, hogy a XLIX. utolsó két sora az L. töredéket követi.
- ³¹⁴ A három töredék tartalmilag összetartozik.
- ³¹⁵ *Delos* (Délosz): az Égei-tenger egyik szigete, a mítosz szerint állandó mozgásban volt mindaddig, míg Létó meg nem szülte rajta Zeustól származó gyermekeit, Apollónt és Artemiszt.
- ³¹⁶ *Gyaros, Mykonos* (Güarosz, Mükonosz): két sziget a Küklaszok szigetcsoportjában.